't Ridderke

Trimestrieel heemkundig tijdschrift van Hoembeka
11de jaargang 1997 * nr.1 * Lentenumummer

DE OUDE PASTORIJ VAN HOMBEEK

Zo zag er de pastorij uit aan de achterzijde. Het gebouw moest in de zestiger jaren wijken voor "herstructurering" van het dorp.

Op de plaats waar eens de oude pastorij stond werd een nieuw gemeentehuis gebouwd, nu cultuurhuis Leliëndaal.

verantwoordelijk uitgever; Ward De Kempeneer, Diepestraat 2, 2811 HOMBEEK tel. 015 / 42.33.26

afgiftekantoor
MECHELEN 1

Wie toen die dag op die heldere lentemorgen Mechelen verliet langs de Brusselse Poort en over de Vaartbrug den ellendigen steenweg opreed naar Capellen op den Bosch, kon niet anders dan verbaasd zijn over de traagheid waarmee Jacky naar Hombeek dorp reed. Het feit dat hij achteraan in de wagen in een kist lag, deed daar volgens mij niets toe - hij liet zich door niemand commanderen. Die ene keer dat ik hem in zijn wagen in Mechelen rondreed van de ene bevriende antiquaar naar de andere, claxonneerde hij op de losgelaten scholieren, mij hun boze blikken latend.

Jacky, we moeten afscheid nemen.

Als boreling in Kongo - dat de week van zijn dood zichzelf weer die naam gaf - had hij het aan een Norbertijner pater te danken dat hij kon eten. Anticiperend op zijn heengaan vroeg hij een tijd geleden aan pater Gereon van de Grimbergse abdij of hij zijn dodenmis wilde doen en zo de cirkel rond te maken. Niets menselijks was hem vreemd, ook zijn sterven niet - maar zelfs het afscheid zou naar zijn wil geschieden.

Meneer De Mayer, ik groet u.

Hij had niet zozeer een zwak voor het goede en het schone, maar wel een onophoudelijke passie ervoor. Wanneer zijn EG-collega's siëstten in de loodzware Portugese zomermiddag, stond hij na een frisse douche op straat, op zoek naar wat hij nog niet kende. Met een manisch dynamisme absorbeerde hij, verzamelde hij in hoofd en huis. En iedereen was in beide welkom. Je kon bij hem te rade gaan voor de meest verscheiden onderwerpen; met een zenuwslopende zin voor perfectie stond hij je dan met raad en daadwerkelijke boeken bij.
Hij voelde zich door die belezenheid en onderlegdheid niet beter dan anderen. Wel kon hij verschrikkelijk opvliegend zijn bij matige kwaliteit en gewilde lelijkheid. Voor een bord met affiches voor een scoutsfuif van een vorige vrijdag dat het zicht op een oude brug hinderde, belde hij een half dorp af op zoek naar de verantwoordelijke onverlaat. Maar hij kon met iedereen om - volgens hem was dat te danken aan zijn legertijd. Niet iedereen met hem, en daar kon hij het hart van in zijn. Wat hij niet begreep, was dat dat vaak door kleinigheden kwam. Een adonis was hij niet en wie bij hem langskwam, mocht geen aanstoot nemen aan zijn ongegeneerd voorkomen en de oorverdovende wijze waarop hij zich uitte. Maar onder dié kopjes hoorden dié schoteltjes en anders kreeg je geen koffie.
Hombekenaar, Vlaming, Europeaan en wereldburger. Bezorgd om de veranderingen in het dorp en het avondland, steeds pogend wat goed was vast te leggen en te bewaren, in de hoop dat anderen er nieuwe hoop uit kunnen putten. Meer dan de massa's encyclopedische kennis is het zijn levenshouding die we moeten onthouden.

Salut, Jacky!

Zeg ik nu al drie keer.
Het is na uw dood even moeilijk afscheid nemen als ervoor; gij laat iemand niet gemakkelijk gaan.

Gert Loosen

KRINGWERKING

In Memoriam

Het verlies van trouwe medewerkers heeft ons dit maal ook weer geschokt en diep getroffen.

Op 15 februari ging Bob BROERS van ons heen.

Hij had een grote belangstelling voor schoonheid en cultuur. Dat bracht hem er ook toe aan Hoembeka spontaan zijn diensten aan te bieden voor tentoonstellingen en illustraties. Als zeer begaafd grafisch kunstenaar heeft hij heel wat pentekeningen, aquarellen en schilderijen gemaakt over Hombeek. Niet enkel oude gebouwen maar ook facetten of een verrassend mooi hoekje wist hij levendig maar ook sfeervol uit te beelden. Hij verleende zijn medewerking aan de eerste "Cultuurcafé", leende ons tekeningen voor onze tentoonstellingen en aanvaardde bereidwillig en kostenloos opdrachten voor nieuwe pentekeningen die in 't Ridderke verschenen. Bob was een echt kunstenaar maar bovendien een levenskunstenaar, gemoedelijk en vriendelijk, optimistisch en vrolijk maar vooral een doorgoed mens, een echte vriend. Dit verlies treft ons maar in de eerste plaats Marie-Louise en Christel aan wie we met deze nogmaals onze gemeende deelneming aanbieden.

Op 24 mei kwam het bericht van het plotse heengaan van één der trouwste en vurigste medewerkers van de kring: Jaak DE MAEYER.

Bestuurslid Gert Loosen schreef nevenstaand afscheid voor hem. Jaak was laaiend enthousiast als in 1982 sprake was van de oprichting van een cultuur- of heemkundekring in Hombeek. Als medestichter was hij een verfijnd kenner van alle klaarblijkelijke maar ook van de meest onwaarschijnlijke historische bepaaldheden, scherp en acuraat strevend naar waarheid en precisie. Elke schijn van onnauwkeurigheid of onzekerheid zette hem vaak op een nieuw spoor en deed het gesprek uiteenspatten. Met originele ideeën was hij een opbouwer wat vooral is opgevallen bij het organiseren van tentoonstellingen, in het bijzonder deze over Leliëndaal. Uit zijn rijke verzameling konden we putten voor opzoekingswerk en illustraties. Jaak vervulde meerdere bestuursfuncties zowel als historisch raadgever, penningmeester en als verantwoordelijke voor externe relaties. Rust was hem van nature niet gegund en even rusteloos was hij bekommerd om de anderen en om het welzijn van zijn heemkundekring.

OP 14 juli overleed in zijn woning Jan VAN DER ZEYP, een der trouwste leden van de kring vanaf de eerste dag. Sterk geïnterresseerd in alles wat Hombeek aanbelangt verzweeg hij zijn bewondering voor ons werk niet. Het was zijn uitdrukkelijke wens Hoembeka op zijn dankprentje te vermelden. Op de tentoonstellingen was hij geregelde gast en vermeide hij zich om rustigweg een babbeltje te slaan met goede bekenden. Zijn stille waardering, even onopvallend als de persoon zelf, is treffend. Niet enkel daarom bedroefd dit afscheid ons maar vooral omdat een ingoed en vriendelijk mens is heengegaan.

EEN DERDE LUSTRUM

In november dit jaar zal Hoembeka tenvolle 15 jaar actief geweest zijn: een derde lustrum dus.
Weliswaar geen historisch feit om van wakker te liggen, maar toch zullen de werkende leden de gelegenheid krijgen om hun jarenlange inzet bekroond te zien met een wat feestelijker etentje.

Speciaal was dit jaar ook het inrichten van een eerste dag OPEN DORP ! Dit gebeurde onder grote belangstelling op 1 juni. Een nieuwigheid die zodanig in de smaak viel dat naderhand van overal de vraag kwam of dit nu ieder jaar zou plaats vinden. Dit zou van het goede te veel zijn. Niets belet ons bij een andere gelegenheid ooit weleens een tweede editie OPEN DORP te organiseren.

Intussen werd op de vroege morgen van 1 mei ook dauw getrapt door het Eglegemgebied met spek-en-eieren apotheose in Windsor castle. Leeds castle, Hever castle, Canterbury en andere bezienswaardigheden van zuid-oost Engeland werden op 8, 9 en 10 mei verkend. Deze driedaagse werd om practische redenen niet zelf verkend en uitgewerkt wat toch bedenkingen heeft gegeven. Na drie schitterende buitenlandse reizen waren de verwachtingen wellicht te hoog gesteld.

Belangrijk is dat het lezersaantal van 't Ridderke nog steeds stijgt. We betreuren dan ook de te grote vertraging van dit eerste nummer dat niet te wijten is aan inspiratie. We zoeken geen excuus en trachten het lange wachten zeer snel te compenseren met het tweede nummer dat ook reeds klaar ligt.

Men heeft ons gevraagd : " Wat zijn *werkende leden* ? Dit begrip hebben we moeten invullen in het intern Hoembekareglement om de ledenlijst van de vzw beperkt te houden. Gewoon lid van de kring is men door het abonnement op 't Ridderke (350 fr), een erelid en sponsor (1.000 fr). *Werkende leden* zijn ereleden, sponsors of gewone leden die minimum drie activiteiten van de kring bijwoonden of er aan mee werkten gedurende het laatste jaar. Het is dan ook vanzelfsprekend dat deze *werkende leden* soms eens wat meer aandacht krijgen of ook uitgenodigd worden bij speciale gelegenheden.

ZES DONKERE JAREN

Bij de herdenking van 50 jaar bevrijding in september 1994 verscheen in 't Ridderke een eerste aflevering van de oorlogsmemoires van Edward Saerens. In dit nummer verschijnt het laatste deel.

Het verhaal waarin vele belevenissen te Hombeek zijn opgenomen, is een merkwaardig tijdsbeeld van een bewogen periode. Ward Saerens werd als reserveofficier op de eerste verdedigingslinie aan het Albertkanaal ingezet en in Colditz gevangen gehouden. De verdere oorlogsjaren beleefde hij in Hombeek om na de bevrijding terug ingeschakeld te worden bij het leger. De belangrijkste oorlogsfeiten heeft hij in deze memoires verweven als duidelijke merkpunten in het verhaal. Ze hadden trouwens ook zekere invloed op het gemoed en het gedrag van de bevolking.

De persoonlijkheid van de auteur is in het verhaal duidelijk herkenbaar, plichtbewust opkomend voor de waarden die verdedigd dienden te worden, gewetensvol zijn taak vervullend zonder roekeloos te zijn. De gemoedsstemming die hij weergeeft, typeert de sfeer van toen. Het verhaal is gebaseerd op zijn militair dagboek dat hij in de meest benarde omstandigheden bij zich hield en nu nog de sporen van het slijk der loopgraven draagt, maar ook op de talrijke andere documenten en foto's, kranten, affiches, pamfletten en werfbladen die hij verzamelde tijdens die jaren. Hoembeka kreeg de toestemming deze memoires in boekvorm uit te geven. We zijn er hem zeer dankbaar om.

Het boek van hetzelfde formaat (24,5 x 16,5 cm) als Hoembekania 6, is ingelijmd, telt 165 blz. en is rijk verlucht. Bij gelegenheid van "Open Dorp" verscheen een eerste oplage. Deze is reeds uitgeput. We laten een nieuwe herziene herdruk maken tegen 1 oktober 1997. Wie hierop wil intekenen kan dit doen door bijgevoegde overschrijving.

Het boek kost **350 fr.** bij voorintekenen tot 30 september 1997, nadien 400 fr.
Telefonisch bestellen kan eveneens bij Agnes Loosen - Lambrechts, tel. 015 / 41.74.11

DE REIS NAAR OUDENAARDE

Op **zaterdag 6 september** trekken de reislustigen van de kring met hun vrienden en kennissen er op uit naar de Zwalmstreek, Ename en Oudenaarde.

7.30 u vertrek aan het kringlokaal, kultuurhuis Leliëndaal.
9.00 u de Zwalmmolen in Munkzwalm, koffie met mattetaart.
9.30 u over Munkzwalm, Nederzwalm, Ename naar Oudenaarde
10.00 u De heer De Jaegher gidst ons langs de kunstschatten van het stadhuis en de schatkamer, de lakenhalle met de Oudenaardse tapijten, de cite van het klooster te Ename.
12.30 u Korte wandeling (250 meter) door de Geuzenhoek, bezoek aan het kerkhof.
13.15 u middagmaal in de Roborsthoeve te Roborst

MENU
Roomsoep van waterkers uit de streek
seizoengebonden slaatje
Konijn op grootmoederswijz met oud-Zottegems bier
of gegarneerde steack met peper- of bearnaisesaus
nagerecht

15.15 u Bezoek aan het kasteel d'Iweins d'Eeckhoute en aanliggende waterkerskwekerijen.
15.45 u We rijden langs de geklasseerde *Ronde-van-Vlaanderen-kasseiweg* naar Velzeke.
16.00 u Bezoek onder leiding van de gids aan het zuid-oostvlaams archeologisch museum te Velzeke.
17.30 u Bezoek aan het graf van de graaf van Egmont te Zottegem
nadien oponthoud in "De Kring" waar echt Zottegems bier en andere streekbieren kunnen gedronken worden waar ook aan wie het belieft een snack geserveerd zal worden.

Wie met ons mee wil mag niet dralen. Onmiddellijk bestellen is aanbevolen door overschrijven van 1.300 fr persoon op rekening 788-5420554-39 van Hoembeka.

Telefonisch reserveren kan ook op volgende nummers :
41.44.16 Wim baetens
41.74.11 Agnes Loosen-Lambrechts
41.88.85 Marie-Louise Lammar-Mies

LIMBURG EN HOMBEEK

Dat Hombeek bij de Limburgers een zekere aantrekkingskracht uitoefende, staat buiten kijf. Was het het vrouwelijk schoon ? Zeker is dat er in het verleden hier een paar limburgers bleven *plakken*. We kennen toch ook de stam LEEN waarvan de verste Hombeekse stamvader uit Limburg kwam.

Onlangs vielen we op de naam LABORDERY. Zeker geen Hombeekse naam. Nij nader inzicht bleek dat het ook om een Limburger handelde die in 1837 te Hombeek huwde met Anna Maria SIJMONS. Dit zette ons aan dit eens van nabij te bekijken. Er wordt aan gewerkt en we hopen u in één der volgende Ridderkes over deze famile in Hombeek en in onze omgeving te berichten. Fransois Beukelaers

DE STAM MULDERMANS / MEULDERMANS / MUYLDERMANS E.A VARIANTEN

Intussen vergaderde reeds meermaals een werkgroep die alle gegevens over de stam MULDERMANS (e.a.schrijfwijzen) heeft verzameld, gecorrigeerd en aangevuld. De groep bestaande uit Jean Bastiaense, René De Maeyer, Liza De Smet, Leon Muyldermans, Marc Muyldermans, Ward De Kempeneer en Wim Baetens doet nog verder onderzoek naar de oorsprong van deze stam die nu reeds teruggaat tot 1550 toen Joos Muldermans te Oxdonk woonde. Maar ook alle recentere gegevens over naamgenoten, hun woonplaats, beroep, prestaties enz. worden opgezocht. De foto's willen we graag kopiëren.

Alle belangstellenden die hierover meer willen vernemen, of die over deze familie gegevens hebben van de laatste jaren, kunnen zich melden bij Wim Baetens, te. 015/ 41.44.16

ONS KERKSKE Louis Buelens

Ons eigen kerkske van te lande,
een grijs gebouw in 't Zennedal,
houdt ons geboeid met zachte banden,
waar ook ons leven bloeien zal.
Naar deze bidplaats, zo onderscheiden,
wil ons de lelietoren leiden.

Hier d'eerste zegen meegekregen,
als dopeling, voor 't leven lang,
de eerste gang langs Hombeeks wegen,
gewiegd door Virs in kwakkelgang.
Dan werden, Satan eens verdreven,
de suikerboontjes weggegeven.

Heel achteraan, in 't klein lokaaltje,
werd ons geleerd in deugd en eer.
We hoorden er het mooi verhaaltje
over die goede Lieve Heer,
over zo vele heilige mensen
en gingen w'op in vrome wensen.

In lange rijen aangeschoven,
werden ons zonden opgebiecht.
Voor 't alziend oog van Die daarboven
ging 't schuifke open, dan weer dicht.
Noch schuldbewust, noch kwaadbedacht,
na d'absolutie, toch opgelucht.

Als w'hulpeloos door 't gaatje keken,
nadat het luikje open ging,
voelden we alles snel verbleken,
beloerd door stukjes wang en kin,
en zwarte ogen, groot en strak.
Het was of binnenin iets brak.

We sloegen d'ogen rouwend neer,
doorzochten diep onze concientie,
beloofden spijt en kregen weer
drie vaderonsen penitentie.
We togen na die zielekuis
nu opgeruimd en rein naar huis.

Wij waren hulpeloos en zwak.
Mijnheer pastoor had het voor 't zeggen,
en kon klein jongens, braaf en mak,
heel paternostersrond opleggen.
De kerk wees ons op plicht en wet
in geur van wierook en kaarsevet.

Daar zat die ruiter op zijn paard,
die sneed voor d'arme heel gedwee
met forse zwaai van 't blanke zwaard
zijn ruitersmantel rats in twee;
Niets kon Hombeeks patroon beletten
om goed te doen, die Sinte Mette.

Aan elke zuil gekleurd en rond
stond nog een heilige gereed
bereid om hulp te bieden, terstond
voor elke ziekte, kwaad of leed.
We voelden ons in goede handen
bij al die Sinten uit verre landen.

Van af de preekstoel, week na week,
werd ons gezegd te boeten en vasten.
We volgden wijselijk, indien het bleek
dat Gods gebod in ons kraam pastte.
En als een douche ijskoud water
kwam 'n donderpreek van een vreemde pater.

De linkerbeuk was voor de vrouwen,
de mannen aan de rechterkant.
Geen compromis was er te brouwen,
dan kwam de *Swis* met vaste hand,
in groot ornaat met lans en speer,
als *gardevil* van de Lieve Heer.

Gescheiden lammeren en bokken.
Moraliteit ; een kerkelijk vak.
Met goede leuzes valt niet te spotten:
" de wil is goed, maar 't vlees is zwak !"
En toch moet liefde ook gedijen
en zal een trouwpartij verblijen.

Dan luiden klokken blij en hel.
Twee levens zijn tot één verweven
om trouw te blijven, goed en wel,
wordt kracht en moed hier ingegeven.
Een halve eeuw vast samenblijven
is ongevraagd ook veel verkrijgen.

Nu luiden klokken hard en kil
om rouw en droefenis te melden.
De mensen kijken sip en stil
naar vrouw of kind, vriend of bekenden.
Hier rust de mens de laatste keer
voor 't laatst vertrek, en komt niet weer.

Vijf sacramenten toebedeeld
aan wie in 't kerkelijk gebod
berust in wat zich heeft afgespeeld.
in dit ommuurde huis van God.
De kleur verdwijnt, de glans, de schijn
van wat eens werkelijk moest zijn.

In stil gepeins, diep weggezonken,
gaan mijn gedachten naar die tijd,
van eeuwig jongzijn zonder zorgen
nog niet bewust van leed en strijd.
Dan voelt men weer die zachte banden
met 't eigen kerkske van te lande.

DE OUDE PASTORIJ

Henri Keuleers

DE PASTORIJ VROEGER JAREN

De pastorij werd doorgaans het *cureythuys* genoemd (le curé) of ook *curenhuys*. Het jaartal van de eerste bouw kennen we niet. Bijna zeker kunnen we stellen dat ze van in het begin tot 1960 op de plaats stond, waar nu het cultuurhuis is. Na zekere tijd wordt gezegd dat *het curenhuys een rheumatique woeninghe* is. Het zal wel vochtig geweest zijn op die plaats naast de Zennebeek (Pastorijbeek). Tussen deze beek en de pastorij heeft tot de 20ste eeuw een vijver gelegen.

In 1550 moet de woning in goede staat geweest zijn volgens een kerkvisitatie. Maar tijdens de godsdienstoorlogen (1560-1580) werd de pastorij leeggeplunderd en in brand gestoken. De pastoor verbleef te Mechelen en de resten van zijn woning bleven onbeheerd liggen. In 1596 had iemand een baraksken opgetimmerd op het puin of er kort bij en vijf jaar later (1601) woont een boer in het *curenhuys*, dat in zeer slechte staat was. Deze gegevens volgens de verslagen van de landsdeken.

De pastoor beklaagt er zich over dat met zijn inkomsten van 20 rijnsguldens aan herstellen niet te denken is. De opbrengst te lande was laag en derhalve ook het inkomen der tienden. Toch wordt pastoor Willem Van Achelen (1597-1624) verplicht door de landsdeken terug te keren naar zijn parochies Hombeek en Leest, die hij beide bediende. Hij gaat wonen in een huis gelegen op de weg tussen de twee kerken. Dat duurt niet lang want in 1607 woont de pastoor terug in Mechelen. De landsdeken kan hem niet overtuigen naar Hombeek terug te keren en er de pastorij weer op te bouwen.
Willem weigert omdat naar zijn zeggen :
de pastorij afgebrand was vóór zijn benoeming en maar ten dele gerestaureerd en de herstelling zou zo grote kosten meebrengen dat ze voor hem onbetaalbaar waren. Verder verklaart hij *de parochie is arm en bestaat merendeel uit handwerkers en het spaargeld van de kerkfabriek was besteed aan het bouwen van een nieuw koor.*

In 1614 had de pastoor een houten schutsel laten oprichten in de sacristie van de kerk. Daar woonde hij in ellendige omstandigheden maar ging met tussenpozen toch naar Mechelen. Twee jaar later besliste men toch een nieuwe pastorij te bouwen die in 1618, klaar was. Heel de bouw had toen ongeveer 1830 gulden gekost.

Volgens documenten uit die tijd was dit bouwsel eerder klein en zonder verdieping, met twee beneden plaatsen en een zoldering. Waarschijnlijk sliep de pastoor op de zolder in een alkoof. Dat was gebruikelijk in die periode. Een eerste ernstige opbouw gebeurde bijna 100 jaar later, rond 1708, bij het begin van het pastoraat van Jan Baptist Van Der Meeren (1708-1727). Hij wou een verdieping aanbrengen, maar stuitte op verzet van de overheid omdat in de oorlogsomstandigheden er nog te veel schade werd aangericht door logementssoldaten. Ze wilden een dergelijk kostelijk werk niet opstarten maar de pastoor stelde zich borg dat hij de schade zou herstellen op eigen kosten in geval van vernieling. Op die voorwaarde mocht het gebouw opgetrokken worden met een bovenkamer.

Ondanks die verbetering vond pastoor Antoon Joseph De Backer (1728-1764) de pastorij nog altijd te klein. In 1740 stelde hij dat het bij hevige wind gevaarlijk was te wonen in het gebouw van 1618 dat op zwakke fundamenten rustte en waarvan de muren aan de oostzijde dreigden in te storten. Hij vroeg toestemming aan de aartsbisschop om aan de oostzijde een nieuw stevig gebouw op te richten bestaande uit een grote benedenzaal met daarboven twee kamers en daarboven een zolder. Zo zou verdere bouwvalligheid vermeden worden. Deskundigen schatten de kosten op 1100 gulden. In 1742 kreeg De Backer de toelating om een lening aan te gaan van 1.000 gulden mits 100 gulden uit eigen zak te betalen. De meeste rekeningen van deze bouw werden bewaard. We citeren enkele:
- aan Adrianus De Mol, schipper, voor het overbrengen van de Boomse steen en voor een schip plaatzand om de grond droog te maken
= 35-10-00 gulden,
- aan eenigh werkvolk voor aarbijdt en waeter uyt de Senne te halen voor het blussen van de calck
= 2-10-00 gulden,
- aan de heer pastoor van Leest voor eenen eyken boom = 19-00-1.00 gulden

nota: dat ik voor deze bouw heb bekomen van de Abdisse van Cortenbergh vijf gemeyne eycke boomen als eene gifte.

Bij wie leende de pastoor die 1.000 gulden ?

- 200 gulden bij Joanna DE SAEGHER in 1742 en betaalde haar terug in 1748 (na 6 jaar)
- 800 gulden bij E.H. Peter Jan DE MEESTER en betaalde deze terug in 1750 (na 8 jaar).

De pastorij bleef meer dan 100 jaar onveranderd tot in 1860 pastoor Jan Frans Nobels (1843-1868) een voorbouw liet optrekken aan de noordzijde (kant van de kerk) met beneden twee spreekkamers en boven twee slaapkamers. Deze pastoor is de grote bouwer geweest. Onder zijn toedoen kreeg niet alleen de pastorij haar uitzicht dat ze bewaarde tot de afbraak, maar werd ook de kerk verbreed en uitgebreid met een nieuw hoogkoor zoals we het heden ten dage nog kennen. Nog lichte verbeteringen werden aan de pastorij aangebracht door zijn opvolger pastoor Andreas Van Herck, die het washuis met een verdieping optrok. In 1866 werd een afsluitmuur gebouwd aan de noordzijde, langsheen de beek. In 1908 werd een muur opgetrokken langs de kerkweg (straatje).

INKOMSTEN VAN DE PASTOOR DESTIJDS

Zoals elders werd in den beginne ook te Hombeek de *last der zielen* gedragen door een priester. Alles wat aan het herderschap kleefde, bevatte ambt van deze man. Hij had als bestaansmiddelen de tienden, cijnsen, renten, offeranden en rechten die als het ware het erf van het parochiealtaar vormden. Deze inkomsten groeiden snel aan. Dit stak de ogen uit van andere geestelijkheden en ook van machtige leken. Kwam er een altaar vrij, dan werd weleens geweldig gewroet om het bezit ervan te bekomen. Zo kwam het altaar dikwijls in handen van grotere belangengroepen, zowel geestelijke als leke, die de zielzorg verder toevertrouwden aan een priester van hun keuze. De bisschop moest de goedkeuring geven en stelde uiteindelijk de parochieherder aan. De profijten van *het altaar* gingen naar de aanwerver. De aangeworven pastoor, belast met de zielzorg en de administratie, werd hiervoor vergoed.

In 1129 is er de overdracht van de *altare de Humbeca* aan de vrouwenabdij van Kortenberg bij Leuven en werd deze toestand dus door de bisschop van Kamerijk bestendigd. Alle rechten, inkomsten en voordelen gingen naar deze abdij, die er nu ook voor instond dat de parochies Hombeek en Leest bediend werden door een priester.

Tot in de 17de eeuw werd hij *de prochiaen* of ook *de prochiepaep* genoemd. Uit het *altaarerf*, de inkomsten van het personaat, moest Kortenberg hem een behoorlijk bestaan geven.

De grootste bron van inkomsten waren de tienden; 10 % moest als kerkbelasting worden afgestaan op allerlei opbrengsten. Aanvankelijk werd in natura betaald, later werden de tienden ook verpand tegen geld. Het is logisch dat er conflicten rezen met andere partijen die bezittingen hadden op de parochie. We verwijzen naar de vele twisten tussen Kortenberg en Leliëndaal.

In de 15de eeuw begon zelfs de toenmalige pastoor, Willem Van Woluwe (1467-1503), zich te roeren en eiste een deel van de tienden op. Eerst de tienden op nieuw ontgonnen gronden, later een deel van de tienden op vlees, raapzaad, erwten en bonen. Uiteindelijk kwam er een overeenkomst in 1481 waarbij Kortenberg en de pastoor elk de helft kregen van deze tienden. Hoe verscheiden deze tiendenbelasting toen was mag blijken uit de benamingen als *kleine tienden, oude tienden, nieuwe tienden, tienden van lammeren, tienden van verckens, tienden van gansen, tienden van terwe, coren, gheerste, haver, boecweye, tienden van rapen, bonen, erwten, tienden van vlas*, en ook van *de week van de herdthouttienden*. Dit akkoord is blijven bestaan tot de Franse Revolutie in 1795. Kortenberg moest de pastoor dus een behoorlijk inkomen verzekeren maar ook een woonst. De pastorij hoorde dus bij de *suffisante competentie* of de passende bestaansmogelijkheden. Na 1481 vond Kortenberg echter dat de abdij ontslagen was van het onderhoud van de pastorij, aangezien de helft der tienden naar de pastoor ging.

DE HUIDIGE PASTORIJ

Door het gemeentebestuur werd in 1960 het definitief plan voor een nieuwe pastorij met 8 stemmen tegen 2 onthoudingen goedgekeurd voor een bedrag van 1.380.000 fr. zonder verwarming. (1450.000 fr. met verwarming). Nog datzelfde jaar wordt 9 are grond verkocht aan de beheerraad Sint Martinus aan de prijs van 150 fr./m² (de hof van de nieuwe pastorij). In juli 1961 verleende het gemeentebestuur de toelating om de nieuwe pastorij te bouwen voor 1.500.000 fr. De gelden zullen gehaald worden uit de verkoop van gronden van de oude pastorij. De provincie komt tussen voor 10 % van de 1.500.000 fr.

Op 17 oktober 1961 volgde de aanbesteding aan een aannemer van St.- Amands tegen een bedrag van 1.698.133 fr. en in februari 1962 werd met de bouw aangevangen. Bij de eindafrekening in 1963 moest nog een onvoorziene meeruitgave gekweten worden van 96.048 fr.

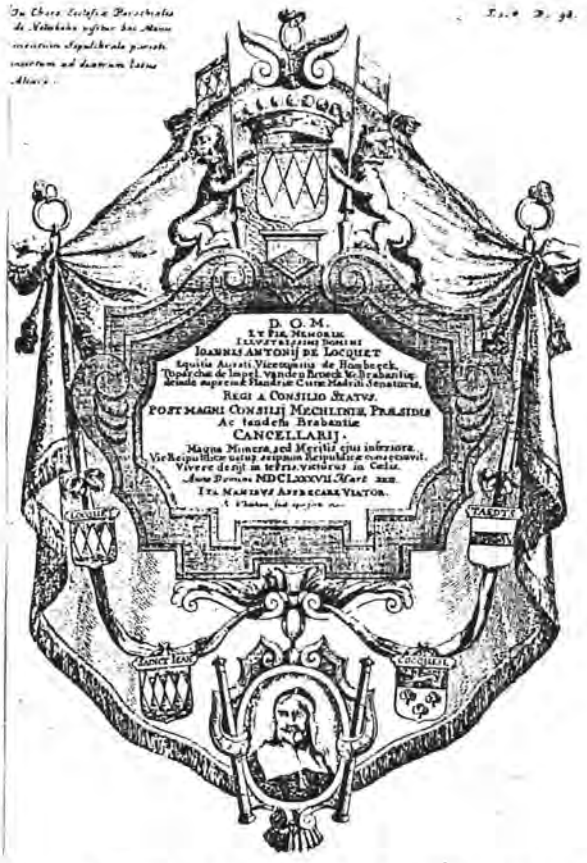
OPEN DORP

Ward De Kempeneer

Op 1 juni kende Hombeek zijn eerste "open-monumenten-dag". Het was meer dan dat, buiten enkele merkwaardige monumenten die konden bezocht worden, was er ook de kunstenaar aan het werk, of de ambachtsman, de tuinier, de paardenfokker, de imker enzovoort. De toeloop was zeer groot. Ondanks het dreigende weer waren een duizendtal volwassen en kinderen te been of op de fiets of met de wagen. Het parcours was erg groot en om alles grondig te bekijken was wel de ganse dag nodig. In het cultuurhuis werd afgesloten en daar konden liefhebbers van genealogie een lichtje opsteken bij de stand van VVF, Mechelen of bij eigen kringleden die stammen voorstelden zoals Goovaerts, Van Der Haegen en Tuyaerts. Hier volgt de beschrijving van de plaatsen in de volgorde van het bezoek omdat niet al onze leden de kans hadden om deel te nemen.

De Kerk van Hombeek

Wie de kerk van Hombeek betreedt zal een sober gebedshuis aantreffen, zonder veel kunstschatten of versiering. Dat komt enerzijds omdat het geen hofkerk was en de notabelen van Hombeek zich verbonden aan de stad Mechelen waar ze hun graftombe hebben. Enig verband tussen een heer van Hombeek en de parochiekerk is er maar gekomen rond 1700 onder de Locquets (**epitaaf**)

Het epitaaf Locquet in de rechter zijbeuk

en later, na 1800, de familie de Meester de Ravestein (**obiits in linker zijbeuk**). Anderzijds zijn 1960 de byzantijnse schilderingen en de heiligenbeelden verdwenen wegens versobering ingegeven door het laatste concilie.

Het gebouw kreeg zijn huidige vorm rond 1860 en is sindsdien niet wezenlijk meer veranderd.
We trekken de aandacht op enkele ornamenten:

de doopvont zou het oudste element zijn van uit de beginkerk in de Middeleeuwen. Ze werd later wel bewerkt en herkapt in zeshoekvorm. Ze stond in de doopkapel (nu rouwkapel achter links) en werd in 1977 naar voor gebracht.

Het hoogaltaar is van 1885 en stelt de vier kerkvaders voor, Ambrosius, Augustinus, Hieronymus en Gregorius. Het werd uit witte steen gebeiteld door twee Antwerpse kunstenaars: De Boeck en Van Wint.

Christus en de twaalf apostelen, dertien op doek geschilderde figuren door mevrouw De Gault werden in 1892 aangebracht. De Zaligmaker gelast zijn leerlingen de leer te verspreiden.

Het altaar werd samengesteld met panelen uit de vroegere preekstoel. In elk der panelen is een lelie verwerkt. De oude preekstoel zou uit de kerk van Leliëndaal van Mechelen komen.

De zijaltaren in barokstijl werden in de kerk opgericht ten tijde van de Locquets (1733). Links het Maria-altaar, rechts dit toegewijd aan St. Martinus, patroon van de parochie. Het schilderij naar Antoon Van Dijck is niet identiek aan het originele van Zaventem maar wel aan het werk van deze meester in Windsor, Engeland.

Het beeld van Sint Martinus is van de hand van Jan Frans Van, Geel, directeur van de Mechelse academie. Zijn zoon, eveneens beeldhouwer, vervaardigde De Leeuw van Waterloo.

Het Sint-Martinusglasraam rechts, stelt het leven van de heilige voor in 15 taferelen.

Het Mariaglasraam links, stelt de heilige Dominicus voor en de 15 mysteries van de Rozenkrans.

Het barokorgel op het doksaal is het enig tot nu toe geklasseerd erfgoed in Hombeek. Het is van rond 1700 en hoogstwaarschijnlijk ook door de Locquets aan de kerk geschonken.

Het epitaaf Locquet in de rechter zijbeuk
werd opgericht ter nagedachtenis aan hem die deze kerk ook als kerk van het (mark)graafschap beschouwde, ridder Jan Antoon de Locquet, lid van de Raad van Brabant en voorzitter van de Grote Raad van Mechelen. De schilden van zijn voorouders zijn er in opgenomen. Ridder Jan Antoon Locquet lag begraven op het vroeger hoogkoor (ter hoogte van de huidige middenbeuk) maar werd in 1960 ontgraven bij de aanleg van de verwarmingskanalen.

Nog enkele grafstenen zijn op te merken van parochiepriesters, kerkmeesters en notabelen die er tegen flinke vergoeding hun laatste rustplaats hebben gevonden.

De familiekelder de Meester was oorspronkelijk (1849) buiten de kerk, maar ligt nu onder de linker zijbeuk door de uitbreiding van de kerk in 1860.

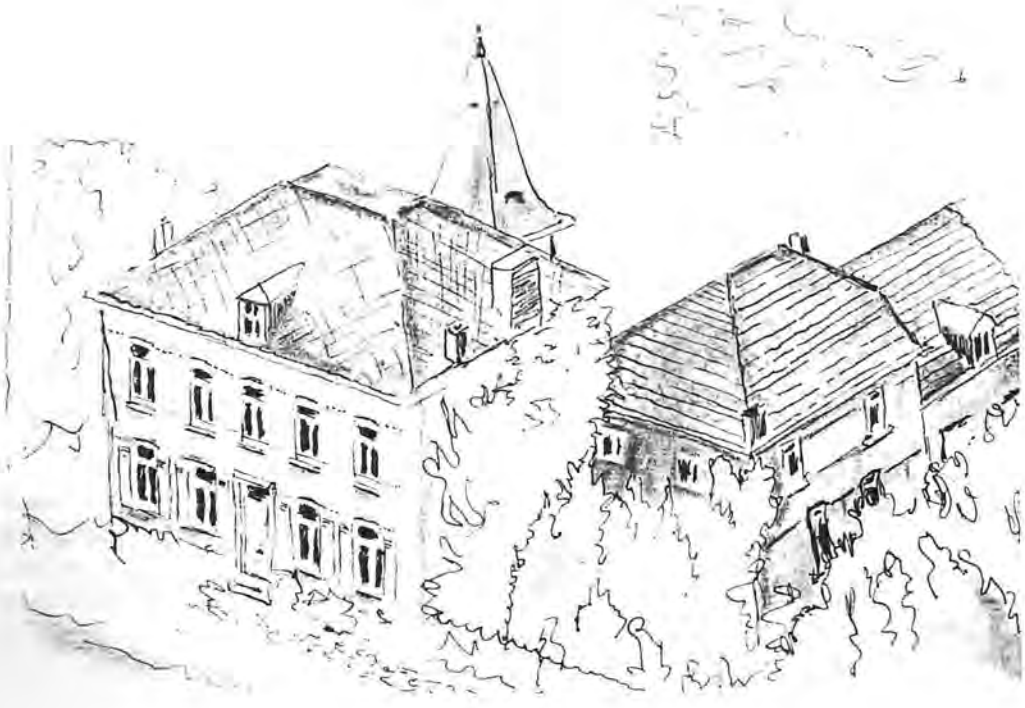
De verzameling van alaam en het scherven- en pottenmuseum van Frans Van Den Heuvel ten huize Jaak De Maeyer Diepestraat 11

Het huis aan de Diepestraat werd in 1900 gebouwd op de gronden, die voor de aanleg van het spoor deel uitmaakten van een grote **kriekerij** die doorliep tot aan de Bankstraat. In Hombeek waren meerdere *kriekerijën*, plantages van kriekenbomen. De vruchten werden onder allerlei vorm verwerkt voor voeding en drank, het Kriekebier. Er was een zo grote vraag naar deze vruchten dat er in de 18de eeuw zelfs een Hombekenaar krieken exporteerde naar Holland en Zeeland.

Het huis werd gebouwd door de vier kinderen van Willem Meuldermans - Aerts, een boer uit de Bankstraat : Tist (1831-1904), Sofie (1833-1917), Charel (1841-1918) en Louis (1844-1904).

Dokter Jules Meuldermans (1868-1956), zoon van Jaak (1838-1909) en Constance Van De Poel, kocht het huis in 1919 van zijn drie ooms en tante, en verbouwde de stal tot een bijhuis voor de dokterspraktijk en maakte ook een siertorentje achteraan. De dokter was de grootvader van Jaak De Maeyer die het tot zijn dood bewoonde.

De verzameling alaam en scherven.
Frans Van Den Heuvel is een verwoed verzamelaar van allerlei alaam dat met de landbouw in onze streek te maken heeft. Ook zijn verzameling van potscherven, steengoed, potten en kruiken is zeer aanzienlijk. De schervenzolder kan een heus museum genoemd worden.

Hespen St.-Martinus
bij Roger Gabriëls - Van Hemelryck
Kriekerijveld 12

Op deze straat, die nu Kriekerijveld heet, ontwikkelde zich een eerste vorm van plaatselijke nijverheid. Het goederenstation van Hombeek werd rond 1885 aangelegd en was zeer in trek. (De verbreding is nog zichtbaar) Deze spoorkade werd vooral gebruikt voor het laden van groenten en tuinbouwprodukten die op de Hombeekse markt verhandeld werden om via het spoor naar de grootsteden gedistribueerd te worden.

Laat vorige eeuw ontstonden ook de herbergen
A la Commerce (nu huis Dirk en Ingrid Smets - De Smet op de hoek met de Diepestraat) en
A la Station (nu de bank Bacob op het Stationsplein). Aan het Kriekerijveld heeft zich ook het archiveringsbedrijf **Merak** gevestigd in de industriehal van de vroegere firma Vago. Maurice Vangoidsenhoven ruilde andere gronden met deze op de Kriekerij die toebehoorden aan de Kerkfabriek, om hier zijn bedrijf van brandstoffen en meststoffen naar over te brengen. De goederen werden met spoorwagons rechtstreeks van hier aan- en afgevoerd naar het spoornet bij middel van een kruiswissel.

Het slachthuis
In 1935 was in deze straat ook reeds een slachthuis opgericht door een vereniging van Mechelse beenhouwers onder wie François en Louis Verbruggen. Tijdens de oorlog werd het gesloten om daarna verhuurd te worden als vleesfabriek die niet lang stand hield. Opnieuw werd door enkele vaklui in de vleeshandel en -verwerking een N.V. opgericht met de naam **Charco**. Ook deze groothandel voor hespenverwerking en bereiding van charcuteriewaren hield maar enkele jaren stand en het bedrijf werd in 1956 verkocht aan Raymond De Mulder - Brackenier, bakker in het dorp. Hij vestigde er een groothandel voor bakkerijmachines.

In 1963 werden de gebouwen verkocht aan **Roger Gabriëls - Van Hemelrijck**. Zij hebben er terug een vleeswarenfabriek in gaan uitbaten dat intussen nog sterk gemoderniseerd werd en aangepast aan de strengste regels van de Europese Wetgeving. Ook de kinderen Jan en Leen zijn zich gaan integreren in dit bloeiend bedrijf. Verse hespen worden er bewerkt tot allerlei soorten lekkere ham. Des te meer mag Hombeek fier zijn op dit bedrijf bekend onder de naam en logo van de patroonheilige **Sint Martinus**.

De grenshoeve
bij Ludo Slachmuylders en Mia Keuleers
Poreistraat 17

De grenshoeve heeft haar naam niet gestolen. Ze grenst niet alleen aan de gemeentes Hombeek en Zemst, maar gebouwen en gronden liggen deels in de provincie Antwerpen en deels in de provincie Vlaams-Brabant. Deze historische hoeve wordt nu uitgebaat door Ludo en Mia Slachmuylders - Keuleers.

Geschiedenis
Wellicht woonden hier ooit voorouders van Mia want in 1711 verkochten de kinderen van Adriaen Ceuleers en Adriana Goovaerts de hoeve aan **Peter Van Den Steen**, de meier van Hombeek. Hij legde de toegangsweg aan van de hoeve naar den Hultendries en beplantte deze weg met een dubbele rij bomen.
De familie **Van Beveren** bezat in 1741 een hoeve (deze ?) op den Hultendries en Peter en Joanna Van Beveren verkochten ze aan Peter De Buyser van Zemst. Deze verhuurde ze aan Guilliam Wauters samen met de gronden toebehorend aan de heer Stoop van Brussel. Joanna De Buyser was gehuwd met Gilles Meulemans. Hun dochter Anna Maria Meulemans was gehuwd met **Jan Bt. Spruyt**. In 1807 is deze eigenaar van de hoeve. In 1812 hertrouwde zijn weduwe met Jan Bt. Andries, die op zijn beurt hertrouwde met Anna Maria Van Beveren. In 1831 verkopen Maria Francisca Spruyt en Peter Jozef Andries, de erfgenamen van Anna Meulemans, de hoeve aan Anna Maria Van Beveren, die op haar beurt hertrouwd was met **Frans Van Den Branden**.
De hoeve heette toen ***Van den Brandeshoef***.
Frans Van Den Brande hertrouwde met Maria Theresia Baetens. Maria Theresia Baetens hertrouwde met Mus Peeters. Mus Peeters hertrouwde met Pauline Van Der Borcht, weduwe van Louis Michiels. Hun dochter Sophie Michiels huwde met Theodoor Slachmuylders (Dore van Pakkes), de vader van Frans en de grootvader van de huidige eigenaar Ludo Slachmuylders. De eerste hoeve stond vroeger haaks op de Poreistraat. Intussen is veel veranderd en bijgebouwd.

Het werk op een moderne hoeve
Het is een gemengd bedrijf d.w.z. dat er vee gehouden wordt en gewassen geteeld. Men treft er zowel grasweiden aan als akkerland, de melkstal, de loodsen en de silo's.
Door automatisatie en mechanisatie moeten de loonkosten gedrukt worden en daarom zijn er ook tractors en andere werktuigen die op de moderne boerderij worden gebruikt.

Liefhebberstuin en bijenhal bij Gust Keuleers hoek Boterstraat en Driesstraat

Gust Keuleers en de natuur zijn één. Gesproten uit een landbouwersgezin heeft hij na het behalen van zijn diploma in de tuinbouwschool van Mechelen, vele jaren verantwoordelijk geweest voor de gewassen en serres verbonden aan het provinciaal park Rivierenhof te Deurne. Hombeek heeft hem nooit los gelaten. Eens met pensioen hebben zijn tuin in de Boterstraat en de bieën hem bezig gehouden om zinvol de luttele tijd te vullen die nog overschoot buiten zijn actief bezig zijn bij zijn kinderen, vrienden en verenigingen.

In de tuin zijn niet minder dan 30 variëteiten van appelen en peren te bewonderen. Daarnaast nog enkele zeldzame vruchten als vijgen, kweeperen, mispels, pruimen, krieken, perziken, enz. Er wordt ook klein fruit geteeld en kleine groente, en er is een bloementuin en allerlei kruiden.

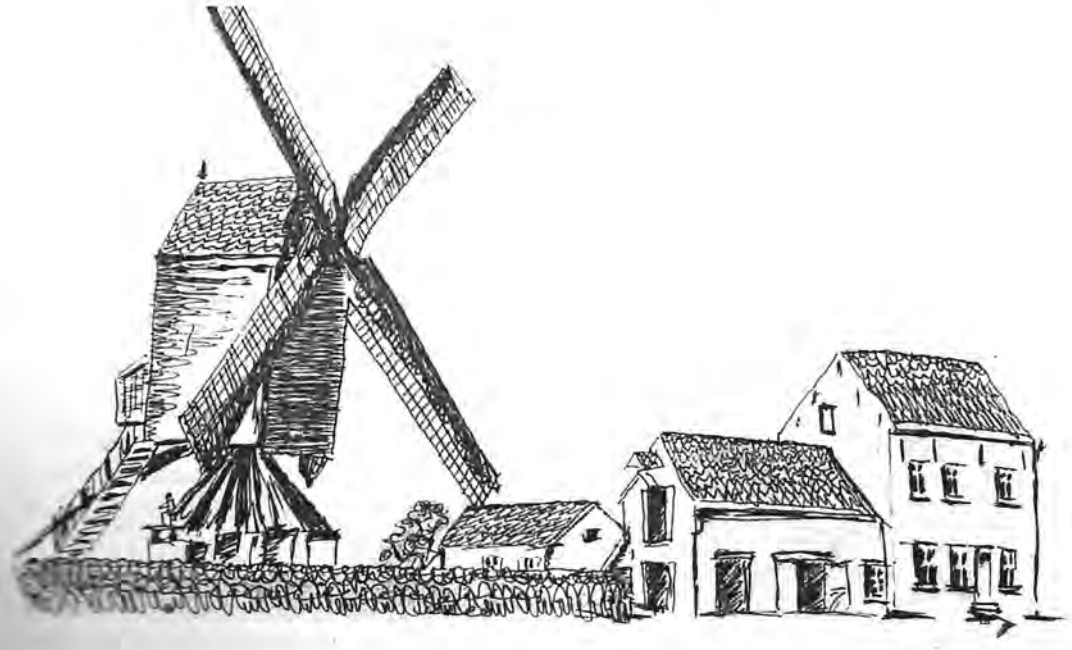
Het molenaarshuis bij Jef Spoelders - Lauwers Boomkensstraat 3

Op deze plaats heeft tot 1936 een molen gestaan. De houten graanmolen die de ***Koolhaasmolen*** heette werd in 1848 van Stabroek naar hier overgebracht door ***Muske de Meulder***, (Guillelmus Lauwers, 1816-1883).

Zijn intentie een molen in Hombeek op te richten, stuitte op groot verzet van baron Van der Linden d'Hoogvorst die dreigde zijn molen van de Kouter naar de Plein over te brengen. Er kwam zelfs korte tijd een derde molen in Hombeek in de Zepstraat, opgericht door Henri Leemans van Zemst. Er ontstond een ware molenoorlog en *Muske de Meulder* bouwde daarop nog een tweede molen te Leest tegen de Tisseltstraat.

De molenaarswoning bestond aanvankelijk slechts uit een benedenverdieping, zoals nog te merken is op een schilderij, daterend van voor de eerste wereldoorlog. Voor 1914 werd de schouw afgebroken die diende voor de stoommachine waarin nog met steenkool werd gestookt. Tijdens de oorlog mocht de dieselmachine blijven omdat hij van het merk *Deutz* was. De meeste molens in de streek werden als vijandelijke uitkijkposten beschouwd en afgebrand. De mensen stonden toen in file om hun tarwe te laten malen. Men moest een autorisatie hebben en dan nog mocht men slechts op enkele vastgestelde dagen komen. De gast liet ook al eens mensen toe die dit bewijsstuk niet konden voorleggen.

In 1929 werd de woning vooraan gebouwd. Door een blikseminslag in 1932 werd de windmolen fel beschadigd en in 1936 werd hij afgebroken. Eduard Lauwers, toen molenaar en burgemeester van Hombeek, liet ten behoeve van het bedrijf een elektrische kabine bouwen in de Gijsbeekstraat die hij zelf betaalde. Hij werd opgevolg door zijn zoon Medard Lauwers.

Jef Spoelders (°1937) startte in het ovengebouw van het ouderlijk huis in de Rechtestraat al met een smederij. Hij verkocht toen reeds weideapparaten en pompen, kruiwagens en witloofvuren. Na zijn huwelijk in 1962 met Simone Lauwers (°1938) breidde hij deze werkzaamheden in de Boomkensstraat uit. Waar nu het werkhuis staat, was vroeger de boomgaard. In 1964 werd een hangaar voor veevoeders gebouwd. Een jaar later werd deze vergroot door het dak te verlengen. Daar is nu de werkplaats ondergebracht waarin allerlei metaalconstructies gemaakt worden en de verkoop van landbouwmachines.

De bouw werd aangepast om het graan los te kunnen opslaan. De eerste silo's waren al spoedig te klein. In 1972 werd achteraan een grote hangaar opgericht waarin 2 miljoen kg graan kan gestokeerd worden. Nadat het graan gereinigd, gewogen, eventueel gedroogd is, blijft het in de silo's tot het gemalen of verkocht wordt. Nu wordt er met cilinders gemalen. De molenstenen van vroeger zijn nog steeds aanwezig.

Maïspoppen bij Lieve Hendrickx, Bijen en honing bij Staf Verlinden, Gijsbeekstraat 6

Maïs afkomstig uit Mexico heeft voor alle oud-Amerikaanse culturen een grote betekenis gehad. Columbus vermeldde in een verslag: *"Ik zag het graan van daar 'mahiz' genaamd"*.

Elk deel van de plant wordt gebruikt. De maïskorrels worden tot meel vermalen. Uit de bloempluim, *het haar*, wordt thee getrokken. Uit de kern van de kolf worden pijpen of kurken gesneden om flessen af te sluiten. De stengels worden gebruikt voor fluitjes en manden te maken. Het blad dat rond de kolf zit wordt gedroogd en er worden touwen van gemaakt. Het is een tamelijk sterk en zacht materiaal en erg mooi dat zich goed leent om er **maïspopjes** uit te vervaardigen.

Niet alleen in Mexico worden deze poppen gemaakt maar ook in het vroegere Tjecho-Slovakije, Joegoslavië of Hongarije. Om het maïsblad goed te kunnen verwerken, gaat er heel wat voorbereiding aan vooraf. In het najaar wordt een voorraad blaren aangelegd en gedroogd en gesorteerd op kleur en grootte. De grootste blaren gaan weg en de minder mooie kunnen dienen om de popjes mee op te vullen. De uitgekozen blaren worden in water geweekt tot ze soepel zijn. De mooiste exemplaren worden geperst en een paar dagen later kan men er mee aan de slag.

Iets meer over de *Apis Melifera* of de honingbij kon men leren bij Staf. Hoe honingwinning van holle bomen overging op *strokorven* en later op bijenkasten, hoe de vruchtbestuiving door de bijen bevorderd wordt, hoe het bijenvolk in mekaar zit, met koningin, darren en werkbijen, hoe de bevruchting gebeurt en wat een zwerm is, enz.

Chocolatier - pralinemakerij bij Marie Leen in de Meistraat.

In Hombeek is alles geweten over de **stam Leen** sinds de geschiedenis van deze familie verscheen in Hoembekania 1990, deel 4. Dit huis is de ouderlijke woning van *Pier van Scheipers*. Hier had hij zijn schrijnwerkerij en herberg, stamlokaal van de fanfare St. Cecilia met de profetische naam Florida. Hier heeft nu zijn kleindochter, Marie Leen, een florerende pralinemakerij.

Marie Leen volgde aan de PIVA de technische afdeling en liep daarna nog 3 jaar stage bij de chocolaterie Goossens in Antwerpen. Na nog bij een bakker gewerkt te hebben terwijl ze thuis als bijverdienste pralines maakte, is ze zich in 1994 als zelfstandige gaan vestigen en opende deze winkel.

Marie Leen kent de kunst van pralines maken, aantrekkelijk voor het oog en origineel van smaak. De producten worden niet alleen aan particulieren verkocht maar ook aan bakkers, restaurants en firma's die vaak haar producten kiezen als gepersonaliseerd relatiegeschenk. Niet minder dan 50 soorten pralines zijn verkrijgbaar, meest melkchocolade, truffels, likeurpralines, zeevruchten. Bovendien experimenteerd ze graag, zo bijvoorbeeld met Duvel en met jenever. Ook naar het buitenland, weliswaar nog bescheiden, gaan haar zoeternijen: naar Nederland, naar Ierland, naar Griekenland, naar Spanje en zelfs naar de V.S.

Ook de pers liet zich niet onbetuigd over haar specialiteit en sprak met lovende woorden over haar kunde. Lovende artikels verschenen in *Feeling, Helga, Gazet van Mechelen* en in het vakblad *Fenaco*.

In opdracht van Hoembeka maakte ze in 1994, ter gelegenheid van de 50 jarige herdenking van onze bevrijding, de oude zennebrug in chocolade. Het was het gelegenheidsgeschenk dat aan Dennis Kirby, één der Hombeekse bevrijders, werd meegegeven. Deze chocoladebrug haalde in Engeland ook de plaatselijke pers met grote koppen.

Paardensport De Pekesae
bij Roger Schaerlaeken
Boomkensstraat 23

Deze modelpaardenfokkerij en paardenafrichting van Jeannine en Roger is meer dan een liefhebberij: een passie. Het fokken gebeurt enkel met merries van goede afstamming en de dekhengsten hebben hun kwaliteit op sportief vlak bewezen. De eigen veulens worden opgefokt tot bekwame rijpaarden.
Aan de regionale en nationale wedstrijden wordt deelgenomen als *niet-professioneel*.

Het Hof Ter Heide
baron de Meester de Ravestein
Walestraat

Deze oude kloosterhoeve is de best bewaarde oude pachthoeve van Hombeek. Dat ze niet zoals de drie andere kloosterhoeves van Leliëndaal en de hoeve van Wolput is teloorgegaan, danken we aan de vermogende pachtersfamilie Ceulemans die ze na de Franse Revolutie kocht en vooral ook aan Christian de Meester de Ravestein die ze met veel zorg en kosten renoveerde. Op die manier is een der belangrijkste kunstpatrimonia van Hombeek bewaard.

Geschiedenis

De geschiedenis gaat heel ver terug tot 1250 toen Hertog Hendrik III van Brabant dit hof schonk aan de [illegible]abdij van Kortenberg.

Het heette toen de *curtis de Hoxdonc*, later *curtis de Cortenberghe* en tenslotte *Hof Ter Heyde, curtis de Hoxdonc alias Ter Heyden*.

De oudste pachters kwamen wellicht uit de omgeving van Kortenberg. We citeren ***Johannes dictus de Edeghem*** (1361), ***Jan Van Woluwe*** (1452), ***Merten Van Woluwe*** (1522). (Woluwe is waarschijnlijk St.-Stevens-Woluwe en Edeghem is een gehucht van Erps-Kwerps).

Later huren ook plaatselijke pachters als Peeter De Laet, Joos De Laet, Jan Coeckelbergh (in 1675 twee woningen), Andries Coeckelbergh en Cornelis Sijmons, Jan De Laet, Bernardus Van Der Maelen uit Kortenberg, **Jan Frans Ceulemans**, gehuwd met Francisca Van Der Maelen, de dochter van de vorige pachter.

In 1796 wordt Ter Heide als kerkgoed door de Fransen geconfisceerd. Het wordt genoemd als een zeer belangrijk pachthof met bijna 40 ha. grond eraan verbonden. Bij de hoeve met natuurleien belegd hoorde de stallen met pannen- en leiendak en een grote stal met een dak van stro in slechte staat, twee schapenstallen, een brouwerijhuis, een groententuin en boomgaard. De nieuwe eigenares mevrouw Barbe Dervaux van Douai, gescheiden van Arnold Castel uit Brussel verhuurt het goed terug aan Ceulemans in 1802 die in 1825 overleed.

Zijn zoon **Hendrik Frans Ceulemans** en Jeanne Marie Horckmans kopen in 1838 het goed in totaal 55 ha. voor de prijs van 120.000 fr. In 1878 schenken ze het aan hun dochter Victorine Ceulemans, landbouwster, die het op haar beurt schenkt aan **Louis Marie De Bontridder** en Bertha Ceulemans, industrieel te Brussel. In mei 1943 overlijdt te Brussel Louis Marie De Bontridder met als enige erfgename zijn dochter Marguerite De Bontridder, echtgenote Jules Moreau de Melen.

Op 26 augustus 1969 verkopen de echtgenoten Jules Moreau de Melen en Marguerite De Bontridder het Hof Ter Heyden aan **Christian baron de Meester de Ravestein** van Hombeek.

De gebouwen en hovingen

Het gebouw dwars op de Walestraat dateert van begin 18de eeuw. De datumsteen werd bij de renovatiewerken in 1995 bloot gemaakt. De funderingen en kelders zijn zeker van oudere datum. De conciergewoning langs de straat is niet origineel en werd door juffrouw De Bontridder gebouwd. Bij het blootmaken van het hoofdgebouw is de mooie steenstructuur zichtbaar geworden. De losstaande schuur (nu garage) met duiventil is merkwaardig van vorm en de bouwwijze van deze hoeve met annexen is perfect vergelijkbaar met de kloosterhoeve en brouwerij verbonden aan het klooster in Kortenberg zelf. Vermoedelijk zijn ze getekend door dezelfde bouwheer. Verder in de tuin staat nog een dierenhok met merkwaardige broodoven.

Volgens oude plannen zou Ter Heide een hoeve in carrévorm geweest zijn. Tot op heden zijn geen funderingen teruggevonden van verdwenen schuren of stallen. Wel staat vast dat er zich een grote gewelfde kelder bevindt onder de kasseiweg tussen de garage en de westzijde van het woonhuis.

Toen Christian de Meester in 1969 de hoeve kocht was ze in bedenkelijke staat. Met veel zorg werd systematisch gerestaureerd. Het dak werd gedicht en gedeeltelijk vervangen, nieuwe ramen werden gestoken, de binnenruimtes werden gerenoveerd en uiteindelijk werden de muren ontdaan van de witte pleisterlaag. Veel aandacht ging ook aan het park en de vijvers om ze het mooie aspect te geven dat ze nu hebben. In de onmiddellijke omgeving werden nog meerdere hectaren grond bijgekocht die in het park geïntegreerd werden en beplant met honderden bomen. Het waren voor een deel gronden die vroeger de boomgaard van Ter Heide hadden uitgemaakt. Als binnen enkele jaren de bomen hun volle ontwikkeling zullen hebben, zal dit de zuurstofwisseling zeker ten goede komen waardoor de longen van Hombeek weer wat breder kunnen worden opengezet.

Het kasteel Expoel
baron de Meester de Ravestein
Expoelstraat

Wie het kasteel Expoel nadert langs de **Rechtestraat** heeft een enig beeld hoe de meeste straten in Hombeek er moeten uitgezien hebben vóór de Franse Revolutie. Het is een goed voorbeeld van een oude ***heerweg***. De heer en de koetsen gebruikten de middenbaan, de landmannen met het vee volgden de stroken tussen de bomen. Soms liet de heer toe dat zijn trouwe medewerkers op de heerweg een woning op opstal bouwden. Dit verklaart waarom sommige bouwpercelen in vele straten als de Brede Driesstraat, Moststraat, Heike, Zepstraat, Boomkesstraat, Boterstraat enz. erg ondiep zijn. De bouwgrond is maar even diep als vroeger het gedeelte van de dubbele rij bomen.

De oorsprong van Expoel

Het is niet duidelijk wanneer Expoel ontstaan is. Was het eertijds een jachthoeve ? Vast staat wel dat het grondstuk waarop het gebouwd werd van de Berthouts was, midden het gebied dat aan de hertog van Brabant toebehoorde. In de 14de eeuw werd het bewoond door de familie **Van Expoele** (Axpoele) uit het geslacht **Raduwaert**.

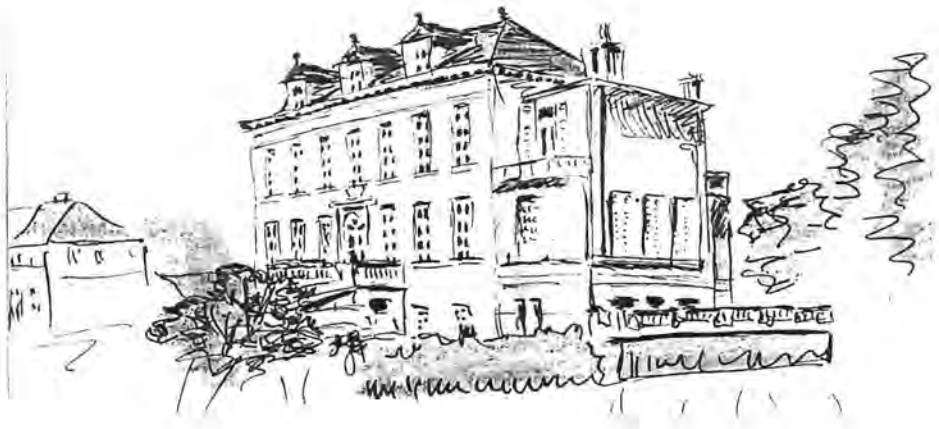
Nadien woonden er leden van de meest vooraanstaande families van de stad Mechelen: **De Leeuw**, **Doublet**, **De Cale**, **Van Everlooghe**. Het goed werd een tijd verhuurd door de Antwerpse familie **Brialmont** en ging van deze over op de rijke familie **Moretus**, eveneens erfgenamen van de drukkerij Plantijn. Balthasar Moretus maakte van Expoel zijn zomerverblijf en gaf het grotendeels zijn huidig uitzicht.

De grote verbouwing

In 1714 werd alles verbouwd. Tot dan was Expoel een smal gerekte hoeve geweest, half zo diep als het kasteel nu is. Balthasar Moretus bouwde aan de zuidkant de huidige voorzijde en verdubbelde de diepte van het huis. De neoklassicistische bouwstijl naar Frans voorbeeld vereiste grote ramen in de nieuwe voorgevel, maar ook achteraan werden de ramen verbreed. Aan de noordzijde werd het goed hoger opgetrokken. Sporen van het oude bouwwerk zijn nog te zien, zoals o.m. de oude plint in witte steen. De annexen links en rechts zijn van latere datum en ook de bordessen, zowel voor als achter. De achteruitgang was via de kelderruimtes.

Balthasar Moretus kocht ook meerdere hectaren grond in de onmiddellijke omgeving en legde een nieuw park aan achter het kasteel. Hij creëerde dit ook naar Frans voorbeeld met symmetrische bloemenparken achter het kasteel en met brede dreven in stervorm.

In 1850 werd alles heraangelegd. Buiten het huidige park is nog een bomengroep in stervorm erkenbaar, de zogenaamde *Twaalf Apostelen*.
Deze bomen waren het centrale punt van de vroegere lanen. Ook de aanleg en het beplanten van de dreef (Rechtestraat) is een creatie van Moretus. Hij kreeg toelating van graaf de Locquet om deze en nog andere toegangswegen te beplanten met bomen als *herenstraten*.

De familie de Meester

In 1737 verkochten de erfgenamen van Balthasar Moretus Expoel met ongeveer 14 ha. grond aan de vier kinderen van Pieter De Meester - Blondeau. Eén van hen, kanunnik Pieter Jan De Meester (1695-1757), bouwde de kapel van het kasteel.

Zijn neef, **Pieter De Meester (1724-1784)**, die ook het goed Ravestein te Hever bezat via zijn moeder Maria Hillema, erfde Expoel. Als universeel erfgenaam van de vermogende families Blondeau, Hillema, Brants en De Meester, bezat hij een immens patrimonium. In 1776 werd hij door Maria Theresia geadeld en nam de naam van de Meester de Ravestein aan. Uit zijn huwelijk met Maria Joanna Mols zijn 12 kinderen gesproten.

Gaspar Antoon de Meester (1751-1825), advokaat bij de Grote Raad te Mechelen, echtgenoot van Jeanne du Trieu, erfde Expoel. Hij werd burgemeester te Leest, zetelde ook in de Raad te Hombeek maar brak met de sterk Liberaal gezinde Hombeekse notabelen. Hij werd te Hombeek begraven.

Peeter Jan de Meester (1790-1847), zoon van de vorige, echtgenoot van Catherine Geelhand, erfde Expoel. Als burgemeester van Hombeek (1836-1847) verlengde hij de Zepstraat tot aan de voorzijde van zijn kasteel en creëerde hierdoor een nieuwe verbinding Mechelen Kapelle-op-den-Bos. Hij overleed bij een inspectie der werken. De kleine kapel vooraan in de Kruynighemstraat is daar ter nagedachtenis opgericht op de plaats van zijn overlijden. Zijn echtgenote bouwde in 1849 de familiekelder de Meester waarin na hem alle Hombeekse leden van de familie de Meester de Ravestein van Hombeek werden bijgezet.

Leopold de Meester (1825-1885), zoon van de vorige, echtgenoot van Anna de Cousemaecker, schepen van Hombeek, woonde een tijd op Expoel. Hij herwerkte in 1850 de tuin tot een Engelse tuin, kort nadat de spoorlijn Mechelen-Dendermonde er een deel van had afgenomen.

Het goed ging over op zijn broer **Athanase de Meester** (1829-1884), senator in Antwerpen, medeoprichter van de eerste vrije school in Hombeek. Zijn dochter, Romanie de Meester, echtgenote van Xavier Montens (1858-1937) erfde het kasteel dat daarna overging op hun dochter juffrouw Helene Montens. Aangezien er geen verdere erfgenamen waren, was het haar laatste wil dat Expoel terug in bezit zou komen van de familie de Meester en ze droeg het over op haar achterkozijn, Bernard de Meester.

Bernard de Meester, (1908-1993), zoon van Emmanuel en kleinzoon van bovengenoemde Leopold de Meester, echtgenoot van Cécile Drion du Chapois, laatste burgemeester van Hombeek, renoveerde het kasteel. In 1946-1947 werd het dak vernieuwd en de gevel ontdaan van de bepleistering zodat de sierelementen in witte Franse steen en de roze bouwstenen terug verschenen waardoor het kasteel zijn oorspronkelijke uitzicht terugkreeg dat het had bij de oprichting, begin van de 18de eeuw.

Christian de Meester, zoon van Bernard, echtgenoot van Christine de Roest d'Alkemade, heeft zich vooral ingespannen om alle binnenvertrekken van het kasteel te renoveren en het kasteel aan te passen aan de moderne noden van confort en veiligheid. Ook alle ramen werden vervangen door ramen met dubbele beglazing.

Het park van Expoel

In 1850 kreeg het park grotendeels zijn huidige vorm. Vooraan rechts op de wandelweg zijn nog duidelijk sporen van de oude ijskelder (verhoogde berm). Ook de golving die kunstmatig werd aangebracht is duidelijk merkbaar. De hellingen met bovenop een sierboom, de dalingen van het terrein naar donkere struiken en rhododendrons voldeden aan de romantiek van midden vorige eeuw, naar het voorbeeld van de Engelse tuinen. De wandelweg kronkelt langsheen de beek en hier treft men wellicht wel de oudste bomen aan van Hombeek.

Christian de Meester heeft zich perfect mechanisch geëquipeerd zodat het onderhoud van dit park Expoel en van Ter Heide nu mogelijk is met een minimum aan mankracht. Het grootste deel van het courant onderhoud van deze twee uitgestrekte domeinen, doet hij zelf. Op die manier, zegt hij, wordt het evenwicht in ere gehouden tussen cultuur en natuur. U heeft het al gemerkt mooie natuur kan ook gecultiveerd worden.

Kantklossen
bij Maria Selleslagh - Dom
hoek Moststraat en Schoorstraat

Maria Dom is geboortig van Kontich maar gehuwd met de Hombekenaar Hugo Selleslagh.

Haar belangstelling voor het kantklossen had ze reeds voor 20 jaar toen ze ermee begon als hobby bij de KAV te Hombeek. Intussen heeft ze zich weten te bekwamen en beheerst nu 16 technieken: Brugge (Vlaamse), Turnhout (Parijse), Beveren (Rijselse), Geeraardsbergen (Chantilly), Cluny, Binche, Valencienne, fijn en grof bloemwerk, Roccoco, Florence, Chrysantwerk, Russische, Tsjechische, Honniton en Stropkant.

In samenwerking met nog andere kantklosters uit de streek is ze bezig de verloren gegane techniek van het Mechelse kantklossen te onderzoeken en terug op te starten. Maria volgt nog steeds les, nu nog in de kantschool van Beveren-Waas.
Haar hobby noemt ze een gezond- verslavende *ziekte*.

Aquarellen
bij Marthe De Ruelle
Moerstraat

Marthe is geboren in Antwerpen. Ze behaalde het regentaat Mode-ontwerper en Sierkunsten aan het Instituut St. Marie te Antwerpen. Ze werd lerares Plastische opvoeding aan het Instituut van de Ursulinen te Mechelen en gaf bovendien cursussen siertekenen in Gent en Antwerpen.

Workshops Aquarellen volgde ze bij Sonja Craen, Josephine Van Looy, Johan Corthals.
Tentoonstellingen : Opendeur Hombeek 1996, Groepstentoonstelling Kunst 96 Wommelgem, The Club KV Mechelen januari 1997, De Gouden Legende te Wilrijk mei 1997.

Ambachtelijke bakkerij
bij Mia Van Doren - Keuleers
Heike 26

Het ouderlijk huis waarin Jef en Mia wonen is bekend onder de naam ***het huis van de Koelder***, genoemd naar haar vader. Kwam *koelder* van de naam Keuleers ? Men heeft zich over deze bijnaam al de kop gebroken. De meest verklaarbare uitleg is dat hij komt uit het beroep. Hij boerde maar teelde vooral veel bloemkolen. Zo iemand werd een "koler" of "koolder" genoemd, wat in het Hombeeks dialect *de koeëlder* is geworden.

Mia heeft zeker vele kwaliteiten, maar toch is ze in Hombeek wijd en zijd bekend om haar broodbakken op ambachtelijke wijze. Het brood en het gebak komt van eigen granen van de boerderij.

Er wordt nog gebakken in 2 gemetste ovens, die met hout worden gestookt. Zo moet het er aantoegegaan zijn midden vorige eeuw en op enkele plaatsen nog tot de jaren 50 in de vele *huiskens* die als broodovens waren opgericht achter de woonhuizen.

Alle producten die Mia maakt worden thuis of op de markt verkocht.

FOLKLORE BIJ ONS

Firmain Verlinden

Dauwtrappers en ijsheiligen in de maand mei.

Onze verre voorouders vierden bij de vier seizoenwisselingen hoogtij, waaraan tijdoffers verbonden waren. Naast deze hoogtijfeesten hadden ze ook nog hun heilige tijdsvuren met reidansen die als rituele handelingen kunnen beschouwd worden; alsmede nog andere gebruiken zonder uitgesproken godsdienstig karakter zoals het dansen bij het opkomen van de nieuwe maan en het *dauwtrappen*.

Dit laatste volksgebruik, dat hier en daar in Vlaanderen nog in voege is, wordt hedendaags in sommige gemeenten door sportverenigingen en heemkundekringen terug op de feestkalender geplaatst, maar dan als een sportieve prestatie en niet meer, zoals de oorspronkelijke bedoeling was, als een reinigingsrite.

Het dauwtrappen vond en vindt meestal plaats op O.H.Hemelvaart, soms ook de kruisdagen of op Pinksterzondag. Ook Hoembeka heeft het dit jaar voor de eerste maal op zijn evenementenkalender gezet en wel op 1 mei 1997. Dauwtrappen is in feite een lange wandeling in de vroege meiochtend door de dauwnatte velden en weiden. Het oorspronkelijke dauwtrappen en -baden in stromend water, was in de voorchristelijke tijden een vruchtbaarheidsrite, een animistisch ritueel. Dit oeroud volksgebruik berust op het denkbeeld , dat de mens steeds omringd is van geesten die invloed uitoefenen op zijn lotsbestemming. Animistische riten zijn zo onder andere ook nog het luiden van de kerkklokken, het fakkelen bij Sint Maarten, het planten van het palmtakje, het uitroken van huis, schuur en stal, het sprenkelen met gewijd water, het plukken van het Sint Janskruid, het huwelijksschieten enz.

Het basisbegrip van het dauwtrappen was het inhalen van de lente. Reeds om drie uur in de ochtend wandelden onze voorouders op hun blote voeten in het dauwnatte gras. Dans en zang ontbraken uiteraard niet. Het was als het ware een feestelijke uittocht van de stedelingen naar de stadsrand of de buiten om te kunnen dauwtrappen.

In sommige gemeenten en dorpen gingen de plaatselijke muziekmaatschappijen musicerend dauwtrappen rond hetzelfde vroege uur.

Met volle muziek trok men door de weiden naar het naburige dorp, waar de vroegmis bijgewoond werd.

In de late voormiddag keerden onze muzikanten dan terug naar hun heimat, meestal zwaar beladen. Wie kon er nu immers dauwtrappen en musiceren zonder drank ?

Wie vroeger ter gelegenheid van het dauwtrappen het laatst in de wei verscheen was de "luilak", "de persoon van alle spot" op de bewuste dag.

Dauw heeft steeds een voorname rol gespeeld in het volksgeloof. Van de ochtend van O. H. Hemelvaart werd beweerd dat hij de mooiste zonsopgang had van het ganse jaar en wie de dauw van de 1 meiochtend verzamelde en op het aangezicht wreef, was verzekerd van een mooie huid het volgend jaar.

Op tal van plaatsen op het Europees platteland gelooft men nog steeds dat dauw vrouwenhuid zuivert. Maar ook op het Amerikaanse continent schrijft men krachten toe aan de dauw zoals volgend Amerikaans versje aantoont :

Als de dauw ligt op het gras,
komt er geen regen aan te pas.
Maar is het droog als de zon opgaat,
dan regent het voor 's avonds laat.

Volgens de volksgeneeskunde bezit dauw ook genezende kracht en vooral dan de dauw van Sint-Jansnacht (vroeger 21 juni). Men stond vroeg op, maakte doeken nat in het dauwnatte gras, wrong ze vervolgens uit en bewaarde het opgevangen water voor gebruik tegen eventuele oogaandoeningen, zomersproeten, rimpels en bij huidzeer.
In het Fries betekent dauw *duif* en men spreekt in Friesland dan ook van *dauwworm* die volgens de volksdiergeneeskunde kon voorkomen of genezen worden door een tortelduif op te hangen in de kamer, liefst boven de wieg.

Rond de dauw zijn ook een aantal spreekwoorden bekend zoals o.a. :
Van de hemelse dauw kan men niet leven.
Avonddauw in overvloed maakt de dagen mild en goed.
Als mei zal dauw verspreiden, zult ge hebben groene weiden.

Ijsheiligen of gestrenge heren.

Dat de schone meimaand een periode van 11 tot 14 koude en gure dagen, alsook nachtvorst brengen kan wisten de oud-Germanen al en dat weten wij ook uit ervaring. Onze verre voorouders hielden daarom tijdens die dagen ommegang ter ere van de godin Nerthus, om haar hulp in te roepen tegen de grote boosdoener, de nachtvorst, veroorzaakt door de winterdemonen. Voordat zij voorgoed voor de zomer moesten wijken, trachtten immers deze kwelgeesten nog zoveel mogelijk schade te berokkenen aan de ontluikende natuur.

Nerthus was de Germaanse godin van aarde en vruchtbaarheid, die op een door witte koeien getrokken wagen rondtrok om vrede te brengen. Tijdens haar ommegang staakte men de vijandelijkheden. Onze godin Nerthus is ondertussen afgevoerd en de bewuste koude periode kennen we nu als deze van de ijsheiligen, de gestrenge heren of ijsberen. De feestdagen van de heiligen Mamertus (11 mei), Pancratius (12 mei), Servatius (13 mei) en Bonifatius (14 mei) vallen immers tijdens die periode, die volgens de wetenschappelijke weerkunde een verlaging van de temperatuur meebrengt, al mag men zich ook niet te stipt aan dit tijdstip houden.

De volksweerkunde en het volksgeloof houden echter sterk vast aan die koude barre periode rond de ijsheiligen. De land- en tuinbouwer zal nog steeds zijn bedrijvigheid zo regelen naar de traditie van de volksweerkunde, want hij kent maar al te best de waarheid van het gezegde :

De mensen maken de kalender, maar God maakt het weder.

Ook in de fruit- en druiventeelt heeft die late voorkomende koude een ongunstige roep. In Zuid-Duitsland noemen de ijsheiligen hierom zelfs de drie *Weindiebe* en in het Münsterland de *Weintötern*.

Tesamen worden de drie ijsheiligen (Pancratius, Servatius en Bonifatius) door de Tsjechen de *ledovi muzi* genoemd of de *ijsmannen*. Ook voegt men in het Tsjechisch de beginletters van deze ijsheiligen samen, wat *Pan Serboni* vormt en zoveel betekent als *de heer Serboni* met de alombekende uitdrukking aldaar "Pan Serboni verbrandt de bomen" of dat er op de feestdagen van de ijsmannen normaal nog gestookt moet worden tegen de kou.

De meest bekende ijsheiligen bij ons zijn ongetwijfeld : Pancratius, Servatius en Bonifatius.

Bonifatius. Houtsnede uit het *Buch der Chroniken* van Hartman—Schedel (Neurenberg 1493).

Omwille van de invloed van ons zeeklimaat spreken wij altijd slechts van drie ijsheiligen, terwijl men in Duitsland met zijn meer continentaal klimaat vier ijsheiligen telt. De koude Sophie zorgt daar voor de vrouwelijke emancipatie i.p.v. Mamertus.

Omwille van het feit dat rond de periode van de ijsheiligen de hagedoorn bloeit, wordt die bewuste tijdelijke temperatuursdaling ook wel de *hagedoornkoude* genoemd. In Wemmel en omgeving worden de eerste veertien dagen van mei *de koude dagen van Sint Servaas* genoemd.

Volksgebruiken.

De dagen van de ijsheiligen gaven op vele plaatsen aanleiding tot merkwaardige volksgebruiken.

Zo bakte men vroeger spekpannekoeken net voor de driedaagse periode. Een aantal van de koeken werd aan de koster bezorgd. Hij werkte immers in de kerk en stond alzo dichter bij onze heilige vriezemannen om een goed woord te doen.

In Brabant was het de gewoonte dat boeren kalveren naar de kerk brachten. De kalveren werden voor het kerkportaal openbaar verkocht, maar werden soms herhaaldelijk door de kopers opnieuw geofferd en dadelijk weer verkocht.
Vroeger werd op het platteland een soort heksen- of duivelspaternoster gelezen ter ere van de vriezemannen, om het weer te doen keren. Een gedeelte klonk alsvolgt :

De drei santen van de kouwe,
twee jongen en een oude,
gingen tesamen door het land
elk met koud goed al in de hand.
De ene met een balleken sneeuw,
den tweede met een kegelken ijs
de derde die was grijs en wijs
en hij droeg niemendalle, dalle :
geen kegels en geen sneeuwballen.
Sante, sante met de krone,
Maak ons snel het weer weer schone.

In het Duitse plaatsje Bonndorf werden voor het uitzaaien van het vlas, dat moest geschieden op één van de dagen van de ijsheiligen, een drietal buitengewoon lange mannen gekozen, de zogeheten *Fazi* (Bonifaz, Servaz en Pancraz) op deze wijze gezaaid, zou het vlas hoger opgroeien.

Kwade en goede dagen !?

Bijzonder ongunstig waren de drie dagen van de ijsheiligen om het vee na het winterverblijf in de stallen, voor het eerst te gaan weiden. En het vee dat op 13 mei of Servaasdag geboren werd, was gedoemd om snel te verongelukken of aan ziekte te sterven.

In Nijvel had de regen op Servaasdag een kwade roep: de regen zou liefst veertig dagen aanhouden en het koren zou slechts tot aan de halm groeien en de kemp zou uit de grond spoelen.

In de Middeleeuwen echter werd Servaasdag beschouwd als de aanzet van het beter weer.

Op veel plaatsen werd dan opnieuw begonnen met bouwaktiviteiten en in de omgeving van Luik was het dan pas gunstig om te zaaien.

Mamertus (11 mei)

Van deze ijsheilige is weinig bekend. Hij zou geleefd hebben in de tweede helft van de vijfde eeuw. Mamertus was bisschop van Vienne, een stad die door een aardbeving zwaar getroffen werd. Naar aanleiding van die ramp voerde Mamertus in die plaats kruisdagen in. Deze bid- en boeteprocessies, drie dagen voor O.H.Hemelvaart, zouden van uit Rome na 800 over heel christelijk Europa verspreid en geaktiveerd worden door de Kerk.

Slechts een paar volksweerspreuken rond Mamertus zijn bekend zoals o.a. :
Al is Mamertus oud en wijs, hij houdt toch van sneeuw en ijs.
Al is Mamertus oud en grijs, hij houdt van vriezen en van ijs.

Pancratius (12mei)

Leefde op het einde van de derde eeuw en werd op 14 jarige leeftijd onthoofd in 304 tijdens de kerkvervolgingen onder keizer Diocletianus.

Hij werd aangeroepen tegen eczeem, krampen, kinderziekten, winterhanden en -voeten en in het bijzonder tegen te fel huilende kinderen. Hij is uiteraard ook beschermheilige tegen nachtvorst en van de eed. Vooral in de Middeleeuwen werd Pancratius fel vereerd. Zijn relieken kwamen terecht in de Sint Baafskerk te Gent, in de kathedraal te Utrecht en in Londen.
Pancraas, Servaas en Bonifaas, zij geven vorst en ijs, helaas.

Servatius (13 mei)

Servatius leefde in de vierde eeuw en was de eerste bisschop van Tongeren en later ook deze van Maastricht. Volgens de overlevering zou hij op 13 mei 384 aldaar overleden zijn aan koorts.

Servatius verrichtte zowel godsdienstige als politieke werkzaamheden. Hij was een verwoed tegenstander van het Arianisme, een ketterij die de drie-eenheid ontkende en een tijd lang een grote aanhang had. Servatius kan ongetwijfeld als één van de belangrijkste geloofsverkondigers beschouwd worden in Belgisch en Nederlands Limburg en aangrenzende gebieden. Zijn volksverering vond echter een veel wijdere uitbreiding en strekt zich uit van Scandinavië tot Midden- en West Frankrijk en over grote gebieden in Duitsland.

In de volksdevotie wordt hij aanroepen tegen koorts en botziekten. En in de volksweerkunde scoort hij bijzonder hoog met o.a.volgende weerspreuken en gezegden :
Voor nachtvorst ben je niet beschermd, totdat Servatius zich ontfermt.
Voor Sint Servaas geen zomer, na Sint Servaas geen vorst.
Een goede Servatius maakt een goede Bonifatius.
Van Sint Servaas' graf, blijft de sneeuw af.
Servaas moet verlopen zijn, voor de nachtvorst goed en wel verdwijnt.
Geen rijmken na Servatius, geen vlokske na Bonifatius.

De melkventers die elke dag door weer en wind moesten, prevelden een speciaal gebedje tot de heilige Servaas :

Heilige Servaas
Wind en regen de baas
Heb medelijden met de armen,
Laat ze toe zich te verwarmen
Drie vader-ons, drie wees-gegroet
En maak het weer weer zoet.

Om het op de naamdag van de H. Servaas niet al te koud te laten worden, hadden onze voorouders een smeekbede :

inte Servaas, Heilige baas,
Doe het ni vriezen, Ons ni niezen
Notre pere, Geef ons were
Onondufies, Geen tromaties
De santesprie, En regent ni.

Bonifatius (14 mei)

Bonifatius is de bekendste martelaar uit de Nederlandse geschiedenis. Op 5 juni 754 werd de toen reeds bejaarde bisschop samen met 52 geestverwanten te Dokkum in Friesland overvallen en vermoord. Zijn schedel wordt heden nog steeds aldaar bewaard. Hij was de drijvende kracht achter de kerstening van Noord-West Europa en staat geboekt als de apostel van Duitsland en Friesland.
Hij stichtte zo o.a. de bekende abdij Fulda in Duitsland, naar waar het grootste gedeelte van zijn gebeente werd overgebracht. In 747 vestigde hij zijn aartsbisschoppelijke zetel te Mainz. Zijn attributen zijn het evangelieboek en een zwaard.
Enkele weerspreuken i.v.m. Bonifaas :
Bonifaas, vriezebaas.
Van nachtvorst ben je nimmer vrij, is Bonifaas nog niet voorbij.
Tot Bonifaas die strenge baas, wees voor vrucht op vorst beducht.

Geraadpleegde werken

Uit den Grooten Volkskalender van Paul van Zummeren, Paul van Zummeren, Antw. 1990
Volkskunde, Centrum voor Studie en Documentatie, Antwerpen, 81ste jg, nr. 3, 1980.
365 Heiligendagen, Kees van Kemenade, Paul Spapens, Eindhoven, Hapert 1990.
Folklore van Wilde Planten in België en Nederland, P. Van Wersch, Baarn, 1979.
Heilige Huisjes, Paul Koeck, Antwerpen 1981.
Folkloristisch woordenboek van Nederland en Vlaams België, K. Terlaan, Den Haag, 1949.
Martinus van Tours, C.Donaldson, Hilversum 1987.
Eigen aard, C.Peeters, Antwerpen 1963.
Willibrord en Bonifatius, P.P.V. van Moorsel, Bussum 1968.
Mozaïek, F.W.Drijver, Groningen, 1906.
Volkskunde Kalender voor het Vlaamsche Land, Gabriel Celis, Gent 1923.

ZES DONKERE JAREN

Edward Saerens

WEER OPGEROEPEN

DEEL 2

ARMZALIG ONDERDAK

Het infanteriekamp van Beverlo, waar plaats was voor 20.000 soldaten, werd in een meinacht van 1944 volledig vernield bij een verrassingsaanval van de geallieerde luchtmacht. Meer dan 6.000 Duitsers verloren hierbij het leven. Op ongeveer 1 km dichter bij het dorp ligt het kleinere cavaleriekamp, waar politieke gevangenen opgesloten waren. Daar viel geen enkele bom. In dit kamp zijn door de mechanisatie van het leger de paardenstallen vrijgekomen. Hierin worden onze manschappen ingekwartierd wegens plaatsgebrek. De lagere officieren beschikken over kale, vervuilde kamers, zonder enig sanitair. Ik deel mijn vertrek met reserveonderluitenant Vrancken, een leraar Frans. Ik kan moeilijk de slaap vatten op een bed met ijzeren latten en daarop een strozak, zoals tijdens de eerste zes maanden van onze legerdienst. Wat een verschil met september 1938. Ons leger verkeerde toen een korte tijd op *versterkte vredesvoet* en de officieren van onze compagnie logeerden te Loyers in *Villa des Roses* aan de Maas. De gastvrouw verzorgde ons als prinsenkinderen en de kasteelheer van het dorp inviteerde ons op een diner. Ook het tijdperk van de ordonnans, de hulp van de officier die allerlei karweitjes opknapte, is nu voorbij. Om mij te wassen ga ik zelf buiten een emmer water pompen. Ik scheer me aan een kramakkelige houten tafel met voor mij een handspiegeltje.

Op zaterdag 11 augustus houden de soldaten zich ijverig bezig met de strook grond tussen de stal en de brede weg wat op te fleuren. De commandant, onderluitenant Constant en ikzelf maken een voettocht door het uitgestrekte militair domein. We passeren de blokken waar de Britten ondergebracht zijn. Een ervan is door prikkeldraadversperringen omgeven en wordt door M.P.'s bewaakt. Hierin zitten hun soldaten die met cachot gestraft zijn. In het infanteriekamp vullen gewezen Vlaamse SS'ers onder strenge bewaking de kraters op de brede middenweg met het puin van één der kantines.

Voor de oorlog dronken Vlamingen en Walen pinten in die kantines tijdens hun zes weken kamp. Ik herinner me nog duidelijk hoe Waalse mijnwerkers stampend op de vloer uit volle borst hun lijflied zongen: "*Sous le plancher des vaches*". In een zijvleugel konden we voor weinig geld naar films gaan kijken. Rechts van de Hechtelsesteenweg, voorbij het vliegplein, liggen nu wrakken van Britse tanks en ander oorlogstuig. Bij de bevrijding in september 1944 stuitte een Britse eenheid hier op pantsers van de *Waffen SS* die Leopoldsburg, waar de Belgische vlaggen reeds wapperden, terug binnendrongen. Gevangengenomen verzetsstrijders werden zonder genade neergeschoten.

Op een open plek in het Gemeentebos staan de 176 houten kruisjes in vier lange rijen van de moedige mannen die tijdens de bezetting door de Gestapo gefusilleerd werden.

Links achter de kruisjes staan nog de executiepalen voor een palissade van boomstammen.

Souvenirjagers hebben ze gedeeltelijk vernield. Ingetogen verwijl ik even voor het graf van de Mechelaar Paul Huygebaert die een piloot hielp ontvluchten. Hij werd op 3 september 1942 gefusilleerd. Wat verder ligt pater Vertenten begraven. Hij gaf in april 1942 te Hombeek nog een voordracht voor het Davidsfonds. We nemen enkele foto's en we vervolgen onze weg langs de purperen heide. Bij de terugkeer aan de paardenstallen zijn we verrast door de vindingrijkheid van de stalbewoners. Ze hebben dennenboompjes geplaatst, die ze uit de bossen haalden, en daartussen vormden ze met heidebloempjes een koningskroon met daaronder de naam Leopold III. In gekleurde steentjes legden ze een Belgische driekleur en een Britse vlag.

Vernielde kantine in het kamp van Beverlo.

De ingang van het verblijf van de officieren met Olt. Constant, Lt. Van Overstraeten, Olt. Saerens

De maandag daarop gaan we verder met de opleiding. Engelse onderofficieren, die in Normandië geland waren, worden aan het bataljon toegevoegd. Voor de vijfde maal zal ik terug op bekende plaatsen komen zoals Stall Eicker Heide, Polygoon, Beau Marais, Spiekelspade, Schrikheiden en Visbedden.

Op dinsdag 14 augustus 1945 capituleert Japan onvoorwaardelijk. Het is niet zo onverwacht. Op 6 augustus werd de eerste atoombom geworpen. Hiroshima, een stad met 300.000 inwoners werd volledig verwoest en 45.000 mensen vonden er de dood in enkele seconden. Drie dagen later kwam een tweede bom ditmaal op Nagasaki terecht en maakte 30.000 slachtoffers.

Steve Plummers, een Engels sergeant is bijna altijd aanwezig bij onze oefeningen. Stipt om elf uur gaat hij elke dag een grote kroes thee drinken in de Engelse kantine. Soms vergezel ik hem. Op deze dag van de capitulatie gaan we er ook 's avonds naartoe. Er wordt luidruchtig geklonken op het einde van de Tweede Wereldoorlog. We komen in gesprek met enkele van zijn vrienden. Na wat aandringen geven ze het aangrijpend relaas van de zeer moeilijke omstandigheden waarin ze in Normandië aan land kwamen en van de bloedige gevechten die erop volgden. Deze mannen zijn voor hun verdere leven getekend door al het gruwelijke dat ze meemaakten. Vaak zoeken ze troost in sterke drank.

Toen we voor de oorlog in Beverlo op kamp waren, heb ik met mijn vrienden van de schoolcompagnie het dorp Leopoldsburg nooit bezocht. Het had immers geen al te goede naam en wie niet in het duistere milieu werkzaam was, hield zich in het algemeen op afstand van wie een legeruniform droeg.

Van de zes weken kamp in 1934 en 1936 bewaar ik het beeld van een lange dichte stoet verlofgangers die 's zondags laat in de avond langs de Statiestraat en de Hechtelsesteenweg naar de blokken trok. Ze passeerden vele verdachte café's met fonkelende lichtjes en luide muziek. Niet al te jonge vrouwen van plezier die tijdens de zomermaanden uit het binnenland naar hier kwamen, trachtten hen binnen te lokken. Vrolijke kerels die al te dicht langs de gevels stapten, liepen het risico dat hun muts door vlugge diensters werd afgetrokken. Ze moesten dan wel naar binnen om het hoofddeksel terug te krijgen na het drinken van enkele pintjes. Het aantal herbergen van dat soort is sindsdien verminderd. Nu verblijven er meisjes van de streek die het met de liefde niet zo nauw nemen.

We zijn bijna een jaar bevrijd maar toch zijn de mannen in battledress bij de bevolking graag gezien. Reeds drie weken is het volop kermis; een gezellige drukte heerst er op de foor, in de danszalen en in de dorpscafé's. Een lief voor één avond is geen probleem, ook niet voor getrouwden. Van echtelijke ontrouw wordt praktisch geen

gewag gemaakt, of wordt het verzwegen ? Met Jan Walschaerts, de joviale streekgenoot, stap ik al eens van onze primitieve blokken naar het dorp. Meestal kuieren we door de bossen van het militair domein. Soms wandelen we tot aan een landelijke herberg waar het aangenaam verpozen is onder de lindebomen. Intussen loopt het gerucht dat er in september vervangers zouden komen en een eerste contingent reserveofficieren in oktober zou mogen weggaan.

Op de 1ste en op de 2de zondag en maandag van september richt de voetbalclub Hombeek S.K. een Vlaamse Kermis in op haar terrein. Ik ben nog steeds secretaris van de club.

Een laatste maal had er in 1939 een gelijkaardig feest plaats in de tuin van Henri Stroobants ten voordele van de parochiale werken. Twee dagen vóór mijn trouw heb ik er bij opbod nog een varkentje verkocht.

Op maandag 3 september moeten we te Brussel voor de prins-regent defileren, dus valt er niet te denken aan verlof. Ik riskeer het toch om de dag voor het defilé met de eerste trein uit Leopoldsburg te vertrekken. Bijna alles is nog gerantsoeneerd, bier echter niet. Precies vanaf vandaag mag opnieuw de vooroorlogse export geschonken worden in plaats van het slappe ersatzbier. Het bestuur gaat op mijn voorstel in om het 8 fr. aan te rekenen in plaats van 5 fr. zoals in de dorpsherbergen. Van vroeg in de namiddag verdringen talrijke bezoekers zich voor de barakken met allerlei behendigheidsspelletjes. De bierkranen lopen ononderbroken en het verhoogd alcoholgehalte, van 0,7° naar 3,5°, mist zijn effect niet. Zodra de feestelijke verlichting aangestoken is, brengen Alfons Van Der Haegen, Louis Teughels en nog enkele andere muzikanten ambiance op de dansvloer. Rond 21 u. voert dokter Engelen mij met zijn auto naar het station te Mechelen waar ik de verloftrein naar het kamp neem.

Opening van de Vlaamse Kermis. De bestuursleden dragen een papieren roos in het knoopsgat; meester Eugeen Goovaerts, dokter Engelen, René Saerens, Frans Dons.

Defilé te Brussel

Eerder hadden we reeds de erehaag gevormd bij de triomfantelijke tocht van generaal de Gaulle, opperbevelhebber van de Franse strijdkrachten, door Brussel. Op deze eerste maandag van september zullen hier Britse detachementen, samen met enkele nieuwgevormde Belgische eenheden

defileren; het zijn de 16de en de 18de Brigade en het 45ste en 50ste Fuseliersbataljon. We verlaten de camions in de Louisalaan en hebben er nog ruim de tijd om wat te eten. Mijn goede vriend Maurice Somers komt me even groeten. Hij bekleedt nu een leidende functie in de centrale dienst van het ministerie van Financiën en werd daarom niet heropgeroepen. Zijn blik verraadt een zekere afgunst als hij mij in battledress ziet. Na inspectie door de commandant en door de majoor rijdt de heer Mundeleer, minister van Landsverdediging, ons traag voorbij in een open wagen. Een kwartiertje later begint het defilé. Overal langs de weg worden we door de massa toegejuicht. Met een gevoel van fierheid marcheer ik vooraan het peloton op de cadans van een militaire muziekkapel voorbij de eretribune waar prins Karel de troepen schouwt. Terug in Leopoldsburg is de foor omzeggens afgebroken. De uitzonderlijk lange kermis is uit.

Ik word op maandagmorgen 9 september om 9 u. bij majoor Garnier verwacht. Hij draagt mij tijdelijk het beheer op van de verlieslatende kantine van het bataljon. Hij verwacht een spoedige sanering. Voor de verantwoordelijke onderofficier ben ik de hond in het kegelspel. Als hij voelt dat het menens is en zijn lucratieve post op het spel staat, draait hij bij. Met de hulp van één van mijn onderofficieren wordt er dagelijks gecontroleerd. Na korte tijd klaart de toestand op.

Marcel Stroobants, medeorganisator van de Hombeekse Vlaamse Kermis, schrijft mij dat een recordrecette van 264.368 fr. werd geboekt. Dit niettegenstaande een kort maar krachtig onweer de tweede zondag. Alle medewerkers hebben zich belangeloos ingezet en daarom mag op een nettowinst van 130.000 fr. gerekend worden. Dit komt overeen met ruim viermaal het jaarloon van een geschoolde arbeider.

Misschien leg ik teveel ijver aan de dag bij het opsporen van onregelmatigheden in de kantine want op dinsdag 18 september word ik voor mijn inspanning bedankt. Ik herneem mijn gewone taak.

De soldaten klagen dat ze bijna altijd schapenvlees te eten krijgen. Ze zouden moeten beseffen dat het rantsoen vlees beperkt is tot 40 gr per dag voor de burgers, die wel meer keuze hebben. De ondervoede mannen van mei jl. zijn in een paar maand tijd enkele kilo's verdikt.

Dinsdag 25 september ontvangt iemand van de 2de compagnie een brief van een vriend die op de centrale personeelsdienst van het leger werkt. Hij schrijft dat teruggekeerde beroepsofficieren hun herscholing tegen 1 oktober beëindigen en dan in de nieuwe brigades worden ingezet. Nu begin ik echt te geloven dat ik kortelings mijn burgerkleren weer zal kunen aantrekken.

Inderdaad op maandag 1 oktober komen de eerste twee beroepsofficieren in ons bataljon toe. Ik maak kennis met luitenant Verhulst die in mijn blok terecht komt. Hij is vlot in de omgang doch schijnt over iets te piekeren. De andere is een snoever. De derde dag pocht hij ermee dat hij de vorige avond de dochter van een adjudant verleid heeft. Lachend haalt hij een rozig slipje uit zijn broekzak. Dinsdag 9 oktober komt een ontmoedigde luitenant Verhulst mijn kamer binnen en zegt dat hij om disciplinaire redenen ontslagen is. Hij vertelt mij dat er tijdens de lente van 1941 in de krijgsgevangenkampen Vlaamse officieren geronseld werden voor de culturele Luitenant De Windekring. Ze zouden bij voorkeur vrijgelaten worden om in België bepaalde functies uit te oefenen. Om naar vrouw en kind te kunnen terugkeren liet hij zich inschrijven. Eens in het verzamelkamp van Luckenwalde viel het etiket cultureel weg en om lid te kunnen blijven moest ieder een verklaring ondertekenen waarbij hij o.m. bevestigde dat volgens zijn overtuiging enkel een Duitse overwinning het Vlaamse volk kon toelaten in de Nieuwe Orde op te gaan en te bloeien. Hij weigerde zonder aarzelen. Kort daarna werd hij naar zijn vroeger kamp teruggebracht en verbleef er tot ze in maart 1945 door de Russen bevrijd werden. Ik tracht hem wat op te beuren en zeg hem dat de drastische maatregelen die nu onder druk van de weerstand genomen worden later wel zullen herzien worden.

De majoor heeft een bar laten inrichten waar de officieren mekaar kunnen treffen tijdens de lange donkere avonden. Voor 4 fr. wordt er een cognac en voor 3 fr. een geneverke geschonken. Het is er niet gezellig en ze wordt weinig bezocht. We zijn midden oktober en reeds dagenlang valt er een koude regen. Vele uren brengen we op de kamers door met kaartspelen. Ik hou me ook bezig met het lezen van toneelbrochures. *Dolle Hans*, *Onder één Dak*, *Antje*, *Over Twaalf Dagen tegen Middernacht*, twee drama's en twee blijspelen komen zeker in aanmerking voor een opvoering door De Wijngaard. Mijn kamergenoot die op seksueel gebied zeer breeddenkend is laat mij het boek *Le Parfait Amour* lezen. Alhoewel de titel veelbelovend is vind ik er niets in over liefde en tederheid maar uitvoerige beschrijvingen van varianten bij geslachtsgemeenschap.

Onze magazijnier is van mijn nakend vertrek op

de hoogte. Hij is zo vriendelijk mijn zware Engelse schoenen die in herstelling zijn, om te wisselen voor nieuwe lichte en soepele Amerikaanse. Ze zullen me later goed van pas komen bij de wandelingen.

Donderdag 25 oktober is het mijn beurt voor vijf dagen verlof. Er is nog geen nieuws over mijn afzwaaien. Wel wordt er verteld dat we binnen 14 dagen toch het Britse bezettingsleger zullen gaan vervoegen. Thuis verneem ik dat drie Hombekenaren niet teruggekeerd zijn uit Duitsland. Frans Dubin is omgekomen in het concentratiekamp van Mathausen. Hij werd in juni 1943 door de Gestapo aangehouden wegens het zogezegd ongeoorloofd verbergen van een wapen. Jean Gijsemans, lid van de weerstand en betrokken bij het doorseinen van berichten naar Londen, werd begin april 1944 opgepakt. Hij overleefde de barbaarse behandeling niet in het concentratiekamp van Flossenberg. In Salswebel overleed na een ziekte Frans Reyniers, een verplicht tewerkgestelde.

's Zaterdags ontmoet ik in café Royal op de grote markt te Mechelen Maurice Somers. Hij is zeer tevreden met de Engelse sigaretten die ik meegebracht heb. De tabaksproducten blijven schaars en zijn bovendien van mindere kwaliteit. We doen een wandeling in de stad. Achter vele ramen hangt een foto van koning Leopold III. Veruit de meeste Mechelaars laten zich niet beïnvloeden door het politiek gekonkel. Op de Van Benedenlaan en op de Schuttersvest rijdt een lange kolonne zware Amerikaanse legercamions op de verharde middenberm, waar vroeger gras- en bloemperken aangelegd waren. Achter het stuur zie ik warempel Duitse krijgsgevangenen zitten. Ze dragen geen *Feldgrau* kapotjas meer maar een bruine anorak met op de rug in grote gele letters PW (*Prisonner of War*). Vooraan en achteraan rijden jeeps met gewapende Amerikanen. Langs de baan hangen borden met het codewoord *Red Ball* als wegwijzer. De verlofdagen zijn spoedig voorbij en op 30 oktober volgt het zoveelste tot weerziens.

DEMOBILISATIE

Rond middernacht kom ik in het kamp terug. Op mijn bed vind ik een briefje met de tekst *Proficiat, geluksvogel, jij bent er vanaf !*
Ik schud onderluitenant Vrancken wakker. Geeuwend bevestigt hij mij dat het demobilisatiebericht gisteren op het bureau is toegekomen. 's Anderdaags geef ik om 15 u. nog les over camouflage. Daarna neem ik op het pleintje waar de compagnie verzamelt afscheid van mijn peloton.

Dan gebeurt er iets dat ongebruikelijk is bij het leger. Korporaal Van Hauwermeiren treedt uit de rangen en leest met luider stem volgende tekst voor:

Mijn Luitenant,

Op bevel van minister Mundeleer
legt gij voorgoed de wapens neer.
Gij verlaat voorgoed onze rangen
om uw vrouwtje om den hals te hangen.

Terwijl voor u een lachend zonnetje schijnt
blijven wij achter onze voorman, goed gelijnd.
Te Sint-Niklaas hebt ge ons leren marcheren
en hoe we de wapens moesten hanteren.

Uw mannen hadden goed gewerkt - wij mochten roken.
In Brasschaat, op de wacht, kwaamt ge ons bespoken.
Gij waart waarlijk een tip-top militair.
Wij zagen u marcheren, kop omhoog, met een flinke air.

In Leopoldsburg, het kamp, alom berucht,
leiddet gij de aanval, maar wij sloegen op de vlucht.
Men schoot, men smeet met granaten en donderbussen,
maar uw moed en strijdlust was niet te blussen.

Zelfs de hevigste stortregen
kon u er niet toe bewegen
het vuur te staken
en er een eind aan te maken.

Gij hebt steeds goed gezorgd voor onze congé,
daarom dragen we een goede herinnering van u mee.
Nu stapt gij het af
zonder beet of blaf.

De 1ste compagnie "rust ter plaatse" in K honderd.
Maar, mijn luitenant, wees niet verwonderd,
de tijd was ons te kort, uw heengaan veel te snel
om u iets te schenken, iets schoons en wel.

Uw goed voorbeeld blijft echter steeds bij ons,
wij worden door u, het beste der pelotons.
Daarom zullen wij u steeds blijven eren,
en u nu om uw demobilisatie hartelijk feliciteren.

Wij wensen u voor de toekomst all the best,
en wij, uw militaire telgen, wij doen de rest.
Veel geluk dus, mijn luitenant, en wel thuis,
dit wensen u de bewoners van deze kluis."

Op de feestdag van Allerheiligen voert de magazijnier mij met een jeep naar huis.

Hiermee is voor mij een lange periode van zorg en kommer voorbij; het waren zes donkere jaren. Langzamerhand hoop ik opnieuw een normaal leven te leiden.

LABBAYEN[1]

François Van Der Jeught

Tijdens zijn uiteenzetting over het onderwijs in Hombeek op 8 november 1996 stelde Ward De Kempeneer een open vraag aan het publiek wat de betekenis van ***labbayen*** zou kunnen zijn. Het was duidelijk dat het iets te maken had met de jeugdvermaak waartegen de clerus heftig reageerde. Niemand uit het talrijk opgekomen publiek kon de verklaring geven, zelfs Angèle Selleslagh bleef het antwoord schuldig.
Het woord verdween uit onze taalschat; wat de clerus viseerde in feite niet.

In 1916 gaf Het *Woordenboek der Nederlandsche taal* vier betekenissen van ***labaai*** of ***labbaai***[2]. Ten eerste was het de benaming van een Brabantse zilveren munt, ten tweede waarschijnlijk een synoniem voor *masteluin* wat een mengsel was van rogge en tarwe. Een derde betekenis was geblaf, mogelijk afkomstig van het franse *l'aboi*.

Tenslotte - en hier gaat het duidelijk om - was het de benaming van een feestmaal, een smulpartij. In deze betekenis was het toen (1916) van onbekende oorsprong en niet meer bekend.

Inderdaad blijkt uit de vorige bijdrage dat in de 17de eeuw de geestelijke overheid een eerder verontruste aandacht had voor alles wat enigszins de toenadering tussen jongeren kon bevorderen. Vooral de hogere clerus fulmineerde en trad streng op tegen alle gelegenheden tot ontspanning, vooral die op het platteland, maar de jarenlange inzet en strijd boekten in werkelijkheid weinig resultaat.

Zo reageerde aartsbisschop Alphonse de Berghes (1624-1689)[3] in zijn herderlijke brief van 25 november 1675 zeer heftig tegen deze talrijke - volgens hem althans - onduldbare bijeenkomsten van jongeren. Hij richtte zich uitdrukkelijk tot hen, zoals hij schreef: *de Jongmans ende Jonghe-Dochters* die

> *op Sondaghen, heyligh-daghen ende andere - die sy noemen vrolycke - dagen gestadelyck oock ten tyde van Godts-diensten hun laten vinden in Herbergen, om te drincken en te dansen, ende te verblyven tot spade in den doncker, alswanneer dusdanighen klap onder hun-lieden, mitsgaders tusschen gehouwde Persoonen, hun ondertusschen voegende in het geselschap van de Jonckheyt, is omgaende, soodanige oneerelycke Liedekens worden gesongen, soodanige aenrakinge worden gesocht en geplogen, soo veel dertelheden ende vuyligheden, tot groote quetsinge van consientie worden gedaen, dat het eenen schroom geeft aen alle Godtvreesende Menschen, daer van alleenelyck aenhoorende het verhael . . .*

Drinken, dansen, zingen en vrijen in herbergen op zon- en feestdagen, zelfs tijdens de mis en tot laat in de nacht, werden volgens de kerkelijke moraal van die tijd geviseerd omdat dit alles leidde tot en gepaard ging met een oneerbaar, dartel, kortom vulgair gedrag. Voor de aartsbisschop ging het hier duidelijk om een opstapeling van ongewenste gedragingen die elkaar zelfs nog leken te versterken.

Na blijkbaar een jarenlange vrij hopeloze strijd tegen dit fenomeen van vrijetijdsbesteding, vaardigde de opvolger van de Berghes, de aartsbisschop Humbertus Guilielmus de Précipiano (1626-1711)[4] een zeer strenge herderlijke brief over deze materie uit, gedateerd 21 april 1697. De bisschoppen van Roermond, Antwerpen, Brugge en Gent en de vicaris-generaal van 's-Hertogenbosch ondertekenden mee dit mandement, vermits de bisdommen Roermond en 's-Hertogenbosch ook tot het aartsbisdom Mechelen behoorden.

Het ging om het *Decretum Congregationis Episcoporum Belgii, contra excessus qui committuntur in rusticorum compotationibus, vulgo* ***Labbayen***, dus: het decreet tegen de excessen die plaats vinden tijdens de drinkgelagen op het platteland, in de volksmond ***labbayen*** genoemd.

Meteen is de betekenis vastgelegd die de hoge clerus aan dit woord gaf. Omdat ***labbayen*** in deze herderlijke brief verder werd omschreven en de kerkleiders de middelen opsomden waarmee zij dit "probleem" wensten aan te pakken, is het interes-

sant hier verder over uit te weiden. Meteen geeft het een aspect weer van de heersende moraal bij de clerus in de 17de eeuw, een moraal die helemaal paste in de evolutie van de contrareformatie.

De tekst, in het Nederlands, was gericht aan de geestelijken, o.a. aan de pastoors en onderpastoors en stelde dat:

> *een yeder kan bekent zyn, hoe dickwyls en op hoe vele derleyde wysen, wij en onse Voorsaeten, 't sedert eenighe Jaeren getracht hebben elck in sijn Bisdom uyt te roeyen het verfoyelyck misbruyck van die dertele en onbeschaemde t'saemenkomsten van Jonghmans en Dochters inde Herbergen en andere voorvallen die men op sommighe plaetsen noemt* ***Labbayen****, quanselbier*[5], spinninghen[6] oft met andere naemen[7] . . .

en dat die inspanningen van *de Heren Pastoors en andere Zielbesorghers* zeker effect hadden.

Maar de kerkleiders vonden dat toch onvoldoende omdat *de wortels van het quaet noch op vele plaetsen overblyven* zodat men wenste deze bijeenkomsten *crachtelycker met de gratie Godts uyt te roeyen.*

Als adequaat middel hiertoe weigerden de bisschoppen de absolutie aan iedereen die had deelgenomen aan dergelijke samenkomst of er oogluikend had in toegestemd. Pas na het tonen van *waerachtig leetwesen over dese sonde en het beloven van beternisse gelijck in andere doodtsonden* mochten de biechtvaders *eene salige ende bequaeme penitentie* opleggen. Genademogelijkheden werden dus gehanteerd als dwangmiddel. De pastoors waren daarnaast gemachtigd de huwelijksinzegeningen te weigeren.

Anderzijds moesten zij, de onderpastoors, religieusen en zielbezorgers om het beoogde doel te bereiken, *met het swaert des geests dat is het Woordt Godts soo inde Sermoenen als inden Cathechismus vermaenende, berispende, smeeckende, onderwysende met alle neerstigheydt en yever.*

Of dit allemaal veel zoden aan de dijk heeft gebracht is zeer twijfelachtig want in 1749 vond de Leuvense moraaltheoloog en minderbroeder Joseph Pauwels[8] het nodig om aan het probleem van het ***labbayen*** een uitvoerig tractaat te wijden.

Hieruit blijkt eens te meer hoe pertinent en prangend de clerus het gevaar voor de goede zeden achtte dat - volgens hen - uitging van de bijeenkomsten van jongeren.

Zijn verhandeling uitgegeven te Leuven, droeg als titel: *Tractatus theologicus de labaïsmo, cum decretis ad idem objectum pertinentibus.* Hierin definieerde Joseph Pauwels het ***labbayen*** als:

> *Labaïsmus itaque videtur in hunc modum legitime describi pose; Lascivum et impudens, rurale conventiculum, juvenum et puellarum in popinis aut aliis locis, ad saltandum, bibendum, ridendum, garriendum aut similes ineptias et levitates, quocumque vernaculo nomine appelletur.*

Vrij vertaald stelde hij dat het ging om de dartele en onbeschaamde samenkomsten van jongens en meisjes op het platteland in herbergen of andere plaatsen, om te dansen, te drinken, plezier te maken, te kletsen of voor dergelijke dwaasheden en lichtzinnigheden, met welke gebruikelijke naam ze ook mogen genoemd worden.

De auteurs te Boekhorst, Burke en Frijhoff, stelden in hun werk *Cultuur en maatschappij in Nederland 1500-1850*, dat het begrip ***labbayen*** hoogstwaarschijnlijk afgeleid werd van de benaming voor de Franse jongerengezelschappen, de zogenaamde *Abbayes*.

Deze organisaties kwamen ook in de Nederlanden voor. In Frankrijk waren er de *Abbayes de Jeunesse. Het ging om "profane abdijen", waar in de Nederlanden weinig over bekend* is. Overigens, zo stellen de auteurs, werden in de 15de en 16de eeuw in Frankrijk ook bordelen soms *Abbayes* genoemd wat volledig past in de context van de geviseerde samenkomsten of ***labbayen.***
L'abbaye verbasterde in de Nederlanden waarschijnlijk tot ***labbayen***, waarbij de benaming van de jongerengezelschappen na verloop van tijd mogelijk op de bijeenkomsten zelf overging[9].

Hoe lang de clerus zich bleef inspannen om een kruistocht te voeren tegen die samenkomsten van jongeren, is niet duidelijk. Ethiek en normen evolueren. De jarenlange strijd doofde uit. Dat zulks ook samenging met de geleidelijke vermindering van de macht van de kerk als instituut is evident.

Het is nu nog zeer moeilijk om zich een idee te vormen hoe enorm de impact is geweest van de kerk tijdens het Ancien Régime op het dagdagelijkse leven van onze voorouders, tot in hun vrije tijd toe. De reacties tegen wat men in de 17de eeuw ***labbayen*** noemde, is daar maar één klein aspect van geweest.

Eindnoten

1. P. TE BOEKHORST, P. BURKE en W. FRIJHOFF, Cultuur en maatschappij in Nederland 1500 - 1850. Een historisch-antropologisch perspectief, Heerlen, 1992, p. 251-263, is de leidraad geweest voor de samenstelling van deze bijdrage.

2. Woordenboek der Nederlandsche taal, 8e deel, 's Gravenhage, 1916, kol. 870, 871.

3. Biographie Nationale, deel 2, Brussel, 1868, kol 237-239.
Alphonse de Berghes (°Brussel 9/9/1624, +Brussel 7/6/1689) was aanvankelijk provoost van Nijvel, kapelaan van de prinsen Leopold en Jean van Oostenrijk en opperaalmoezenier van Philips IV. Vanaf september 1669 werd hij aartsbisschop van Mechelen. Zijn vader, graaf van Grimbergen, was hofmeester van aartshertoging Isabella, legeraanvoerder en diplomaat. Zijn moeder stamde uit het oude geslacht van de graven van Horn. Zijn devies luidde *Descende ut ascendas* (verneder U om verheven te worden). In de zuidelijke kooromgang van de Sint-Romboutskathedraal kreeg hij een grafmonument waarop hij geloofd werd om zijn pastorale ijver, godsvrucht en voorzichtigheid. Hij installeerde bij decreet van 4 juni 1680 maandelijkse conferenties voor priesters over theologische en geestelijke onderwerpen. In 1682 ontstond er een incident n.a.v. zijn *Ordonnancie wegens heigene de pastoors byzonderlyck het volck moeten leeren*, omdat het hem verdacht maakte van jansenisme.

4. Biographie Nationale, deel 18, Brussel, 1905, kol. 204-216.
Humbertus Guilielmus de Précipiano, °Besançon 1626, + Brussel 9/6/1711 studeerde filosofie te Besançon en theologie aan het Jezuïetencollege te Leuven, aan de universiteit van Dôle licentiaat rechten en doctor in de theologie. Hij werd abt van de abdij van Bellevaux, kannunik, bisschop van Brugge. Door Karel II werd hij naar Madrid gevraagd in 1672 te zetelen in de Staatsraad van de Nederlanden en van Bourgogne. Na het overlijden van de Berghes volgde de Précipiano hem op. Hij hield bischoppelijke vergaderingen; de derde gehouden te Brussel in 1697 handelde over ***labbayen*** e.a. gewraakte vrijetijdsbestedingen. Humbertus Guilielmus de Précipiano bestreed met klem het jansenisme zo blijkt uit enkele herdelijke brieven o.a. van 1692 en 1700.

5. Woordenboek der Nederlandsche Taal, 8e deel, 's-Gravenhage, 1916, kol. 696, 697.
P. TE BOEKHORST e.a., Cultuur en maatschappij..., o.c., p. 256, 259.
C. VAN DE WIEL, Verboden leute en vermaak in het aartsbisdom Mechelen (1675-1795), in Liber Amicorum prof. dr. em. Robert Van Passen, Kring voor Heemkunde Kontich, Aartrijke, 1993, p. 373-379.
Labbayen, spinningen en *kwanselbier* lijken in de herderlijke brief synoniemen te zijn van elkaar. Dit was niet zo.
Kwanselbier was de naam voor een bierfeest dat bij verschillende gelegenheden werd gegeven zoals bij een huwelijk door bruid en bruidegom aan de jongelui uit de buurt of alleen door de bruidegom aan zijn vrienden. Ook was het de naam van voor het bij die gelegenheden geschonken bier en de benaming van het bier dat de gildebroeders dronken daags voor de gilde teerde. Het werd omschreven als een *quaade gewoonte*. De overheid beteugelde zelfs deze "traditie", zoals blijkt uit de Placcaeten van Brabant a° 1711:
Wij verbieden andermael aen alle nieuw getrouwde oft de gene staende te trouwen, oft hunnen vrienden, te beloven, geven oft te betaelen eenigh drinck-gelach ofte ***Quansel-bier*** *oft schotel-spyse mitsgaeders aen alle andere van daer op te komen, het selve te ontfangen oft te heysschen... voor oft naer het houwelijck.*

Het Woordenboek der Nederlandsche Taal citeerde zelfs een regel uit het werk van Stijn Streuvels (die het dus nog moet gekend hebben) *De kerels bleven daar* (in de herberg) *pijpen rooken en kwanselbieren en spelen tot de klare dag geboren werd.*

6. Woordenboek der Nederlandsche Taal, deel 14, 's-Gravenhage, 1936, kol. 2844, 2845.
P. TE BOEKHORST e.a., Cultuur en maatschappij..., o.c., p. 256, 259.
Spinningen waren de werkavonden vooral tijdens de winter op het platteland waarbij de meisjes en vrouwen 's avonds op toerbeurt bijeen kwamen om samen te spinnen of andere handwerkjes te verrichten. Het werk werd opgevrolijkt door het vertellen van verhalen en zingen van liederen. Er was gelegenheid tot kennisoverdracht. Meestal kwamen in de loop van de avond jongens op bezoek wat gepaard ging met o.a. plagerijen. De jongeren deden allerlei gezelschapsspelen onder het waakzaam en toeziend oog van de oudere vrouwen. De *spinningen* boden de jongeren van het platteland de mogelijkheid om vrijblijvend en ontspannen nader met elkaar kennis te maken wat kon leiden tot een "verantwoorde" partnerkeuze.

7. Deze tekst werd geciteerd in het *Woordenboek der Nederlandsche Taal* in 1916 bij de betekenis van ***labbayen*** als feestmaal en smulpartij.

8. Biographie Nationale, 16de deel, Brussel, 1901, kol. 763-764.
Joseph Pauwels was minderbroeder en theoloog. Hij was de auteur van verschillende theologische tractaten, o.a.:
Tractatus theologicus de labaïsmo, cum decretis ad idem objectum pertinentibus, Leuven, 1749 in 8°.

9. P. TE BOEKHORST e.a., Cultuur en maatschappij..., o.c., p. 259.

MENSEN VAN HET HEIKE

Angèle Selleslagh
Ward De Kempeneer

SCHRAMSKES,

een bijnaam met een bijzondere betekenis

Over bijnamen is al dikwijls gesproken. Soms kan de oorsprong achterhaald worden, soms ook niet. *Schramskes* is wel een speciaal geval.
Wie nu nog ***van Schramskes*** genoemd wordt, stamt niet af van Pierjan SCHRAM die zich 250 jaar geleden op het Heike kwam vestigen. Van hem hebben ze enkel hun bijnaam overgehouden. Voor zover bekend heeft Pierjan enkel nakomelingen te Hombeek langs zijn oudste dochter die in 1787 gehuwd was met Frans DE WIT, de broer van zijn tweede vrouw Catherine DE WIT.

De naam Schramskes

De naam *Schramskes* is nog steeds ingeburgerd, denken we maar aan ***Benoeë van Schramskens***, maar deze heette Van Ingelgom. Hij erfde zijn bijnaam van zijn grootvader Jan Baptist Goovaerts, de herbergier en kleermaker die in het huis van het vroegere gezin Schram heeft gewoond.

Het is allemaal begonnen in de 18de eeuw.
Rond 1755 is Pierjan SCHRAM en zijn vrouw Elisabeth TROCH zich op het Heike komen vestigen, vermoedelijk met één kind, hun dochter Anna Catherina, die later hier met Frans DE WIT trouwde. Bovendien werden in Hombeek nog 5 kinderen uit het gezin Schram-Troch gedoopt.

Twintig jaar later stierf zijn eerste vrouw Elisabeth en de 45 jarige weduwnaar hertrouwde met de 21-jarige Catherina DE WIT van Hombeek. Uit dit tweede huwelijk werden nog 5 kinderen geboren van wie slechts één zoon opgroeide.

Het gezin Schram

Peter Jan SCHRAM
(°Tisselt 1731, + Hombeek 1793)
x **Elisabeth TROCH** (1736-1776)
xx (1776) **Catharina DE WIT** (1755-1825)
(tt: Philip Van Asch / Jan Frans De Wit)

Kinderen uit het eerste huwelijk

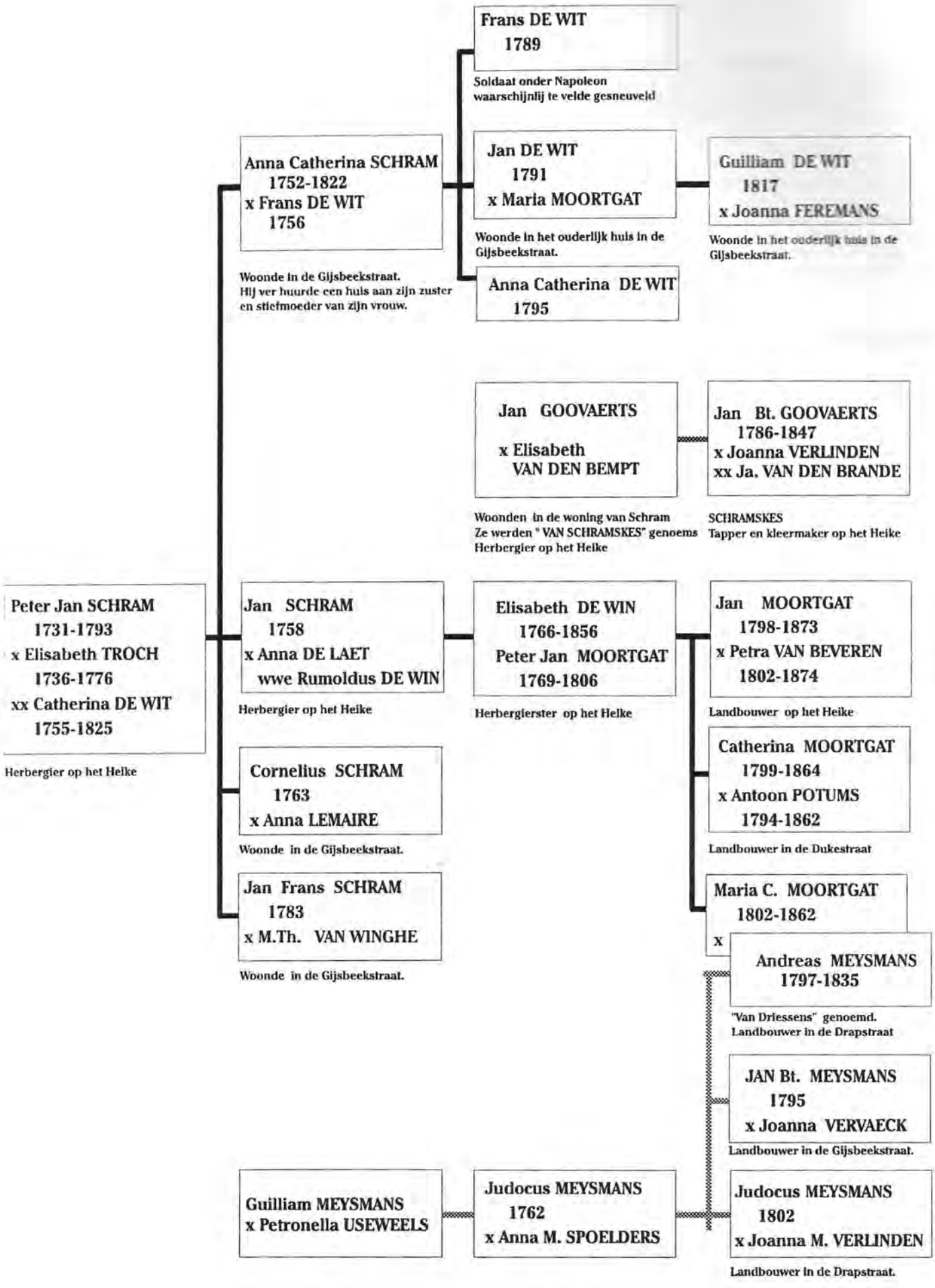
1. **Anna Catherina** (°ca 1752-1822)
   echtgenote van Frans DE WIT
- **Petrus** (Hombeek 1756-1757)
2. **Jan** (Hombeek 1758) volgt onder 2.
   Hij huwde in 1787 met Maria Anna DE LAET, weduwe van Rumoldus DE WIN
- **Joanna** (Hombeek 1760-1762)
3. **Cornelius** (Hombeek 1763)
   Hij huwde in 1787 met Anna LE MAIRE van Woluwe. Beiden nog minderjarig zijnde (geen 25 jaar) krijgen ze de toestemming van de ouders en de schepenen van Ophombeek.
- **Joanna Maria** (1770)

Kinderen uit het tweede huwelijk

- **Theresia** (Hombeek 1777-1779)
- **Maria Theresia** (Hombeek 1780-1796)
4. **Jan Frans** (Hombeek 1783)
   x Maria Theresia VAN WINGHE
- **Egidius** (Hombeek 1785)
- **Francisca** (Hombeek 1791)

De kinderen Schram

Pierjan Schram kreeg zijn eerste kind als hij 21 jaar was en het laatste op zijn zestigste. Uit de twee huwelijken zijn elf kinderen geboren. Voor zover bekend zijn er maar vier tot volwassen leeftijd opgegroeid: drie uit het eerste- en één uit het tweede huwelijk.

Frans DE WIT
1789
Soldaat onder Napoleon
waarschijnlij te velde gesneuveld
Anna Catherina SCHRAM
1752-1822
x Frans DE WIT
1756
Woonde in de Gijsbeekstraat.
Hij ver huurde een huis aan zijn zuster
en stiefmoeder van zijn vrouw.
Jan DE WIT
1791
x Maria MOORTGAT
Woonde in het ouderlijk huis in de
Gijsbeekstraat.
Guilliam DE WIT
1817
x Joanna FEREMANS
Woonde in het ouderlijk huis in de
Gijsbeekstraat.
Anna Catherina DE WIT
1795
Jan GOOVAERTS
x Elisabeth
VAN DEN BEMPT
Woonden in de woning van Schram
Ze werden " VAN SCHRAMSKES" genoems
Herbergier op het Heike
Jan Bt. GOOVAERTS
1786-1847
x Joanna VERLINDEN
xx Ja. VAN DEN BRANDE
SCHRAMSKES
Tapper en kleermaker op het Heike
Peter Jan SCHRAM
1731-1793
x Elisabeth TROCH
1736-1776
xx Catherina DE WIT
1755-1825
Herbergier op het Heike
Jan SCHRAM
1758
x Anna DE LAET
wwe Rumoldus DE WIN
Herbergier op het Heike
Elisabeth DE WIN
1766-1856
Peter Jan MOORTGAT
1769-1806
Herbergierster op het Heike
Jan MOORTGAT
1798-1873
x Petra VAN BEVEREN
1802-1874
Landbouwer op het Heike
Cornelius SCHRAM
1763
x Anna LEMAIRE
Woonde in de Gijsbeekstraat.
Catherina MOORTGAT
1799-1864
x Antoon POTUMS
1794-1862
Landbouwer in de Dukestraat
Jan Frans SCHRAM
1783
x M.Th. VAN WINGHE
Woonde in de Gijsbeekstraat.
Maria C. MOORTGAT
1802-1862
x
Andreas MEYSMANS
1797-1835
"Van Driessens" genoemd.
Landbouwer in de Drapstraat
JAN Bt. MEYSMANS
1795
x Joanna VERVAECK
Landbouwer in de Gijsbeekstraat.
Guilliam MEYSMANS
x Petronella USEWEELS
Judocus MEYSMANS
1762
x Anna M. SPOELDERS
Judocus MEYSMANS
1802
x Joanna M. VERLINDEN
Landbouwer in de Drapstraat.

1. Catherina SCHRAM en Frans DE WIT

Het oudste kind, Anna Catherina, is niet te Hombeek geboren. Ze trouwde hier in 1787 met Frans DE WIT. Hij was de enige zoon uit het gezin Guilliam DE WIT en Petronella VERCAMMEN.

Hij had nog twee zusters; de oudste, Catherine DE WIT, was gelijkertijd zijn schoonmoeder als tweede echtgenote van Pierjan SCHRAM. De jongste zuster, Anna Catherina was gehuwd met een oudere weduwnaar uit het dorp, Frans POLSPOEL. Hij woonde waar nu de herberg de Bruinvis is en de winkel van Sylvie [1].

Frans DE WIT en Catherina SCHRAM woonden in de Gijsbeekstraat. Ze hadden vijf kinderen van wie er drie opgroeiden. Het is mogelijk dat nog descendenten SCHRAM in Hombeek van dit koppel afstammen.

(1) Hun oudste zoon, Jan Frans DE WIT (°1789), in 1811 opgeroepen in het Franse leger, is waarschijnlijk te velde gesneuveld. Alleszins heeft men nooit nog enig bericht van hem ontvangen.
(2) Hun tweede zoon Jan (°1791) huwde met Maria MOORTGAT (°1781).
In augustus 1816 doet zijn vader afstand van huis en goederen aan hem mits vergoeding te betalen aan zijn zuster. De oudste broer is spoorloos sedert meer dan 4 jaar toen hij vertrok naar het Franse leger. De akte vermeldt het volgende :

De I^e^comp., onbequaam den boerenstiel verder te blijven exerceren en dat hunne fortuyn bestaende in een lemen huys metten hof daeraengelegen 15a, gestaen onder Hombeek, palend aen de straet, aan Van Nieuwenhuysen en aan Jan Enkaerts, mitsgaders in 2 koeyebeesten ende eene partije gemeyne mobilaire effecten, alles te saemen 900 fr, te weinig is om daervan te subsisteren in hun oude daegen,
daarom geven ze het huys en de mobilaire effecten, kleren en lijnwaet aen de 2^e^comp.
Deze moeten vader en moeder houden, ze behoorlijk logement, cost en dranck geven, de eerste plaetse aen tafel, ende, sieck sijnde hun voorsien van doctoor ende de nodige medicamenten, en als ze comen te overlijden hun behoorlijk ter eerden te doen met een behoorlijke uytvaert. Zijn zuster Catherina blijft oock inwonen bij tijd sonder dienst zijnde. [2]

Jan DE WIT bleef dus wonen in het ouderlijk huis en na hem ook zijn zoon Guilliam DE WIT (°1817) met zijn vrouw Joanna FEREMANS (°1807) en later ook hun afstammelingen.

(3) Hun dochter Anna Catherina (°1795) bleef blijkbaar ongehuwd.

2. Jan SCHRAM en Maria Anna DE LAET

Jan, de oudste zoon van Pierjan SCHRAM huwde op zijn 29ste met de tien jaar oudere weduwe Marie Anne De Laet.

zie verder onder "het huis van Schramskes"

3. Cornelis SCHRAM en Anna LEMAIRE

Cornelis, de jongste zoon uit het eerste huwelijk, huwde als hij 24 jaar was. In het oud regime was men maar op 25 jaar meerderjarig en er moest dus toestemming gevraagd worden voor het huwelijk. Dit werd door de pastoor zorgvuldig ingeschreven in het doopboek. Voor hem kwam het akkoord van zijn vader Petrus Joannes SCHRAM en van zijn voogd Franciscus TROCH en ook van de schepenen van Ophombeek. Voor haar kwam het akkoord van de moeder Elisabeth CLASSAERT. Zijn echtgenote kwam uit Woluwe. Waarschijnlijk is het jonge koppel zich in deze Brusselse regio gaan vestigen.

4. Jan Frans SCHRAM en Maria Theresia VAN WINGHE

Uit zijn tweede huwelijk met Catherina DE WIT overleefde enkel deze zoon Jan Frans. Hij huwde in 1825 met Maria Theresia [3] en het echtpaar bleef in Hombeek wonen in de Gijsbeekstraat. Wellicht hebben ze daar een huis opgericht in 1846. Dat jaar kocht Jan Frans immers bouwmateriaal van Peter Jan VERLINDEN [4]. Er zijn ons geen afstammelingen van hen bekend.

Het huis van Schramskes

In 1793 overleed Pierjan SCHRAM. Hij was 62 jaar geworden. De weduwe was dan slechts 38 jaar en verhuisde met haar 4 jonge kinderen tussen 13 en 3 jaar naar een huis van haar broer dat ze huurde [5]. In 1820 woonde ze nog in de Gijsbeekstraat met haar zoon Jan Frans en diens vrouw. Waarschijnlijk had ze het niet te breed want ze genoot bijstand van de armen.

Met haar stiefzoon ging het beter. Die bleef in het ouderlijke huis wonen en hield er een herberg.
Jan SCHRAM (1758-1834) was in 1787 gehuwd met **Maria Anna DE LAET** van Leest, weduwe van Rumoldus DE WIN.
Uit haar eerste huwelijk had ze drie kinderen overgehouden: Mathias, Jacques en Elisabeth.

Hun dochter Elisabeth DE WIN bleef wonen in de herberg. In 1813 staat haar stiefvader aan haar dit goed af [6]. Het moet een lemen huis geweest zijn dat aan de straat stond ter hoogte van de huidige spooroverweg. Het was gebouwd op jaarschaal. Belangrijk is wel dat dit huis of herberg de naam *SCHRAMSKES* moet gedragen hebben of aldus bekend stond.

In een deel van dit huis of er tegen woonden reeds in 1896 het gezin Jan GOOVAERTS en Elisabeth VAN BEMPT. Voor zover bekend waren ze niet verwant aan de familie SCHRAM maar een feit is dat de naam *Schramskes* op de nakomelingen van dit echtpaar is overgegaan !

zie verder onder "De naamdragers Schramskes"

Elisabeth DE WIN (1766-1856) huwde in 1797 met **Pieter Jan MOORTGAT** (1769-1806). Haar man zou slechts 37 jaar worden.
Ze hadden drie kinderen :

Jan Bt. MOORTGAT (1798-1873)
x Petronella VAN BEVEREN (1802-1874)
Catherina MOORTGAT (1799 - 1864)
x Antoon POTUMS (1794 - 1871)
Maria C. MOORTGAT (1802-1862)
x Andreas MEYSMANS(1797-1835)

Tot 1836 heeft de weduwe Elisabeth MOORTGAT - DE WIN in het huis gewoond. Dan verkocht ze de naakte woning aan haar zoon Jan Baptist [7].
We lezen het volgende in de akte:

> *Elisabeth VAN WIN, wwe Peeter MOORTGAT, lanbouweresse van Hombeek, ziek en te oud zijnde verkoopt aan zoon Jan Bt. MOORTGAT en Petronella VAN BEVEREN, landbouwer te Hombeek alle materialen van een leemen huis, schuur en stal, met fruitboomen en haegen, te Hombeek op het Eycken, op de grond van de heer Hendrik BOUDEWIJNS, aubergiste te Mechelen, en oock de huisraad en het landbouwgerief.*

De zoon moet de moeder bij zich laten inwonen en aan zijn 2 zusters ieder 100 fr uitbetalen na overlijden van de moeder.

De kinderen van Pieter Jan Moortgat - De Win

Hoewel het geen rechtstreekse afstammelingen van SCHRAM zijn, lijkt het ons toch interessant uit te wijden over de drie kinderen uit dit gezin. Vele nakomelingen zijn in Hombeek nog zeer bekend.

1. Jan Bt. MOORTGAT

In juli laat Jan Bt. MOORTGAT (1798-1873) en zijn verloofde Petronella VAN BEVEREN uit de Moststraat een huwelijkscontract registreren bij de notaris in Mechelen [8]. Ze huwen kort daarop. Het echtpaar bleef op het Heike wonen kort bij de hoek met de Moststraat.

Ze hadden 4 kinderen :
1. Matheus Jan (1836)
   trouwt met Joanna Selleslagh (1832)
2. Peter Antoon (1839)
3. Jan Frans (1841)
   trouwt in 1865 met Clotilde Tiri
4. Maria Josepha (1844)

De oudste zoon Matheus woonde in het Zwaantje. Hun dochter Clotilde (1870) huwde met Jan Bt. Candries van Heffen (1872). Deze hertrouwde met Francisca Goovaerts. Hun dochter Paulina (1907) huwde met Jan Teck van Puurs (1906), van wie de kinderen TECK: Maria (1939), Frans (1941), Louis (1942), Paula (1944) en Albert (1946).

2. Catherina MOORTGAT

Catherina MOORTGAT (1799-1864) huwde Antoon POTUMS (1794-1862).
Hij was kleermaker, zoon van Jan Bt. POTUMS van Humbeek en van Maria VAN BEVEREN. Het gezin ging wonen in de Dukestraat.

Ze hadden vijf kinderen :
1. Jan Bt. (1829-1860)
2. Maria Anna (1832),
   die in 1860 trouwde met Jan GOOVAERTS van Zemst. Gingen naar Diegem.
3. Jan Sylvester (1834-1867)
   die in 1862 trouwde met Florentien VERLINDEN. Ze gingen in de Bankstraat wonen
4. Petronella (1839-1870),
   die in 1865 trouwde met Jan Bt. SPOELDERS
5. Frans (1843-1908)
   die trouwde met Catherina VAN DEN HEUVEL (1844). Ze bleven wonen in het ouderlijk huis.
   Hun kinderen :
   1. Antoon Louis (1868)
   2. Maria Louisa (1870)
   3. Jan Frans (1871)
   4. Virginie (1879)

3. Maria C. MOORTGAT van *DRIESSENS*

Maria Catherina (1802-1862) huwde in 1823 met Andreas MEYSMANS (1797-1835), zoon van Judocus en Anna Maria SPOELDERS [9].
De nakomelingen kregen de bijnaam *van Driessens* naar de naam van vader Andreas. Dit landbouwersgezin woonde in de vroegere Drapstraat (Moerstraat). De vader overleed op 38-jarige leeftijd. In 1835 werd de boedelbeschrijving opgemaakt [10]
Ze hadden 5 kinderen :
1. Jan Baptist (1824-1851) bleef ongehuwd
2. Josfien (1826)
3. Jan (1828)
4. Antoon (1831-1900), **zie verder 3A**
   huwde Catherina DE BAKKER (1828-1892)
5. Joanna Maria (1834-1923)
   huwde Peter Jan PARIJS. **zie verder 3B**

3A De kinderen uit het gezin Antoon MEYSMANS en Catherina DE BAKKER:

1. Maria Joanna (1863-1949) huwde met August SELLESLAGH en werd *Merie van Boetses* genoemd.
2. Jan Bt. (1868-1941) huwde eerst met Theresia VAN BEVEREN (1880-1907) en dan met Anna Maria FIERENS (1877-1953). bijgenaamd *de witte vogel* **zie verder 3A2**
3. Marie Virginie (1873-1959) huwde met Louis SOLI (1878-1934), ouders van schepen Gust SOLI. Ze werd *Virs van Driessens* genoemd.

3A2 De kinderen van Jan Bt. MEYSMANS met VAN BEVEREN en met FIERENS

Uit het eerste huwelijk:
1. Frans (1901-1965) huwde Stefanie GOOVAERTS (1903-1973)
2. Celina (1903-1993) huwde Fans Jozef BUELENS (1902-1981)
3. Emiel (1905-1911)

Uit het tweede huwelijk :
4. Constantia (1909) huwde Alfons VAN DEN HEUVEL van Heffen. Hij verongelukte in 1991 met de fiets onder een auto.
5. Arthur Remy (1910-1973) huwde VAN DER STUYFT
6. Julia Isabella (1912-1912)
7. Julia (1913-1993) ongehuwd
8. Frans Emiel (1919-1986) ongehuwd
9. Adrienne (1922) was gehuwd met Georges MESKENS

3B De kinderen uit het gezin van Joanna Maria MEYSMANS en Peter Jan PARIJS:

1. Marie Virginie (1864-1944)
   gehuwd met Louis BAETENS (1866-1953)
2. Josfien (1867-1931)
   gehuwd met Karel VERRIJKEN (1867-1930), herbergier, zonder kinderen.
3. Jan Louis (1869-1871)
4. Jan Frans (1872-1873)
5. Joanna Amelie (1874-1959)
   gehuwd met Frans VAN KERKHOVEN (1870-1947)
6. Jan Frans (1878-1915)
7. Antoon (1879-1945)
   gehuwd met Virginie SOLI (1881-1961), melkboer en fietsenmaker
   Kinderen :
   1. Henri (1903-1909)
   2. Cyriel Louis (1910-1985)
      gehuwd met Josfien THIJS (1911)
   3. Josfien (1913)
      gehuwd met Jan Bt. SELLESLAGH (1912)
   4. Amelie (1916)
      x Louis VAN DER ELST (1914-1987)
   5. Frans Edward (1920)
      x Maria CAUWENBERGH (1924)
   6. Maria Virginie (1926)
      x Frans CEUPPENS (1927)

De naamdragers Schramskes

Het huis van Schramskes werd gekocht door Jan GOOVAERTS uit Molenbeek en Elisabeth VAN DEN BEMPT in 1782 [11]. Het was nog een lemen huisje waar de zeven kinderen Goovaerts geboren werden en ook woonden. Het waren:
(1) Anna Cath. GOOVAERTS (1777)
   x Jan Bt. DE WIN,
(2) Guilliam (1781-1781)
(3) Joanna Maria (1782)
(4) Guilliam GOOVAERTS (1783-1837)
   x Barbara DE MUYER, landbouwer,
(5) Jan Bt. GOOVAERTS (1786-1847),
   x Joanna VERLINDEN,
   xx in 1823 Joanna Maria VAN DEN BRANDE tapper en kleermaker,
(6) David GOOVAERTS (1790), schoenmaker,
(7) Josef GOOVAERTS (1793-1838), kleermaker,

In 1814 wordt het huis verdeeld onder de kinderen. De oudste zoon verwerft het op zijn drie broers en zuster [12]. Hij woonde er met de twee jongste broers. Ze hebben er een herberg maar ook een ambachtelijke bedrijvigheid als kleermakers en schoenmakers. De akte spreekt van *une maison en argile*, een lemen huis dus maar wel

met tuin en leemachtige grond, ongeveer 27 are groot (88 verges) palend aan de straat, de grond der Siekelieden, Sieur Lamote en aan Jan VAN DEN BRANDE. Om zijn schulden af te lossen gaat Guilliam GOOVAERTS een lening aan bij Henri HOFMANS van Hombeek.

Rond 1836, de tijd dat de spoorlijn door het Heike getrokken wordt, is het lemen huis afgebroken en werd een stenen huis gebouwd, haaks op de straat, met de inkomdeur op de hoek van de lange zijde die naar het spoor gericht was.

De woning van SCHRAMSKES op het Heike dat door de Goovaertsen gebouwd werd op de plaats waar vroeger de lemen driewoonst stond van Jan Schram. In tegenstelling met de driewoonst die wet de voorgevel naar de straat stond, gaf de inkomdeur van dit huis uit op de zijgevel richting de spoorweg. Ook dit huis werd afgebroken. Het stond ter hoogte van de huidige woning Schoorstraat 1 van Paul Peeters en Lisette De Win.

Het gezin Jan Bt. GOOVAERTS
x Joanna VERLINDEN,
xx Joanna Maria VAN DEN BRANDE

Uit het eerste huwelijk werd een zoon en een dochter geboren
(1) David (1813) en
(2) Anna Catharine (1815)
Zijn eerste vrouw overleed jong en Jan Bt. hertrouwde met de meid. Uit het tweede huwelijk sproten nog
(3) Joanna Catherina (1823)
(4) Cornelius (1825)
(5) Jan Bt. (1827-1852) **zie verder**
x Joanna Catherina VERBERGT
(6) Anna Maria (1831)
(7) Maria Theresia (1833)

Het gezin Jan Bt. GOOVAERTS (1827-1852) en Joanna Catherina VERBERGT (1820-1905)

Ze huwden te Hombeek in 1848 en hadden twee kinderen; een zoontje Dominicus dat op één jaar stierf en een dochter Marie Melanie (1848-1928) die later huwde met Florent VAN INGELGOM.
zie verder
De vader Jan Bt. Goovaerts stierf zeer jong, amper 25 jaar oud. De weduwe trouwde een tweede maal in 1853 met Frans SIJMONS (1822-1854) die het jaar na zijn huwelijk reeds overleed. Ze trouwde twee jaar later in 1855 een derde maal met de acht jaar jongere Jan Meysmans (1828-1892) met wie ze bijna 50 jaar samen leefde doch van wie ze geen kinderen had. Hun dochter bleef na haar huwelijk met Florent VAN INGELGOM inwonen in het ouderlijke huis. Zo kregen de nakomelingen Van Ingelgom ook de toenaam *van Schramskes*.

Het gezin van
Florent VAN INGELGOM (1844-1905) en
Maria Melanie GOOVAERTS (1848-1928)

Florent, algemeen *Florangske* genoemd kwam van Malderen als zoon van Jan Bt. VAN INGELGOM en Joanna Catherina VAN NUFFEL. Hij huwde in 1870 met Melanie.

Ze hadden 10 kinderen :
(1) Jan Bt. (1870-1878)
(2) Maria Theresia (1873-1940)
x August DE NEYS (1868-1906)
xx Frans Antoon VAN BEVEREN (1866-1937)
(3) Antoon Edward (1875), in 1909 naar Leest
(4) Benedictus (1877-1965)
x Louisa VAN ASSCHE (1881-1961)
bijgenaamd *Benoeë de melkboer*
of nog *Benoeë van Schramskes*
(5) Maria Victoria (1881)
x Victor DE SMEDT.
Gingen naar Mechelen in 1905.
(6) Maria Catherina (1883)
x Jozef Niklaas DOMS
(7) Maria Helena (1885-1960)
x Jan Victor DE HONDT (1882) van Leest
(8) Jozef Frans (1887)
x DELBAERE, gingen naar Leest.
(9) Jan Bt. (1890-1952)
x Louisa BAETENS (1890-1918) van Zemst
xx Stans DE MUYER (1886-1955) Kath.W.
(10) Antoon Lodewijk (1896-). Ging naar Leest.

Jan Bt. VAN INGELGOM bleef in het huis van zijn ouders wonen. De herberg werd niet langer meer uitgebaat. Zijn tweede vrouw was nog steeds bekend onder de naam van *Stans van Schramskes*.

Eindnoten

1. **SAM ; Notaris J.J.Van Haecht, bundel 867, akte van februari 1817**
verdeling onder descendenten van Jan DE WIT, broer van Theresia DE WIT; 7/8 gaat naar 1. Frans DE WIT, 2. Cath DE WIT, wwe Pieter Jan SCHRAM, 3. kinderen van Frans POLSPOEL en wijlen Anna Catha DE WIT, en 1/8 gaat naar de broers Corneel DE WIT, landbouwer en Guilliam DE WIT. Goederen; 1) een huis 3a 9 ca te Hombeek gekocht door Theresia DE WIT, in huur bij wwe SCHRAM 2) en 3) rentes die gekocht worden door koster G VEKEMANS, Pieter Jan MAES, Frans DE WIT.

2. **SAM ; Notaris M.J.Vinck, bundel 1909, akte n°322 van 19.8.1816**

3. **SAM ; Notaris J.Bt Fremie, bundel 700, akte n°201 van 16.6.1825**
huwelijkscontract tussen Jan Frans SCHRAM, handwerker en Maria Theresia VAN WINGHE, van de Gijsbeekstraat te Hombeek

4. **SAM ; Notaris J.Bt.Fremie, bundel 700, akte n°190 van 10.9.1846**
Publieke verkoop van bouwmaterialen en hout wegens Peter Jan VERLINDEN landbouwer te Hombeek. Kopers van een geraamte zijn Henri Somers van Hombeek voor 1,50 fr en Frans SCHRAM voor 6,00 fr., verder verkocht 2 ramen, meerdere partijen pannen, partij stenen, enz voor een totale opbrengst van 128,00 fr

5. **SAM ; Notaris M.J.Vinck, bundel 1872, n°102, akte van 27.9.1794**

6. **SAM ; Notaris M.J.Vinck, akte n°215 van 3.7.1813**

7. **SAM ; Notaris J.Bt. Fremie, bundel 723, akte n°184 van 13.7.1836**

8. **SAM ; Notaris J.Bt. Fremie, bundel 723, akte n°185 van 13.7.1836**
SAM ; Notaris J.Bt. Fremie, bundel 723, akte n°186 van 13.7.1836

9. **SAM ; Notaris M.J.Vinck, bundel 1935, akte n°216 van 11.7.1829**
deling tussen de 3 kinderen van Louis MEYSMANS en A.M.SPOELDERS; Jan Bt., Andreas, Judocus. 1) aan Jan Bt. : huis in de Gaesbeekstraat, 2) aan Andreas : huis schuur en stal in de Drapstraat, 3) aan Judocus een huis in de Drapstraat te Hombeek.

10. **SAM ; Notaris J.Bt. Fremie, bundel 723, akte n°174 van 15.7.1836**
Inventaris van het sterfhuis voor M. Cath. MOORTGAT, Ib H, wwe Andreas MEYSMANS, overleden 25.4.1835, nalatende 5 minderjarige kinderen ; Jan Bt., Josepha, Jan, Antoon, J. Maria. De schatting door J.Bt. VEKEMANS, schoolmeester, Louis WOUTERS, landbouwer te Hombeek. De baten : 1301 fr. De schulden : 365 fr.

11. **Notaris P.J.Van Den Bossche, K'Bos, akte van 8.5.1782**

12. **SAM ; Notaris M.J.Vinck, bundel 1904, akte n°7 van 17.1.1814**
SAM ; Notaris M.J.Vinck, bundel 1904, akte n°8 van 17.1.1814

INDEX 't RIDDERKE van 1989 tot 1997 :

GEBOUWEN

De kerk van Hombeek 1994 4
De oude pastorij 1997 7
Open Dorp 1997 9

GESCHIEDENIS

Het einde van Leliëndaal (1) 1992 3
(deel 2) 1992 29
Opgravingen Leliëndaal 1993 53
Het St.-Gertrudisaltaar van Leliëndaal 1885 69
Gildewezen in 't Mechelse 1989 101
Had Hombeek een Gilde ? 1989 104
De Schuttersgilde van Hombeek 1990 30
Mechelse poorters uit Hombeek 1991 43
De Franse tijd 1989 36
Wie is wie in 1794 ? 1989 39
De Telling van 1794. 1989 42
Hombeekse Conscrits. 1989 57
Iets over de Boerenkrijg. 1989 60
Weer of geen weer ! 1989 26
De vroede Vaderen (deel 7) 1989 5
(deel 8) 1989 19
(deel 9) 1989 62
(deel 10) 1989 76
(deel 11) 1990 3
(deel 12) 1990 25
Wie met klokken schiet 1993 105
Jan Frans Van Geel 1996 82

WERELDOORLOG I

De Vlucht in 1914. 1989 64
Burgerslachtoffers 1914 1989 112
Oorlogsdagboek Fr. De Maeyer (deel 1) 1989 93
(deel 2) 1989 108
(deel 3) 1990 7
(deel 4) 1990 27
(deel 5) 1990 56
Een Zondag in 1918 1990 77
De betoging van V.O.S 1994 25

WERELDOORLOG II

Augustus '39; Lichte Mobilisatie, deel 1 1990 35
deel 2 1990 46
Mei '40 deel 1 1995 124
Mei '40 deel 2
Oorlogsherinneringen 40-45 (deel 1) 1990 51
(deel 2) 1990 73
(deel 3) 1990 93
(deel 4) 1990 113
Het dagboek van Domien Van Beveren 1996 127
Stalag Altengrabow 1940-1941 1994 45
Hombeek bevrijd 1944 1994
De bevrijders van Hombeek 1944 100
De bevrijding van Kapelle-op-den-Bos 1994 58
Zes donkere jaren, Mobilisatie 1995 59
Mobilisatie 2, Oorlog 1995 95
Krijgsgevangenschap 1995 146
Bezetting 1996 15
Bezetting, deel 2 1996 62
Bevrijding, deel 1 1996 95
Weer Opgeroepen, deel 1 1996 133
Einde 1997 23

RECENTE GESCHIEDENIS

Vijftig jaar geleden (1941) 1991 135
(1942) 1992 125
(1943) 1993 126
(1944) 1995 4
(1945) 1996 43
(1946) 1996 146
zomerfeest BJB (1943) 1993 48

MENSEN EN FAMILIES

De oudsbekende Hombeekse families 1993 4
vondelingen 1991 74
De familie Van Der Elst in het dorp. 1990 13
De Stam Teughels 1. inleiding 1990 67
2. Tak Ariannes 1990 83
3. Tak Marolles 1990 104
4. Tak Floriekes 1991 5
5. Tak van Gillames 1991 27
6. Tak Meulemakers 1991 51
7. Tak van Maates 1991 76
8. niet gefilieerde 1991 105
Van Steenwinckel 1992 59
De Greef deel 1 1992 80
deel 2 1992 80
De stam Tersago (deel 1) 1993 9
deel 2 1993 31
deel 3 1993 61
deel 4 1993 86
deel 5 1993 116
deel 6 1994 15
De Stam Slachmuylders (deel 1) 1994 29
deel 2 1995 7
deel 3 1995 45
deel 4 1995 79
deel 5 1996 5
deel 6 1996 53
De familie Augustus 1996 117
Schramskes 1997 31
Zuster Leonilla 1989 7
Meester Mariën 1989 79
Louis Van den Heuvel 1991 119
Virs Keis deel 1 1993 27
deel 2 1993 67
Drie honderdjarigen 1991 22
Virs Verbist, 100 jaar 1994 99

MERKWAARDIGE FEITEN

Een publieke verkoop anno 1825 1990 116
Uit den tijd van de Petroleumverlichting 1992 97
Cholera te Hombeek in de 19de eeuw 1994 108
Hongaarse kinderen in Hombeek 1990 61
De moord aan Horckmansbos 1990 11
Lijkrede voor een eenzame zwerver 1993 19
Sprokkels 1991 4
Hombekenaars, verenig u ! (deel 1) 1991 14
deel 2 1991 38
deel 3 1991 68
deel 4 1991 87
deel 5 1991 110
De melkboer (deel 1) 1992 11
(deel 2) 1992 42
Melkboeren : De Greef (deel 3) 1992 77
Melkboer, een stiel apart (L.Buelens) 1992 12
Op de koffie 1995 21

HEEMKUNDE KRINGEN HOMBEEK HOEMBEKA

't Ridderke

Trimestrieel heemkundig tijdschrift van Hoembeka
11de jaargang 1997 * nr.2 * Zomernummer

MARTINUS,
patroon van de parochie Hombeek

Dit jaar is het 1600 jaar geleden dat de bisschop van Tours overleed. Aan hem werden zeer vroeg talrijke altaren van parochiekerken toegewijd. Ook in Hombeek werd hij de patroon. Ieder jaar wordt hij gevierd, vooral door de jeugd, als weldoener van de behoeftigen.

verantwoordelijk uitgever; Ward De Kempeneer, Diepestraat 2, 2811 HOMBEEK tel. 015 / 42.33.26

afgiftekantoor MECHELEN 1

KRINGWERKING

SINTE-METTE 1997 Dit jaar wordt herdacht dat Martinus, bisschop van Tours, er overleed in 397, juist geteld 1600 jaar geleden !

In samenwerking met CHIRO-HOMBEEK, tracht HOEMBEKA de traditie rond de Sinte metteviering hoog te houden. Samen met de andere inrichtingen zoals o.m. de speciale eucharistieviering m.m.v. de Sint-Maartenschool op zaterdag 9 novembern, en op dinsdag 11 november de zeilwedstrijd voor de Sinte-Mettebeker, de pannenkoeken voor de zangertjes in de De Esdoornschool en het Sinte-Mettezingen en -spelen door de jeugd, jeugdgroeperingen en verenigingen.

Hoembeka wil met volgend feestprogramma de Sinte-Metteviering '97 nog meer weerklank geven.

Vrijdag 7 november
Om 20 u in het Cultuurhuis "Leliëndaal".

"HOMBEEK SINTE-METTEDORP"
en
"EEN SNEE VAN 'T VERKEN"

voordracht door Firmain Verlinden

1997 : Sint Martinusjaar - eeuwenoude verering te Hombeek - parochiepatroon.
Maarten (naam, bijnamen, naamgevingen)
St. Maarten in de plaatsnaamkunde (plaats, plein- en straatbenamingen, handelsnamen)
St. Maarten in het verenigingsleven (verenigingen, instellingen, naamdragers)
St. Maarten in de volksweerkunde (weerspreuken, gezegden, legenden)
St. Maarten in de gastronomie (koeken, de gans, drank en het St. Maartensvarken)
St. Maarten in de volksdevotie (paardenommegangen, missen, bedevaarten, gewijde bronnen)
St. Maartensdag als feest- en vervaldag.
St. Maarten en het bijgeloof (de mantel, St. Maartensvogel, de ganzenbeenderen)
St. Maarten in de kunst (beeldhouwkunst, schilderkunst, letterkunde)
St. Martensvieringen rond 1900, op 't Heike jaren 30 en de feesten voor de fusie
De volksgebruiken rond St. Maarten (het zingen, de vuren, schuddekorfavond, kaarsjesspringen)
Bijzonderheden rond Sinte Mette op de kruk, de warme en koude Sinte Mette enz.

Tijdens de pauze : "een snee van 't verken"

Nuttige wenk : een telefoontje, niet verplicht maar gewenst op nr. 415318 zou aan Hoembeka een tip kunnen geven hoe zwaar het verken moet wegen om aan iedereen de gelegenheid te geven te kunnen smullen van "boterhammen met kop".

Inkom gratis.

SINT-MAARTENVIERING OP ZONDAG 9 NOVEMBER

Om 10.30 u : Sint-Maartensmis voor de overleden leden van de kring. De mis wordt opgeluisterd door het St. Ceciliakoor en een ensemble van de concertband Sint-Martinus. Verlichting van het Sint-Martinusaltaar en groot brandglasraam.

Om 11.15 u : Dierenzegening op het Sint-Maartensplein. Uitdeling van een herinneringsprentje.

Om 11.30 u : Paardenommegang. St. Maarten rijdt door onze straten, begeleid door ruiters, zowel particulieren als aangeslotenen bij rijverenigingen, gevolgd door aangespannen paarden voor koetsen, karren en wagens.

Omloop : Diepestraat, St. Maartensplein, Sint Martinusstraat, Leibeekstraat, Hombekerkouter, Gemeentestraat, Sint Martinusstraat, Stationsplein, Kriekerijveld, Schippersweg, Bosbessenstraat, Vlierbesstraat, Rode Doornstraat, Moerbeistraat, Kapelseweg, Aardeweg, Hombekerkouter, Carmosteynstraat, Locquetstraat, Hombekerkouter, Sint Martinusstraat, Leibeekstraat Cultuurhuis "Leliëndaal".

Om 16 u : Kerkbezoek door de deelnemers van de "Mechelse Cultuurbus" met historische verklaring over het kerkgebouw en interieur voor Ward De Kempeneer en Firmain Verlinden.

Om 18 u : Lichtstoet voor de jongeren en volwassenen, begeleid door de concertband St. Martinus en het trommelkorps van de Hombeekse Chirojongens.

Omloop : Leibeekstraat, Diepestraat, Stationsplein, St. Martinusstraat, Gemeentestraat, Hombekerkouter, Leibeekstraat, St. Martinusstraat, St. Maartensplein, Hombekerkouter, Locquetstraat, Carmosteynstraat, Hombekerkouter, Kapelseweg, Moerbeistraat, Bosbessenstraat, Sparrenstraat, Gagelstraat, Kruisbesstraat, Diepestraat, Hombekerkouter en ontbinding op de "Schrale Hammen" sportvelden.

Om 19 u. : Avondhappening en verbranding van "Sinte Mette den Oude" door de Chirojongens. Hoembeka deelt de zakjes uit aan de deelnemers en de speciale prijzen voor verklede zangertjes en originele verlichting. Na het Sinte-Mettevuur is er een feestelijke afsluiter met muziek bij warme, koude of korte dranken, georganiseerd door de Chiro-jongens. Maak dit feest mee, een echte aanrader.

Dinsdag 11 november : Feestdag van Sint-Maarten.

Tussen 14 en 16 u : Zang- en verkleedwedstrijd voor de Sinte-Mettezangertjes in de traphal van het Cultuurhuis "Leliëndaal". Ieder zangertje kan deelnemen : alleen, met twee of in groepjes vanaf drie. Al wie geschminkt, verkleed of met muziek een typisch Hombeeks liedje komt zingen voor de jury in de traphal komt mogelijk in aanmerking voor een prijs.

VOORDRACHT OP VRIJDAG 5 DECEMBER

Deze voordracht aanvankelijk voorzien op 5 september werd verdaagd om onze reis naar Oudenaarde en een avondreceptie ter gelegenheid van het huwelijk van de zoon van de ondervoorzitter.

Op vrijdag 5 december wordt u uitgenodingd op de dia- en voordrachtavond

GROENTENTEELT IN VLAANDEREN
van 1830 tot 1914

door **Lic. Eddy VAN LEUVEN**

Hombeek is in vorige eeuw ook een zeer belangrijk centrum geweest van groentenverhandeling en -transport via het spoor. De wekelijkse bloemkoolmarkt in het dorp en op de stationsplaats was vermaard. Met wat meer initiatief had hieruit zeker een veiling kunnen groeien van minstens nationaal belang.

FAID'HERBE-TENTOONSTELLING

Op maandag 10 november zullen we met beperkte groep deze merkwaardige tentoonstelling o.l.v. een gids kunnen bezoeken. Inschrijven kan nog bij Wim Baetens. Verzamelen aan het Hof Van Busleyden om 14.00 uur.

FOLKLORE BIJ ONS

Firmain Verlinden

MARTINUS IS MIJN NAAM.

De God Mars

Elke voornaam heeft zijn eigen geschiedenis. De keuze van een bepaalde naam kan een wens inhouden, van dankbaarheid getuigen, een belijdenis zijn van geloof en trouw aan volk en taal of een eerbetuiging zijn aan een bepaald iemand.
Wat betekent "Martinus", de naam van onze patroonheilige? Zijn er familienamen vanaf geleid? Enkele vragen waarop we zullen trachten een antwoord te geven.
"Martinus" is de Latijnse diminutiefvorm (verkleinwoord) van "Martius" wat "aan Mars gewijd" betekent. In de Romeinse mythologie was Mars de landbouw- en oorlogsgod en samen met Jupiter de favoriete god van de Romeinen. Mars was ook de god, die de Romeinse legioensoldaten aanriepen op het slagveld. De naar Mars genoemde maand mensis Martius (maart) luidde de zaaitijd in, maar ook het oorlogsseizoen. De planeet Mars kreeg ook de naam van deze Romeinse god, omwille van haar rode kleur, deze van het bloed.
De naam "Martinus" betekent dus iets als "kleine Mars" en wordt doorgaans vertaald als "de moedige". Martinus, geboren in het jaar 316 in Sabaria in Hongarije, werd dus bij zijn geboorte via zijn naam als het ware toegewijd aan de god Mars. Dit paste uiteraard perfect in de denkwereld van zijn heidense ouders, van wie zijn vader ook nog een Romeins legerofficier was. De naam Martinus was echter in het begin van de vierde eeuw nog weinig verspreid en zelden vindt men hem terug in officiële documenten. De naam zou echter later in de Middeleeuwen buitengewoon populair worden, dankzij uiteraard de verdere kerstening en de alombekendheid van het leven en werk van Sint-Martinus.

Voornamen

In de vroege Middeleeuwen, toen de meeste voornamen nog Germaans waren, was echter het latiniseringsproces van de namen al aan de gang. Alle oorkonden werden immers in het Latijn opgesteld. In de 12de eeuw kwamen de heiligennamen op en die hoefden niet meer gelatiniseerd te worden. Ze werden immers ontleend aan de kerkelijke en dus Latijnse heiligenkalenders. (Martinus; Adrianus, Catharina enz.) Toch waren veel van deze Latijnse namen slechts "namen op papier". Het volk gebruikte de oude inheemse namen met zijn verbasteringen en gewestelijke vervormingen op allerlei vlak. Maar ook de heilige namen werden in het "Diets", verstaanbaar Nederlands, vertaald. Petrus werd Pieter, Martinus werd Maarten, Marten, Merten en onze Sint Martinus werd uiteraard Sint-Maarten.

Er vond echter een herlatiniseringsproces van onze voornamen plaats. Iedereen kreeg immers een Latijnse doopnaam ingevolge de voorschriften van het Concilie van Trente in 1562. Zo hebben vier eeuwen Latijnse inschrijvingen in de parochieregisters het volk ongetwijfeld vertrouwd gemaakt met het denkbeeld dat de heiligen nu eenmaal Latijnse namen moeten hebben. Zij die voor Nederlandse vormen ijveren hebben thans de mode mee. Het klinkt stellig "moderner" de geboorte van een "Maarten" te kunnen aangeven dan die van een "Martinus".

Even opmerkelijk als begrijpelijk is, dat in de Nederlandse protestantse kringen de oude Nederlandse namen vaak een ononderbroken traditie hebben gekend. Daar bestond immers geen Latijnse inschrijving in de doopregisters en in het algemeen werd "latijn" als "rooms" aangevoeld. Vandaar dat de naam Maarten in die kringen vrij algemeen was, terwijl in de katholieke middens de voornaam "Martinus" werd gebruikt.
Nederlandse en Friese voornamen afgeleid van Martinus zij o.a. Maarten, Maartinus, Maert, Mar, Marte, Marten, Martsen, Martijn, Meerten, Merte, Merten, Tienis, Ties, Tinus, Tinuske.
Maar ook het vrouwelijk geslacht doet niet onder met o.a. Ma, Maak, Maartien, Maartina, Maet, Maartje, Maert, Maertsje, Maetsje, Martgie, Mariena, Martina, Martje, Martsen, Martijntje,

Mattie, Tieneke, Tina, Tine, Tineke, Tini, Tinie, Tiny.

Ook in het buitenland treft men "Martinussen" aan zoals : Martin, Martine (Frankrijk), Martino (Italië, Spanje), Märten, Martin, Martnus, Merten, Mertin, Marti, Martina (Duitsland), Martin (England),
Martin, Morten (Denemarken), Marten (Zweden), Martin, Martine (Noorwegen), Marcin (Polen), Marton (Hongarije) en Martiens, Tiens, Tinie, Tinus, Tina, Tinie (Zuid-Afrika).
Sinte Mette of Sinte Merten zijn uiteraard dialectvormen.

FAMILIENAMEN

Hedendaags bezit iedereen ten minste twee namen, een familienaam en één of meerdere voornamen. Dat is nochtans niet altijd zo geweest. In vroegere tijden bezat elkeen slechts één naam, een persoonlijke of individuele naam. Dit gebruik bestond bij de Israëlieten, Grieken, Romeinen en nog bij vele andere volkeren alsook bij ons.
Omstreeks het jaar 1000 werd het noodzakelijker om tot een algemene naamgeving te komen. De groeiende maatschappij, de ordening ervan en de toenemende onderlinge handelsbetrekkingen, maakten het hoogst wenselijk dat men tot het invoeren van familienamen zou overgaan. Een voornaam alleen gevolgd door een bijvoegsel zoals "de jonge", "de oude", "senior", "junior" of een Romeins cijfer volstond niet meer om uit de namenchaos te geraken.

De familienamen ontstonden in Italië en vonden vanaf de 12de eeuw aarzelend hun weg over Europa. Het Rijnland samen met de streken Artesië, Picardië en het Département du Nord in Noord Frankrijk volgden echter snel en ze zullen Vlaanderen bereiken rond 1300. In Nederland bleef echter de zaak hangen. Pas in 1811 werd de naamgeving een wettelijke verplichting. De invoering van de familienamen was eenvoudig opgevat en stoelde op de volgende vier basisregels :
1.afleiding in verband met de verwantschap (naam van vader of moeder)
2.toevoeging van een beroep dat men uitoefende (smid, bakker)
3.afleiding of een bijvoeging van een plaatsnaam
4.het bijvoegen van een bijnaam die op een opvallende eigenschap of gebrek betrekking had.

De meest eenvoudige toepassing was uiteraard aan de kinderen de naam van hun vader of moeder te geven. Dit gebruik was zeer algemeen verspreid, had veel succes in talrijke landen en ook bij ons. Men schreef "Janssens" voor de zoon van "Jan", "Peters" voor de zoon van "Peter" en op dezelfde manier vormde men "Martens", "Maertens" voor de zoon van "Maarten" of "Mertens".

Dat de voornaam Martinus in de Middeleeuwen buitengewoon populair was blijkt o.m. uit het groot aantal afgeleide familienamen zoals o.a. : Maertens, Martens, Mertens, Meertens, Meert, Maene, Martena, Marteyn, Martijn, Martijnse, Martin, Martina, Martineau, Marting, Martini, Martinot, Martins, Martinus, Martinusse, Martinx, Martis, Marty, Mars, Mats, Mattie, Meerten, Merktens, Mertin, Mertz, Merts, Smerten, Smertens, Maak, Maarten, Maartens, Woutermaertens.

DE NAAM MARTINUS TE HOMBEEK

In de meeste parochies was het vroeger de gewoonte de naam van de patroonheilige aan een kind te geven. Nochtans is dit gebruik in onze parochie niet erg in gebruik geweest. Uiteraard gebeurde het wel, maar van een werkelijke gemeenschapsnaam te Hombeek kunnen we niet spreken. Toch graag enkele voorbeelden van bekende Hombekenaren die de voornaam Martinus, Merten of Marten droegen : een zekere *Merten* Van de Perre was meier van Smal-Brabant van 1594 tot 1626 en was gehuwd met *Martina* Goossens. Zij hadden een zoon *Martinus*, geboren te Hombeek 4 juli 1601. *Martinus* Pauwels was meier van Smal-Brabant tussen 1685 en 1700 en *Marten* Goossens was pastoor te Hombeek van 1559 tot 1597.

En volgens de kerkrekening van 1798 haalde *Martinus* Noez voor 30 gulden en 17 stuiver de kruisen van de St. Martinuskerk en kerktoren.
Door de eeuwen heen hebben er ongetwijfeld "Martinus-naamdragers" te Hombeek geweest en heden nog luisteren Hombeekse kinderen naar de namen Maarten of Martina.

GERAADPLEEGDE WERKEN :

"Geschiedenis der Parochie Hombeek" Frans De Ridder, Mechelen 1934.
"Geschiedenis der gemeente Hombeek" Frans De Ridder, Mechelen 1931.
"Parochiewezen in Brabant" deel X J. Verbesselt, Pittem 1969.
"Wat schuilt er in een naam?" Maarten van Nierop, Hasselt 1968.
"Woordenboek van voornamen" Dr. J. Van der Schaar, Utrecht 1969.
"Martinus van Tours" c.w. Mönnich, Amsterdam 1962.
"Martinus van Tours" Jozef Quadflieg, Averbode 1995.
"Sankt Martin" Carl Vossen, Düsseldorf 1986.
"Wij en de Oudheid" P. Noyen, Antwerpen 1953.
"Mythologisch handboekje" Dr.M.Th. Hillen, Zutphen 1952.

BAKHUIZEN EN BAKOVENS te Hombeek en Kapelle-op-den-bos

F. VAN DER JEUGHT

Een inventaris

Tot ongeveer begin van de jaren '50 bakten gezinnen in de landelijke gemeenten hun brood in eigen ovens. De opkomst van zelfstandige grootschalige bakkers maakte het intensieve werk overbodig dat brood bakken met zich meebracht. De bakhuizen en -ovens raakten buiten gebruik. Ze verkrotten, ovens vielen in, bakhuizen werden gesloopt of kregen een bestemming als honden- of rommelhok. Niettemin zijn zij een merkwaardig stuk van het heemkundig archief en bouwkundig erfgoed, een relict van het dagelijkse leven vroeger "op de buiten".

DEZE INVENTARIS

van bakhuizen- en ovens, grosso modo te Hombeek en Kapelle-op-den-Bos (met de fusiegemeenten Ramsdonk en Nieuwenrode), maar preciezer binnen de regio aangeduid op de kaart (**bijlage 1**), werd opgemaakt in de loop van maart, april en mei 1997. Hiermee wordt de registratie beoogd van het bouwhistorisch erfgoed aan bakhuizen die ons vandaag nog resten, in welke toestand zij zich ook mogen bevinden.

Bij de samenstelling werd gestreefd naar volledigheid; mogelijk werd hier of daar toch een bakhuis over het hoofd gezien. De Heemkring zal dan ook bijkomende informatie met dank aanvaarden.
Op de kaarten van Hombeek (**bijlage 2**) en Kapelle-op-den-Bos (**bijlage 3**) staat aangeduid waar zich momenteel nog dergelijk gebouwtje bevindt.
In totaal werden tijdens de excursies 40 bakhuizen en -ovens aangetroffen, die alle bij een boerderij of pachthof behoorden. Van de meest representatieve, het best bewaarde of van een bijzonder type gebouwtje, wordt achteraan een foto gegeven, in totaal 12.

Over het brood bakken, de soorten brood, het bakken in asse, de bouw van bakhuizen en -ovens, het bakhuisgerief, bakhuizen en volkstaal, kortom over alle mogelijke aspecten in verband met broodbakken, wordt in deze bijdrage niet gehandeld aangezien dit alles zeer uitgebreid aan bod komt in hét standaardwerk van dr. Jozef Weyns in 1963 verschenen onder de titel: *Bakhuis en broodbakken in Vlaanderen*[1]. Deze studie is zo compleet dat het misplaatst zou zijn hier zelfs maar een kleine synthese van te geven. Onze bijdrage kan gezien worden als een aanvulling en een bevestiging van reeds vastgelegde gegevens.

Ongetwijfeld zijn er in de onderzochte regio veel meer bakovens geweest dan die veertig resterende. De verslagen van het College van burgemeester en schepenen van Hombeek bijvoorbeeld bewijzen dit. Wij telden te Hombeek veertien ovens terwijl alleen al in de periode van 1879 tot 1908 achttien bouwvergunningen werden afgeleverd voor het oprichten van een broodbakoven, na een commodo et incommodo-onderzoek. Maar het kadaster van Hombeek illustreert dit veel duidelijker: sedert 1855 werden in totaal negenenveertig bakhuizen geregistreerd. Ongetwijfeld gaf de administratie niet helemaal de precieze toestand weer en waren er in werkelijkheid nóg meer bakhuizen. In de Kattestraat tekende het kadaster de meeste bakhuizen op, namelijk zes. Waarschijnlijk waren er dus nog meer: een schril contrast met nu het enige resterende bakhuis, zonder oven.

Bijlage 4 is de inventaris van alle bakhuizen en -ovens die we tijdens onze excursies aantroffen.

Bijlage 5 is de lijst van de bouwvergunningen van ovens afgeleverd door het College van burgemeester en schepenen van Hombeek.

Bijlage 6 is de (bewerkte) inventaris van de bakhuizen opgetekend in het kadaster van Hombeek sedert 1855.

Op de Poppkaart in de **bijlage 7** werden de ovens uit het kadaster van Hombeek aangeduid, zodat kan vergeleken worden met de huidige situatie, weergegeven op de kaart van bijlage 2.

De meeste van de bewaarde bakhuizen en -ovens in de besproken regio dateren blijkbaar voornamelijk uit de tweede helft van de 19de eeuw.

De vroegste vermelding totnutoe van de aanwezigheid van een bakhuis te Hombeek dateert uit 1828: dat jaar

*Omtrent middelnagt tusschen den 2 en 3 junius is er eenen brand ontstaan in het builhuis, **bakhuis**, paardestal etc van Jacobus Emmanuel Verlinden molenaar en bakker tot hombeeck en daar in alles wat tot vuur vatbaar was is verbrand als ook twee zeilen, alles wat den bakkersstiel betreft, veertig zakken waar van verscheide gevult met roggemeel, tarwebloem etc en eenen baelmolen, planken, paardekrib, etc...*[2]

Vandaag de dag worden nog vier bakhuizen regelmatig door de eigenaar gebruikt. De bakoven aan de Stijn Streuvelslaan, 24 te Kapelle-op-den-Bos van Frans Clerbout en Jeannine Van Winghe, werd in de periode 1873-1875 gebouwd. De boerderij waar het bijhoorde, was eigendom van de overgrootouders van Jeannine Van Winghe, Pieter-Jan Symons en Jacoba Peeters, die voordien het pachthof huurden van Petrus Joannes Voet uit Hombeek.

In het huurcontract staat het huidige bakhuis vermeld onder de benaming ***ovenbuur***.

Op heden den eersten december achtien honderd drij en tachtig, Compareerde Petrus Joannes Voet, grondeigenaar gehuisvest te Hombeek, ter eenre,
En Joannes Sijmons en zijne echtgenote Jacoba Peeters, beide landbouwers te Capellen-op-den-bosch, ter andere zijde,
*De comparant ter eenre verklaart mits deze te verhuren en in pacht uit-tegeven aan en ten profijte van de voormelde personen ter andere zijde hier tegenwoordig en hetzelve ten hunnen voordeele aanveerdende, te weten: zeker pachthof genaamd Berrekenswijde, bestaande uit huis, schuur, stalling, **ovenbuur**, bassecour en hovinge met de landen daarvan afhangende, groot te samen salvo justo zeven hectaren vier en veertig aren twintig centiaren, bekend op 't Kadaster onder de nummers 114; 115; 127; 128 en 129, gestaan en gelegen onder de gemeente Cappellen-op-den-bosch, arrondissement Brussel, zijnde aan de huurders zeer wel bekend zoo zij verklaren en diensvolgens geen verdere designatie noodig te hebben...*[3]

Jozef Weyns vermeldde in zijn zeer uitgebreide en diepgaande studie dat het woord ***ovenbuur*** in de streek tussen Antwerpen, Turnhout en Lier werd gebruikt en in zekere mate ook in Oost-Vlaanderen (Deinze, Elsegem, Ursel...) voorkomt[4]. Uit het contract blijkt dat het woord ook te Hombeek en Kapelle-op-den-Bos gebruikelijk was. Nog enkele voorbeelden illustreren dit:

In 1830 verpachtte grondeigenaar Jan Henri Emmanuel De Perceval aan Jan Baptist Van Gorp en Maria Catharina Voet het pachthof van Leliëndaal met o.a. *de schuer, stallen, wagenhuys, **ovenbuer** en dependentien met den hof en land daerneffens*[5].

Op 6 januari 1842 werd schoenmaker Guilielmus Verlinden, 48 jaar, geboren te Humbeek en te Hombeek wonend *betigt van diefte van hout op den **ovenbuer** van Jan Sois Rydams Rademaker in de Kattestraat te Hombeeck.* Hij werd hiervoor door de correctionele rechtbank van Mechelen op 18 januari dat jaar tot zes dagen gevangenisstraf veroordeeld[6].

In 1856 werd o.a. de herberg Den Engel door bierbrouwer Jozef Guillelmus Van Caster openbaar verkocht; de herberg omvatte *twee grote estaminetplaetsen, twee andere beneden plaetsen, keuken, kelder, schuer, gemak, verkenskot, bornput, hof met gemeynen **ovenbuer** met 't huys daerneffens*[7].

Tenslotte is er de vermelding over *Eenen brand ontstaan [in de nagt van 19 - 20 september 1893] ten huyze van Joannes Baptista Van Beveren, landbouwer te Hombeeck, door welcken den **ovenbuer** is afgebrand, zonder daer van de oorzaek te kennen, de schade gewaerdeerd op honderd veertig franc*[8].

Marie-Louise Lamberts verhaalde dat haar moeder Josephina van den Bergh iedere vrijdag brood bakte, zelfs nog tot het einde van de jaren '60. Zij woonde in de Bormstraat te Kapelle-op-den-Bos en ging haar brood bakken bij haar schoonouders Lamberts-Symons op de boerderij tegenover haar woning, eveneens in de Bormstraat, maar grondgebied Tisselt. Marie-Louise Lamberts herinnert zich vooral dat haar moeder vaak tegen haar en de andere kinderen zegde: *Hebt g'uw **kontermanneke** al gemaakt?*

Uit een verdere toelichting blijkt dat een ***kontermanneke*** het gebakken broodje is dat de kinderen na het bakken van de broden in de nog warme oven mochten bakken met de deegresten uit de deegtrog. Deze trog is nog in familiebezit en werd ***moel*** genoemd.

Het lange, haakvormige ijzer om de gloeiende houtskool te verdelen en te verwijderen vóór de broden in de oven werden geschoten werd door haar moeder een ***reutelstok*** genoemd en het gebruik ervan: ***reutelen***[9]. Frans Clerbout noemde dit werktuig een ***reukelstok*** en zegde: ***reukelen***[10]. Ward De Kempeneer wist dat te Hombeek het

woord ***reukelhaak*** bekend was en eveneens ***reukelen***. Ook ***moel*** als benaming voor de deegtrog werd te Hombeek gebruikt[11].

Jozef Weyns vermeldde in zijn publicatie over het broodbakken wel het woord ***moel*** maar geen van de andere.

Het Woordenboek der Nederlandsche taal verduidelijkt **konterman** als: *een klein rond broodje ter grootte van een pistoletkoek (Westerloo en Mechelen)*. Dat bleek reeds uit de vorige uitleg, maar helemaal merkwaardig is het vervolg van de verklaring: *De vastenavondzotten (dragen) met stroop besmeerde broodjes aan lange touwen door de straten, terwijl de jeugd erop uit is, zoo veel mogelijk de stroop van de broodjes af te likken. In Mechelen heetten de bij deze gelegenheid gebruikte broodjes* ***Kontermans***[12].

Het bakhuis aan de Stijn Streuvelslaan te Kapelle-op-den-Bos is een mooi voorbeeld van het klassieke Vlaamse bakhuis met huisje en oven achter elkaar geschikt en met de twee daken in dezelfde richting: een hoog zadeldak voor het huisje, een laag voor de oven.

Nog andere goed bewaarde bakhuizen illustreren dat dit type practisch uitsluitend in de onderzochte regio voorkomt.

Foto van het bakhuis aan het Heike, 26 te Hombeek. De foto dateert van vóór 1945 met Mia De Maeyer en haar kinderen Gust, Reine en Frieda Keuleers.

Aan het Heike, 26 te Hombeek bij Van Doren-Keuleers wordt sedert ongeveer tien jaar elke dag (behalve op zondag en maandag) op ambachtelijke wijze brood gebakken o.a. voor de verkoop op markten. Er zijn nu twee ovens in een zeer groot recent bakhuis. De oude oven stond lange tijd in een bakhuis opgetrokken uit betonpalen en -platen en met eternitgolfplaten als dakbedekking. Hij behoorde bij de oude boerderij van Theophiel en Mia Keuleers-De Maeyer die in 1937 werd afgebroken voor de bouw van de huidige woning. Tijdens de werken woonde het gezin in het bakhuis. Een zestal jaren geleden werd achter de oude oven een tweede gemetst[13].

Op het domein van het Hof ter Heide aan de Walestraat te Hombeek van baron Christiaan De Meester staat een zeer groot bakhuis met een zadeldak en met een lessenaarsdak boven de nu ingevallen oven. Het is een schuin aflopend plat dak met de hoge zijde tegen het bakhuis. Op de Poppkaart van Hombeek (de kadasterkaart - registratie sedert 1855) is dit bakhuis aangegeven; de kaart is zo gedetailleerd dat zelfs de oven met een minuscuul klein vierkantje is aangeduid. Aan de Larestraat, 2 te Leest, net aan de grens met Hombeek, is er een zeer vervallen klein bakhuis van hetzelfde type. Hier ook heeft de oven een (ingevallen) lessenaarsdak.

Een variant hierop bevindt zich te Nieuwenrode aan de Birrebeekstraat, 25. Het bakhuis en de -oven zijn goed bewaard. Het huis heeft een zadeldak, de oven een lessenaarsdak met de schuine kant tegen de achtermuur van het bakhuis. Eveneens te Nieuwenrode aan de Mennaertstraat, 24 heeft het bakhuis zelf een lessenaarsdak en de oven een zadeldak.

Bij een ander type bakhuis, dat in twee gevallen enkel te Kapelle-op-den-Bos werd aangetroffen, bevindt de oven zich binnen het huisje en gaat het dus om één gebouw. Het eerste bevindt zich achteraan het sedert jaren onbewoonde grote pachthof aan de Haaksdonkweg en is goed te zien vanaf de Oostdijk ter hoogte van de sluis van het Zeekanaal. Het bakhuis, net als de boerderij, is verwaarloosd en verkrot.

Fernand Autrique, die het oude en bekende Brandhof bewoont aan de Brandhofstraat, 36 te Nieuwenrode, heeft achteraan in de tuin tegen de ommuring van het goed een volledig intact bakhuis met de oven binnenin die hij nog zeer regelmatig gebruikt. Meestal tijdens het weekend wordt samen met familieleden een vijfentwintigtal broden gebakken met meel van hoogwaardige biologische kwaliteit[14]. Het bakhuis heeft een schilddak (een

zadeldak met voor- en achteraan eveneens schuin oplopende kanten).

Het vierde bakhuis dat nog regelmatig in gebruik is, bevindt zich aan de Moststraat, 3 te Hombeek. Het is grotendeels verbouwd en vernieuwd.

Alle aangetroffen bakhuizen zijn afzonderlijk van het hoofdgebouw gelegen, van oudsher verplicht om reden van brandveiligheid. Het brandgevaar was inderdaad groot vermits na elk heet stoken van de oven nog gloeiende houtskool moest uitgetrokken worden wat veel gensters kon veroorzaken. De stads- en dorpsoverheden traden vroeger dan ook regelmatig in dit verband regulerend en controlerend op. Jozef Weyns vond hiervan bijvoorbeeld een zeer vroege vermelding over Gent uit de jaren 1325-1326 en citeerde o.a. een ordonnantie uit 1768 van de abdis van Munsterbilzen waarin zij bepaalde dat:
geene back-ovens nogh backhuysen (...) het sy by den naght ofte dagh sullen mogen gebruyckt worden om vlas, kemp ofte kempinne op wat maniere het sij te droegen, ten sy dat soodaenige back-ovens, backhuysen (...) ten minsten sestich voeten van allen gebouw (...) sullen afgelegen sijn...

In 1819 vond de gemeenteraad van Hombeek het nodig in haar politiereglement een artikel over de bakhuizen en -ovens op te nemen: artikel 6 van het eerste hoofdstuk over de *Policie van Veyligheyd* bepaalde:

Het is verboden van te stellen ofte maeken brood-ovens op eenen afstand minder dan 50 voeten (14 meters) van alle huyzingen of schueren, op straffe van eene boete van 3 guldens en van gehouden te zijn de ovens af te breeken. Niet te min zullen burgemeester en Schepenen mogen toelaten alzulke ovens te stellen op eenen minderen afstand wanneer er geene onheylen konnen uytspruyten.[15]

Dat bakovens op een zekere afstand van de woning, schuur e.d.m. werden gebouwd, was de regel tenzij een afwijking werd toegestaan. Wij vonden hiervan twee voorbeelden in de documenten terug: zowel Henricus Verbist in 1879, als Petrus Van Caesbroeck in 1880 verkregen van het College van burgemeester en schepenen van Hombeek de toelating de bakoven **tegen** hun woning te bouwen[16].

Weyns vermeldde dat bakhuizen al eens bewoond werden, soms zelfs permanent door één of andere eenzaat of dakloze, soms door familieleden of kinderen die de ouderlijke woning moesten verlaten. René Van den Brande deelde mee dat eertijds in het bakhuis van het pachthof aan de Ipsvoordestraat (nu het nr. 54) te Nieuwenrode, een bejaarde vrijgezel woonde. Het bakhuis is vrij goed bewaard; de oven werd weggebroken. De boerderij was eigendom van baron Lunden uit Humbeek (Grimbergen) en bewoond door het gezin van Florent Verbelen, bijgenaamd Stokvis. Het bakhuis werd tot op het einde van zijn leven bewoond door Jan Jozef Van Doorslaer, bijgenaamd Kabonus (°Nieuwenrode, 11/9/1896; + Nieuwenrode, 28/8/1961)) zoon van Joannes Henricus en Maria Constantia Spinnoy. Hij was boswachter in dienst van baron Lunden[17]. Deze marginale woontoestanden bestonden waarschijnlijk ook te Hombeek.

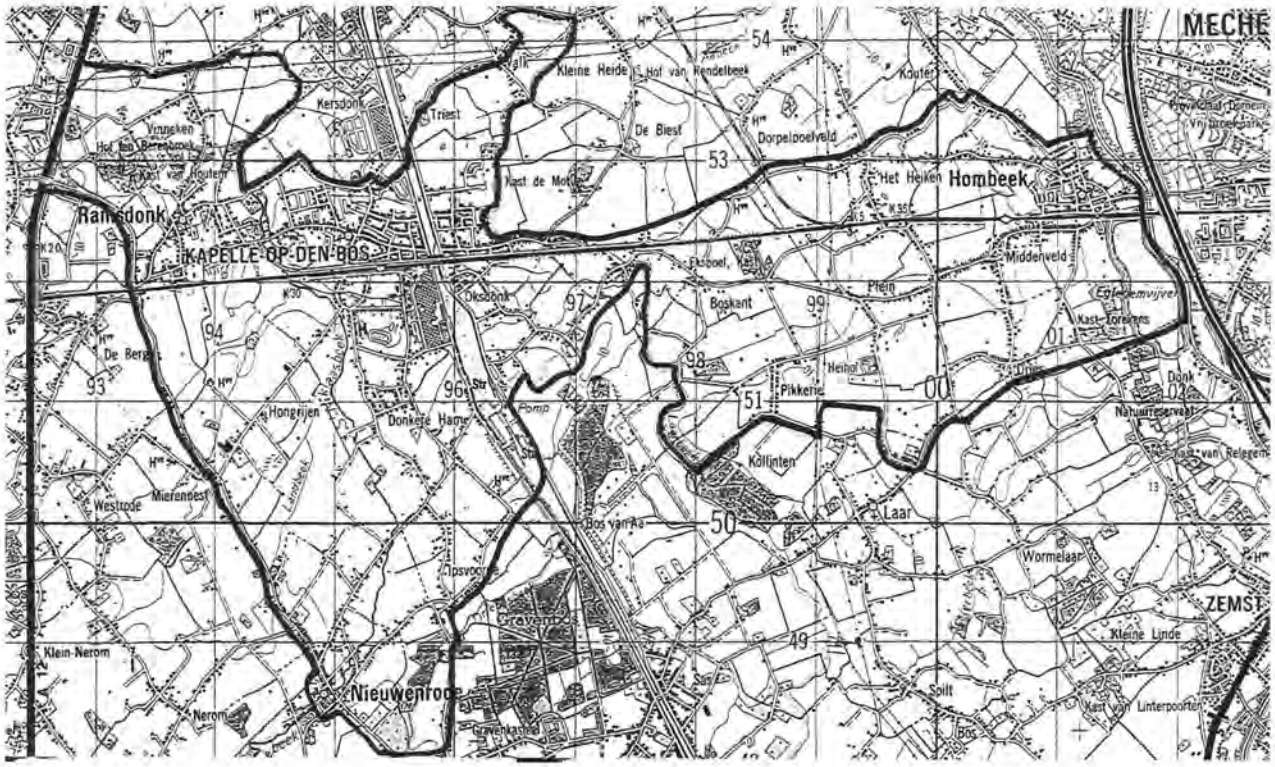
Tijdens de excursies om de inventaris van de bakhuizen en -ovens samen te stellen, werd spoedig duidelijk dat er een relatie bestond tussen het aantal nog aanwezige gebouwtjes en de evolutie die de gemeente doormaakte op stedenbouwkundig gebied, vooral sedert de jaren '60. De spreiding van de bakhuizen op de wegenkaarten (bijlagen 2 en 3) illustreert dit.

De conclusie is dat hoe meer een gemeente of een regio zijn landelijk karakter heeft bewaard, hoe meer bakhuizen en -ovens aanwezig zijn en (al dan niet in goede staat) zijn bewaard gebleven. Dit is duidelijk het geval met Nieuwenrode: deze fusiegemeente is van aanzien en structuur weinig veranderd sedert WOII. Kapelle-op-den-Bos (voor de fusie) kende uitbreiding en industrialisatie op grote schaal; het aanzien van de gemeente evolueerde dan ook drastisch.

Een andere vaststelling was dat er méér zelf brood wordt gebakken dan vermoed en nog bij vele 50+'ers de werkwijze en de gebruiken bij het broodbakken gekend is. Dat sommigen zelf regelmatig brood bakken in hun oude bakhuis op artisanale wijze is nog belangrijker, niet alleen voor henzelf (voor wie industrieel gebakken brood in vergelijking met het eigen brood totaal oneetbaar is), maar zeker voor het behoud van bakhuizen en -ovens als bouwkundig erfgoed als voor het bewaren én de kennisoverdracht van oude gebruiken.

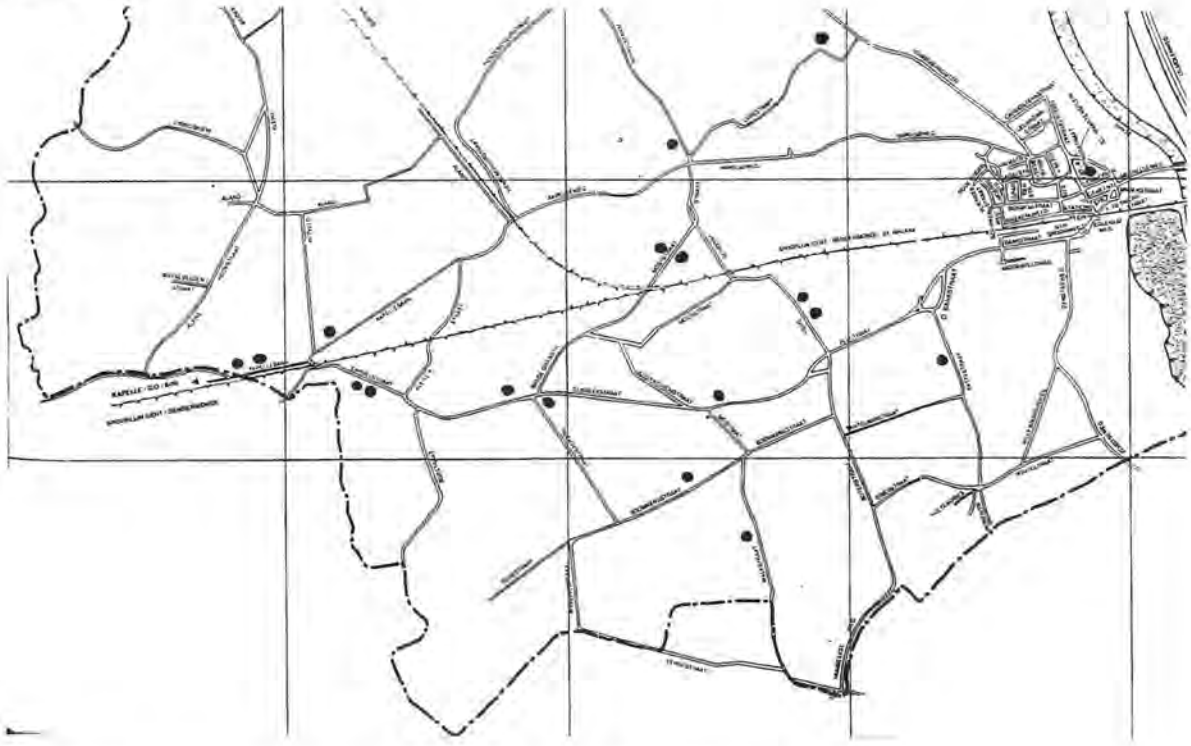
F. VAN DER JEUGHT, Kapelle-op-den-Bos.

Bijlage 1.

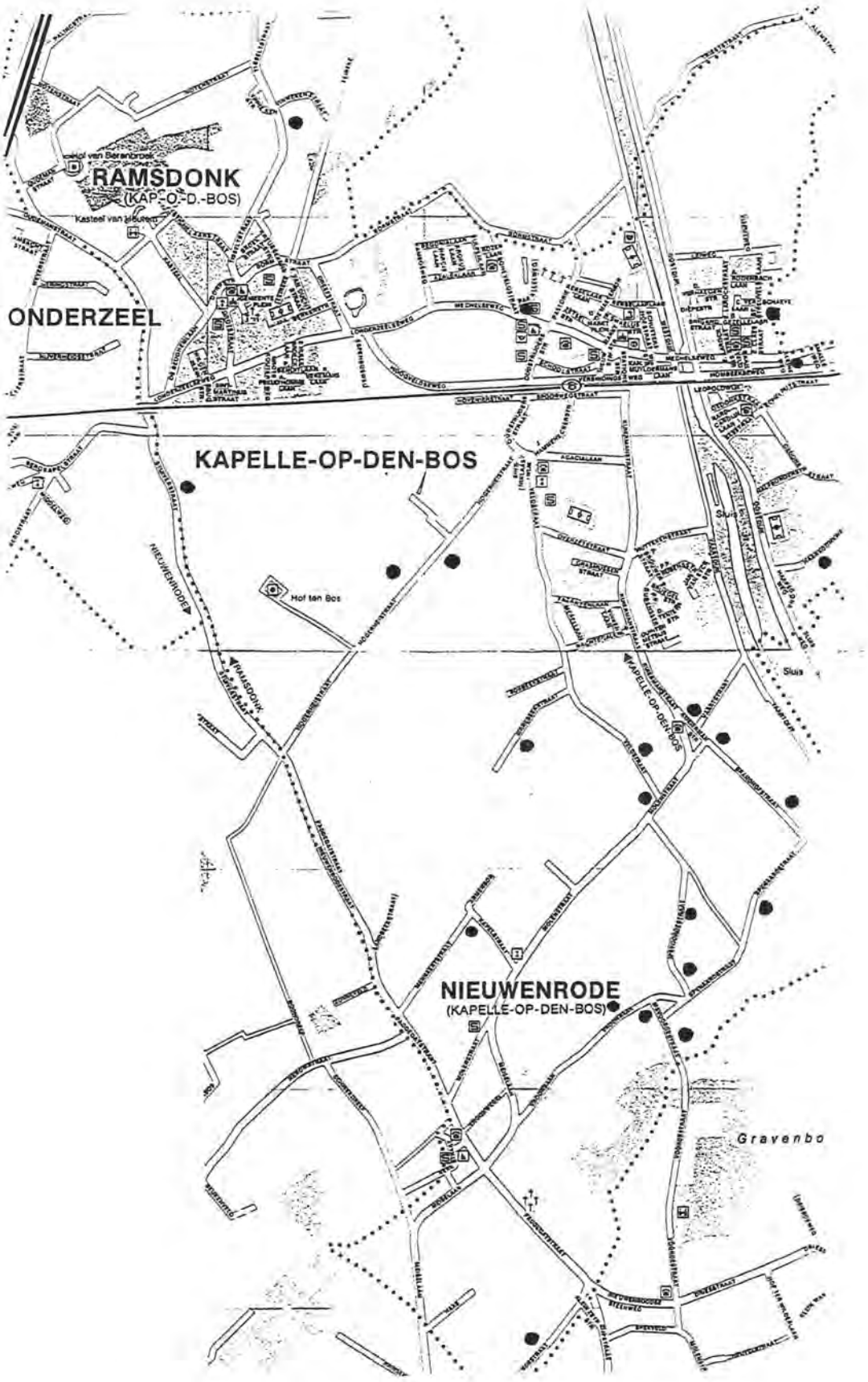
Het bestudeerde gebied omvat het grondgebied van Hombeek, Kapelle-op-den-Bos, met de fusiegemeenten Nieuwenrode en Ramsdonk, de Kapellebaan te Leest (verbindingsweg tussen Hombeek en Kapelle-op-den-Bos) en het begin van de Winkelstraat te Leest (tegen de grens met Hombeek).

Bijlage 2.

Stratenplan van Hombeek met aanduiding der aangetroffen bakhuizen.

Bijlage 3.

Stratenplan van Kapelle-op-den-Bos met aanduiding der aangetroffen bakhuizen.

Bijlage 4.

Inventaris van de bakhuizen en - ovens.

De beschreven bakhuizen, tenzij anders vermeld, behoren tot het klassieke type Vlaams bakhuis met huisje en oven achter elkaar geschikt en met de twee daken in dezelfde richting: een hoog zadeldak voor het huisje, een laag voor de oven.

Hombeek.

1. Gijsbeekstraat, 36:

de bakoven is versterkt met grote X-vormige muurankers.

2. Gijsbeekstraat, 69 (hoek Rechtestraat): bakhuis als berghok gebruikt; de oven werd afgebroken.

3. Expoelstraat, 6: mooi gerenoveerd bakhuis en -oven in gebruik als tuinhuisje.

4. Expoelstraat, 7:

intact bakhuis met in de zijmuren van de oven indrukwekkende X-vormige muurankers.

5. Expoelstraat, 9: bakhuis waarvan de oven is afgebroken; op de plaats van de oven staat een hondenhok.

6. Boomkensstraat, 12: gedeeltelijk afgebroken bakhuis; het dak van de oven ontbreekt, het welfsel van de oven zelf is zichtbaar.

7. Hombekerkouter, 19:

bakhuis en -oven in
goede staat behorend
bij de boerderij
van de familie Stevens

8. Heike, 14:

mooi intact
bakhuis en -oven.

9. Heike, 26: de bakoven van Mia Keuleers. (zie tekst)

10. Moststraat, 4: bakhuis in vervallen staat; aan de zijde van de oven werd een hok tegenaan gebouwd.

11. Moststraat, 3: erg verbouwd bakhuis, o.a. met nieuwe schouw, dat nog regelmatig gebruikt wordt.

12. Kattestraat, 12: bakhuis waarvan de oven werd afgebroken.

13. Walestraat, 16

Bakhuis van het
Hof ter Heide
(zie tekst).

Kapelle-op-den-Bos.

14. Stijn Streuvelslaan, 24:

de oven heeft aan weerszijden verticale muurankers
(zie tekst).

15. Haaksdonkweg: (zie tekst,

16. Mechelseweg, 340: bakhuis in de Kleine Weg; de oven is afgebroken. De contouren ervan zijn duidelijk te zien op de achterste muur waar zich nog de ovenmuil bevindt.

17. Mechelseweg, 121:

het bakhuis gelegen op de hoek van de Boneveldstraat en de Parallelweg, met gedeeltelijk afgebroken oven die niet in het verlengde ligt van het bakhuis. De oven had eveneens een zadeldak, duidelijk te zien aan de sporen op de achterste muur. Het welfsel van de oven is zichtbaar; de klei of leemlaag die de stenen bedekte is verdwenen.

Leest.

18. Kapellebaan
(Hombeekseweg - Mechelseweg):

bakhuis met intacte oven achter de leegstaande boerderij.

19. Kapellebaan, 12: groot bakhuis (nu hondenhok) achter de boerderij. De oven is afgebroken.

20. Kapellebaan, 2.

21. Winkelstraat, 30: intact bakhuis; de oven werd afgebroken.

22. Larestraat, 2: (zie tekst).

Nieuwenrode.

23. Vaartstraat, 7:

bakhuis en -oven in de tuin, zijde Donkerenham, achter de voormalige herberg van Cloots (tot midden de jaren '50). Merkwaardig is dat de fundamenten van de oven uit houten balken bestaat.

24. Brandhofstraat, 2: de bakoven werd afgebroken, het bakhuis omgebouwd tot een barbecue. Het aangebouwde kleine lessenaarsdak (op de plaats waar zich de oven bevond) is niet origineel.

25. Brandhofstraat, 36:

(zie tekst).

26. Spenaardstraat, 67: het bakhuis werd verbouwd dot een garage; de oven werd afgebroken.

27. Ipsvoordestraat, 22: verbouwd bakhuis aan afdak en garage; de oven is verdwenen.

28. Ipsvoordestraat, 54: (zie tekst).

29. Ipsvoordestraat, 76: vrij intact bakhuis en -oven.

30. Molenstraat, 150: een zeer groot vervallen bakhuis op de hoek met de Veldstraat; de oven bevond zich langs de zijde van de Molenstraat.

31. Veldstraat, 131:
grote boerderij met een mooi intact bakhuis en -oven naast de waterput met hefboom.

32. Hogerheistraat, 55: vervallen bakhuis.

33. Mennaertstraat, 24:

(zie tekst).

34. Bosstraat, 18: vervallen bakhuis en -oven achter de kleine boerderij.

35. Vroonbaan, 50: intact bakhuis en -oven.

36. Vroonbaan, 91: zeer groot bakhuis (nu garage?) met aan de achtergevel een intacte bakoven.

37. Birrebeekstraat, 25

(zie tekst).

Ramsdonk.

38. Hogerheistraat, 50: vervallen bakhuis en -oven achter de boerderij van De Prins.

39. Tisseltstraat, 62: bakhuis en -oven in vrij goede staat. Het dak van de oven ontbreekt. Het gewelf bedekt met leem of klei is zichtbaar.

40. Stuiverstraat, 44: verbouwd en gerenoveerd groot bakhuis; de oven werd afgebroken.

Bijlage 5.

Bouwvergunningen afgeleverd door het College van burgemeester en schepenen van Hombeek na een commodo et incommodo-onderzoek aan :

1. Henricus VERBIST voor een bakoven tegen zijn woning gelegen wijk A, nr. 113.
   (Archief Hoembeka, Verslagen van de zittingen van het College van burgemeester en schepenen van 29/6/1867 - 31/1/1889 (CBS), f° 70v°. Zitting dd. 11/9/1879.)

2. Petrus VAN CAESBROECK eveneens voor een oven tegen zijn woning, wijk D, nr. 137a
   (CBS, id., f° 74 v°. Zitting dd. 18/3/1880.)

3. Felix VERDOODT een bakoven voor zijn huis tegen de baan op een stuk land, wijk C, nr. 106.
   (CBS, id., f° 80. Zitting dd. 19/5/1881.)

4. De weduwe van Antoon VAN DER ELST voor een bakoven in de hof aan het huis door haar bewoond en eigendom van Armandus VERLINDEN, ingenieur te Brussel. De eigendom paalde aan deze van M[r] VAN REETH te Mechelen en Jacobus VAN BENEDEN te Bonheiden.
   (SAM, CBS van 7/2/1889 tot 26/12/1939, f° 7v°- 8v°.
   Zitting 13/3/1890; sluiting van het openbaar onderzoek dd. 25/3/1890.)

5. Henricus CALLAERTS voor een bakoven op het perceel wijk D, nr. 125a.
   (CBS, id., f° 17v°, 18. Zitting dd. 8/5/1891; sluiting dd. 21/5/1891.)

6. Leonardus PEETERS voor een bakoven in zijn hof tegen de Potaardestraat.
   (CBS, id., f° 24v°. Zitting dd. 17/12/1891; sluiting dd. 31/12/1891.)

7. Joannes LEEMANS-VERHAEREN voor een oven in zijn hof, wijk C, nr. 110d.
   (CBS, id., f° 34v°, 35. Zitting dd. 17/6/1893; sluiting dd. 5/7/1893.)

8. August VERVOORT voor een bakoven in zijn tuin op perceel wijk A, nr. 134n.
   (CBS, id., f° 65-66. Zitting dd. 7/2/1897; sluiting dd. 23/2/1897.)

9. Jan Leopold VAN CAMP-VANDENSTEEN, rademaker te Hombeek: een bakoven op het perceel wijk D, nr. 108c.
   (CBS, id., f°76v°, 77. Zitting dd. 17/2/1899; sluiting dd. 8/3/1899.)

10. Petrus LEEN, schrijnwerker voor een oven op het perceel wijk D, nr. 21v.
    (CBS, id., f° 85v°. Zitting dd. 9/3/1900; sluiting dd. 28/3/1900.)

11. Egidius BUELENS-CUYPERS, landbouwer te Hombeek, voor een oven op het perceel in wijk D, nr. 340a.
    (CBS, id., f° 86. Zitting dd. 8/4/1900; sluiting dd. 25/4/1900.)

12. Eduard VEKEMANS, werkman te Hombeek voor een oven in zijn hof, wijk B, nr. 8b.
    (CBS, id., f° 86v°, 87. Zitting dd. 11/5/1900; sluiting dd. 30/5/1900.)

13. Damiaan DE DECKER-VAN BEVEREN, werkman, voor een oven zijn de hof, wijk D, nr. 159k.
(CBS, id., f° 87, 87v°. Zitting dd. 8/7/1900.)

14. Ludovicus GOOSSENS-VAN DER ELST, herbergier en bierbrouwer voor een oven op perceel wijk A, nr. 143t.
(CBS, id., f° 87v°, 88. Zitting dd. 10/8/1900; sluiting dd. 29/8/1900.)

15. August BEUKELAERS, werkman te Hombeek voor een oven op perceel wijk C (nr. niet ingevuld).
(CBS, id., f° 104v°, 105. Zitting dd. 23/2/1903; sluiting dd. 13/3/1903.)

16. Emiel VAN DER ELST en Jan REYDAMS in een zelfde zitting van het College voor een oven, respectievelijk op perceel wijk B, nrs. 25f en 26f en op wijk B, nr. 256h.
(CBS, id., f° 123, 123v°. Zitting dd. 13/3/1907; sluiting dd. 15/5/1907.)

17. Frans VERLINDEN voor een bakoven in zijn hof op de Plein palende aan de steenweg van Mechelen naar Kapelle-op-den-Bos.
(CBS, id., f° 125, 125v°. Zitting dd. 27/9/1908.)

Bijlage 6. Inventaris van de bakhuizen opgetekend in het kadaster van Hombeek sedert 1855.

Wijk A:

Dorp

1. - Wijk A, 95d: Emiel Karel Jan Jozef SMETS-PANSIUS, rentenier te Mechelen was eigenaar van dit perceel; waarschijnlijk werd het bakhuis, groot 15 ca. gebouwd in 1897, vermits genoteerd werd dat toen de tuin werd opgedeeld (vermelding: *nouvelle construction*) (Art. nr. 203/21, 203/56).

2. - Wijk A, nr. 119b (later 119f): Guillielmus MOONS-JACOBS, herbergier te Hombeek was eigenaar van dit perceel, later (1891) Frans VEKEMANS-VERBRUGGEN, ajusteur te Hombeek. Waarschijnlijk werd het bakhuis, groot 30 ca., gebouwd in 1887 gezien dat jaar *de hof* werd opgedeeld (vermelding: *nouvelle construction*). Blijkbaar werd het bakhuis vergroot: toen het gekadastreerd werd onder 119f had het een oppervlakte van 40 ca. (Art. nr. 776/1, 1249/2, 1249/3).

3. - wijk A, 153i (later: 143w): Louis GOOSSENS-VAN DER ELST, herbergier te Hombeek was eigenaar van dit perceel; het bakhuis, groot 10 ca., werd waarschijnlijk gebouwd in 1901 gezien het *bouwland* dan werd opgedeeld (vermelding: *nouvelle construction*) (Art. nr. 1173/4, 1305/4). Het College van burgemeester en schepenen leverde in 1900 de bouwtoelating af voor het optrekken van dit bakhuis (zie onder nr. 14 in de lijst van bijlage 5).

4. - wijk A, nr. 143n: Jan Baptist VEKEMANS, koster te Hombeek had in de tuin, 14 a. 65 ca. groot, een bakhuis. Zeer waarschijnlijk werd het in 1873 gebouwd (vermelding: *construction d'un fournil*) (Art. nr. 616/9, 825/6, 1073/2).

5. - wijk A, nr. 199d: een bakhuis, groot 25 ca. in de tuin, groot 10 a. 30 ca. dat in 1874 *bouwland* was. Het perceel was eigendom van Jan Joseph DE SAEGHER, landbouwer te Hombeek, later van Jan Baptist DE SAEGHER (1909) (Art. nr. 990/3, 990/22, 990/26).

Kouterveld

6. - wijk A, nr. 343b: Josephus NIEMANTS, advocaat te Mechelen was eigenaar van dit perceel (1898), later (1914): George Jozef Nicolaas Ghisleen PARMENTIER-DRABS, magistraat, wonende te Heverlee. De tuin, groot 16 a. 60 ca., werd in 1886 opgedeeld: waarschijnlijk werd in dit jaar de bakoven gebouwd (vermelding: *Fournil non numeroté. Divisé en 343a-343b*) (Art. nr. 999/6, 999/15).

7. - wijk A, nr. 360b: dit perceel was eigendom van Petrus Joannes VERHULST, landbouwer te Mechelen (1846); het bakhuis, groot 20 ca., werd vrij zeker gebouwd in 1884 toen de *boomgaard* werd opgedeeld in tuin en bakhuis. Het was later eigendom van dokter Jan Vincent CEULEMANS-POLLET; het bakhuis in 1905 volledig afgebroken (vermelding: *démolition entière*) (Art. nr. 351/21, 1250/5).

8. - wijk A, nr. 463i (Bankstraat, 1900): het bakhuis van Joannes Franciscus GOOVAERTS, landbouwer te Hombeek, groot 50 ca. . Waarschijnlijk werd het in 1896 opgetrokken toen het huis dat jaar werd verbouwd. In 1906 was het eigendom van Maria Melania SLACHMUYLDERS, landbouwster te Leest (Art. nr. 383/21, 1421/7 en 8, 1550/9).

9. - wijk A, nr. 485b: Edouard Maria Lodewijk GEELHAND-DE MEESTER uit Antwerpen bezat op dit perceel een bakhuis, groot 15 ca. (Art. nr. 1236/22).

Kriekerijveld

10. - wijk A, nr. 188b: in de tuin van landbouwer Jan Baptist MEULDERMANS-GOOVAERTS (1897). In 1878 werd een nieuw bakhuis, groot 20 a., gebouwd, hetzij dat het bestaande, mogelijk vervallen gebouw opnieuw werd opgetrokken (vermelding: *reconstruction d' un fournil*). Het bakhuis werd in 1902 afgebroken; het perceel werd volledig tuin (Art. nr. 902/5, 902/11).

Molenveld

11. - wijk A, nr. 271: een bakhuis op de eigendom van Emmanuel VANDER LINDEN d' HOOGVORST, rentenier, wonende te Brussel (1869), groot 1 a. 30 ca.; waarschijnlijk werd het kort vóór 1904 afgebroken vermits genoteerd werd dat het perceel dan volledig *bouwland* was (Art. nr. 310/14, 966).

12. - wijk A, nr. 276h: op dit perceel, groot 7a. 20 ca. stond in 1885 een woning die gedeeltelijk werd heropgebouwd (vermelding: *reconstruction partielle, divisée en...*); waarschijnlijk werd dat jaar de bakoven opgetrokken. De eigenares was Maria Victorina CEULEMANS; in 1904 was het bakhuis en bergplaats 6 a. 45 ca. groot (Art. nr. 1032/25, 1032/36, 1666/4). Hetzelfde perceel werd ook geregistreerd in het kadaster onder het nummer 276p: een bakhuis en bergplaats dan 5 a. 85 ca. groot, eigendom van Victorina HORCKMANS; het werd verkocht aan Pieter Jan VAN STEENWINCKEL-ANDRIES, landbouwer te Hombeek (Art. nr. 1032/45, 1666/4, 1743/2).

Moststraat

13. - wijk A, nr. 365e: Ivo DE BORGER-DE SMET, herbergier te Hombeek bezat op dit perceel een bakhuis, 40 ca. groot (Art. nr. 1209/8).

Regulaar

14. - wijk A, nr. 429e: Jan Baptist DEWIN-TEUGHELS, landbouwer te Hom-beek was eigenaar van dit perceel, 6 a. 40 ca. groot. In 1874 werd het bakhuis gebouwd (vermelding: *construction d'un fournil*); in 1893 werd het perceel volledig tuin waaruit kan opgemaakt worden dat de oven toen reeds verdwenen was (Art. nr. 572/6).

15. - wijk A, nr. 429h: dit perceel was een tuin, eigendom van Ludovicus TEUGHELS-TEUGHELS (1870), later van Lodewijk Alexander MEULEMANS-DUBIN, landbouwer te Hombeek. Waarschijnlijk werd het bakhuis, groot 15 ca., in 1901 gebouwd toen het perceel werd opgedeeld (Art. nr. 1005/7, 1290/5, 1364/6).

16. - wijk A, nr. 436b: Joannes Frans FRIS, advocaat te Mechelen, was eigenaar van dit perceel. Zeer waarschijnlijk werd het bakhuis, groot 25 ca., in 1898 opgetrokken vermits dat jaar de tuin werd opgedeeld (vermelding: *nouvelle construction, divisé en 436a & b*) (Art. nr. 574/8).

17. - wijk A, nr. 441b: een bakhuis gebouwd in 1877 (vermelding: *construction d'un fournil*), eigendom van het Bureel van Weldadigheid van Mechelen. In 1913 bedroeg de oppervlakte van de tuin met bakhuis 14 a. 70 ca. . An-toon Lodewijk DE WIT-KETSER, landbouwer te Hombeek was later eigenaar van dit perceel (1914), dan gekadastreerd onder nr. 441d (Art. nr. 180/81, 180/109, 1665/2, 1668/2).

18. - wijk A, nr. 448c: In 1877 was het perceel 25 a. groot; in 1880 beschreven als tuin en bakhuis, eigendom van Augustus DE KEYSER-SELLESLAGH, landbouwer te Hombeek; later was het eigendom van Jozef Edouard DE NEIJS-HUIJGHE, eveneens landbouwer te Hombeek. Het bakhuis was 45 ca. groot en werd in 1918 volledig afgebroken. Het perceel werd een tuin (Art. nr. 914/11, 1459/4).

Wijk B:

Hultendries

19. - wijk B, nr. 332b: De tuin werd in 1911 opgedeeld, zodat zeer waarschijnlijk het bakhuis, groot 15 ca. dat jaar werd gebouwd (vermelding: *nouvelle construction, divisé en 332a & b*). De eigenares was Paulina VAN DER BORGHT, weduwe Guillelmus PEETERS,landbouwster te Hombeek (Art. nr. 1601/4).

Kattestraat

20. - wijk B, nr. 299g: In 1878 werd het *bouwland (299e)*, groot 74 a. 20 ca., opgedeeld in enerzijds een tuin met bakhuis, groot 3 a. 60 ca., anderzijds *bouwland* (vermelding: *nouvelle construction*) zodat zeer waarschijnlijk dat jaar het bakhuis werd opgetrokken. De eigenaars van het perceel waren Henricus VANHELST, herbergier te Mechelen (1851), later: Eugeen Antoon VAN DE WIELE-VAN DIEPENBEECK wonende te Puurs, vervolgens: Laurent Louis BAETENS-MERTENS, herbergier te Hombeek (1906) (Art. nr. 480/10, 1485/1, 1490/2).

21. - wijk B, nr. 401b: Jan Frans PEPERMANS-VAN ASBROECK, landbouwer te Hombeek, was eigenaar van dit *bouwland*; zeer waarschijnlijk werd het bakhuis, 10 a. groot, gebouwd in 1905 toen het perceel werd opgedeeld (vermelding: *nouvelle construction, divisé en 401a & b*) (Art. nr. 1253/6, 1316/5).

22. - wijk B, nr. 403b: Eigendom van Antonius Josephus DERAEDT, rentenier, wonende te Mechelen; het bakhuis, 30 ca. groot, werd zeer waarschijnlijk in 1886 gebouwd vermits dat jaar het perceel werd opgedeeld (vermelding: *nouvelle construction*) (Art. nr. 707/4).

23. - wijk B, nr. 411c: Eigendom van Jan Baptist LAUWERS. Zeer waarschijnlijk werd het bakhuis in 1886 gebouwd gezien dat jaar de tuin werd opgedeeld (vermelding: *nouvelle construction*) (Art. nr. 799/2).

24. - wijk B, nr. 440a: Henricus REYDAMS, wagenmaker te Hombeek, bezat op dit perceel *een huis, bakhuis en plaats* in 1912, groot 4 a. 35 ca. In 1877 was enkel sprake van een huis en erf (Art. nr. 967/6).

25. - wijk B, nr. 442c: in 1881 stond op het perceel, eigendom van Jan Fransiscus PERMENTIER-IMBRECHTS, winkelier te Hombeek, een huis dat volledig werd afgebroken; in 1882 werd de *vagengrond* opgedeeld in een huis en een bakhuis. Later was Jan Pete WELLEMAN eigenaar van het bakhuis, groot 10 ca, dat in 1896 volledig werd afgebroken (vermelding: *démolition entière*). Op het perceel werd een huis gebouwd (Art. nr. 796/14 en 1261/1).

Middenveld

26. - wijk B, nr. 250d: Eigenaar in 1880 was Jan Baptist DE GREEF, landbouwer te Hombeek, later Jan Frans REYDAMS-VAN BEVEREN, rademaker te Hombeek; er was in 1880 enkel registratie van een huis. In 1915 werd het bakhuis vermeld, groot 20 ca. (Art. nr. 620; 1437/5).

27. - wijk B, nr. 258d: De tuin werd in 1897 opgedeeld (vermelding: *nouvelle construction, divisé en 258c & d*), zodat zeer waarschijnlijk de bakoven dat jaar werd gebouwd. De eigenaar was Joseph Louis MEULDERMANS, landbouwer te Hombeek (Art. nr. 1046/17).

28. - wijk B, nr. 264c: Jacobus PEETERS-LAUWERS, landbouwer te Hombeek bezat in 1905 op dit perceel een bakhuis, groot 35 ca. Waarschijnlijk werd het in 1901 gebouwd toen vermeld werd dat de boomgaard werd opgedeeld (vermelding: *divisé en 264 b* -boomgaard- *& c* -bakhuis-). Het is ook eigendom geweest van Lodewijk Apolonia Leonard PEETERS, eveneens landbouwer te Hombeek (Art. nr. 390/6, 390/12; 1276/3).

29. - wijk B, nr. 267c: Philippus VERLINDEN, herbergier te Hombeek, was eigenaar van dit perceel (1848). Het bakhuis, groot 20 ca., werd zeer waarschijnlijk in 1901 gebouwd vermits dat jaar de tuin werd opgedeeld (vermelding: *nouvelle construction, divisé en 267 b* -tuin- *& c* -bakhuis-). Later was Jan Baptist HENDRICKX-GOOVAERTS, werkman te Hombeek er de eigenaar van (Art. nr. 380/3, 380/7; 1447/1).

30. - wijk B, nr. 273c: Louis Gerard DE MESMAECKER, landbouwer te Hombeek was eigenaar van dit perceel (1899). Aangezien de tuin in 1901 werd opgedeeld, werd dat jaar zeer waarschijnlijk het bakhuis, groot 35 ca., gebouwd (vermelding: *nouvelle construction, divisé en 273 b & c*). In 1913 werd enkel een huis geregistreerd (Art. nr. 1022/4, 1022/8, 1022/10).

Tantelaar

31. - wijk B, nr. 472n: De eigenaar van het perceel was Andreas Karel DAUWEN-VERHELPEN, smid te Mechelen (1881), later Felix Philip GIERTS-MOENS, brouwer te Mechelen. De tuin werd in 1905 opgedeeld (vermelding: *nouvelle construction*), zodat zeer waarschijnlijk dat jaar de bakoven werd gebouwd, groot 15 ca. . (Art. nr. 1049/11).

32. - wijk B, nr. 497f: Karel Egied VERBRUGGEN-DE CRAEN verkocht in 1908 het perceel met het bakhuis dat ca. 1918 volledig werd afgebroken (vermelding: geheel afbraak, vereeniging met 497e onder 497h) (Art. nr. 177/78, 713/4, 1542/2).

Wijk C:

Boterstraat

33. - wijk C, nr. 15c: Jan DE GREEF, landbouwer te Hombeek was eigenaar van dit perceel (1848), later Karel Lodewijk DE GREEF-LAUWERS, landbouwer te Hombeek (1890). Zeer waarschijnlijk werd het bakhuis, groot 20 ca., in 1905 in de tuin (nr. 15a) opgetrokken gezien dat jaar het perceel werd opgedeeld (vermelding: *nouvelle construction divisé en 15b* -tuin- *& 15c*) (Art. nr. 667/6)

Ven

34. - wijk C, nr. 48a: Petrus TERSAGO, landbouwer te Hombeek (1886) bezat op dit perceel een bakhuis, 15 ca. groot, zeer waarschijnlijk gebouwd in 1886 (vermelding: *nouvelle construction*) op *bouwland*. Het bakhuis bestond nog in 1913 (Art. nr. 644/2, 644/25).

35. - wijk C, nr. 55d: een bakhuis, groot 45 ca., eigendom van De Burgerlijke Godshuizen van Mechelen, waarschijnlijk opgetrokken in 1894 vermits dat jaar de tuin, groot 17 a. 45 ca., werd opgedeeld (vermelding: *nouvelle construction, divisé en 55c* -tuin- & *55d*) (Art. nr. 177/62, 177-/64).

Vossenbergen

36. - wijk C, nr. 122b: Jozef DE WIT-ANDRIES was hiervan de eigenaar. De bakoven, groot 15 ca., werd zeer waarschijnlijk in 1908 gebouwd gezien dat jaar de tuin werd opgedeeld (vermelding: *nouvelle construction, divisé en 122a* -tuin- *& b*) (Art. nr. 1285/4).

37. - wijk C, nr. 123e: Petrus Joannes ANDRIES-VERBERCHT , landbouwer te Hombeek was eigenaar van dit *bouwland* (1889) (hij bezat ook het perceel op Wittebroeken, wijk D, nr. 265d), later Petrus Josephus ANDRIES-RENS, gevolgd door Antoon Isidoor ANDRIES-LAUWERS, even-eens landbouwers te Hombeek. Het bakhuis, groot 15 ca., werd zeer waarschijnlijk in 1884 gebouwd vermits dat jaar het perceel werd opgedeeld (vermelding: *nouvelle construction, divisé en 123d & 123e*) (Art. nr. 664/1, 1058/6, 1593/2).

Wijk D:

Blokschoor

38. - wijk D, nr. 8g: Het perceel was eigendom van het Bureel van Weldadigheid van Hombeek (1895); erfpachter was Judocus MEYSMANS-MEYSMANS, landbouwer te Hombeek en later Victor MEYSMANS, eveneens erfpachter en landbouwer te Hombeek. Het bakhuis, groot 30 ca., werd zeer waarschijnlijk gebouwd in 1905 omdat toen de tuin (opp. 7 a.) werd opgedeeld (vermelding: *nouvelle construction*) (Art. nr. 1024/2, 1515/3).

39. - wijk D, nr. 14d: Matheus LEEMANS-LENAERTS, landbouwer te Hom-beek, was eigenaar van deze tuin (1866), groot 10 a 45 ca.; zeer waarschijnlijk werd het bakhuis in 1898 gebouwd, groot 15 ca., aangezien dat jaar het perceel werd opgedeeld (vermelding: *nouvelle construction divisé en 14 c* -tuin- *& 14d*) (Art. nr. 832/7).

40. - wijk D, nr. 21k: Jan Baptist WOUTERS, landbouwer te Hombeek en Carolus WOUTERS, landbouwer te Leest waren eigenaar van deze tuin, groot 7 a. 75 ca. (1872); vervolgens was Petrus Jan VAN BEVEREN-VERLINDEN, landbouwer te Hombeek, er eigenaar van (1881) en werd het perceel *bouwland* gekadastreerd onder nr. 21n. Het kwam later in bezit van Willem Jan, Jan Frans en Jan Isidoor VAN BEVEREN. Het bakhuis, groot 15 ca., werd zeer waarschijnlijk gebouwd in 1878 toen de tuin werd opgedeeld (vermelding: *construction d'un fournil*). Het bestond nog in 1912 (Art. nr. 653/26, 759/14, 760/8, 760/10, 1246/12).

Heibos

41. - wijk D, nr. 373c: Eigenaar was Jan Baptist TEUGHELS, later Pieter Aloïs TEUGHELS-VER-BERGT, landbouwer te Hombeek (1900). Zeer waarschijnlijk werd in 1895 het bakhuis gebouwd, groot 20 ca. vermits toen de boomgaard werd opgedeeld (vermelding: *nouvelle construction*) (Art. nr. 927/11, 1395/2).

Lindenveld

42. - wijk D, nr. 24c: Petrus Jan VAN BEVEREN-VERLINDEN, landbouwer te Hombeek bezat op dit perceel een bakhuis (vermelding: 1888) van 10 ca. groot. Later was Willem Jozef VAN DOREN-VERMEULEN, handelaar te Hombeek de eigenaar. Het bakhuis bestond nog in 1904, vermoedelijk werd het in 1905 afgebroken (Art. nr. 653/15, 653/30, 1269/1).

43. - wijk D, nr. 33c: Frans Antoon VERLINDEN-LEEN was eigenaar van dit perceel met een bakhuis (1917) (Art. nr. 1010/1, 1543/2).

44. - wijk D, nr. 41l: In 1891 werd het huis van Jacobus Ludovicus SMETS, landbouwer te Hombeek, op dit perceel, groot 1 a. 70 ca., volledig afgebroken en vervangen door een *nouvelle construction*, vrijwel zeker het bakhuis. Later werd het perceel gekadastreerd onder nr. 41n en hoorde het toe aan Pieter Jan SMETS-VAN CAMP, landbouwer te Hombeek (Art. nr. 905/12, 1392/3).

Naliënbos

45. - wijk D, nr. 398b: Maria Rosalia VAN MESSEM, brouwster te Hombeek en later Theodoor Jan Jozef LENAERTS-VAN MESSEM, eveneens brouwer te Hombeek waren eigenaar van het Naliënhof en van dit perceel met een bakhuis, groot 25 ca.. Zeer waarschijnlijk werd het in 1897 gebouwd vermits dat jaar de tuin werd opgedeeld (vermelding: *nouvelle construction, divisé en 398a & b*) (Art. nr. 1356/1, 1356/7, 1684/2).

Neerbos

46. - wijk D, nr. 181d: de Burgerlijke Gasthuizen van Mechelen was in 1879 eigenaar van dit perceel met *een huis, bakhuis en plaats*, groot 2 a. 80 ca. (Art. nr. 458/3, 1122/1, 1128/1).

Nieuwe bossen

47. - wijk D, nr. 349d: Zeer waarschijnlijk werd in 1878 op dit bouwland het bakhuis gebouwd (vermelding: *nouvelle construction, divisé en 349c -bouwland- & d* -bakhuis en tuin-). Het perceel was eigendom van Philippus VERBERCHT, landbouwer te Hombeek (1861), en was 4 a. 5 ca. groot. In 1897 werd het gekadastreerd onder nr. 349e; Pieter Antoon GOOVAERTS, landbouwer te Hombeek werd er de eigenaar van (1899). De oppervlakte van de tuin en bakhuis bedroeg toen (1897) in totaal 3 a. 65 ca. (Art. nr. 891/6, 891/9, 1378/1, 1378/9).

Wittebroeken

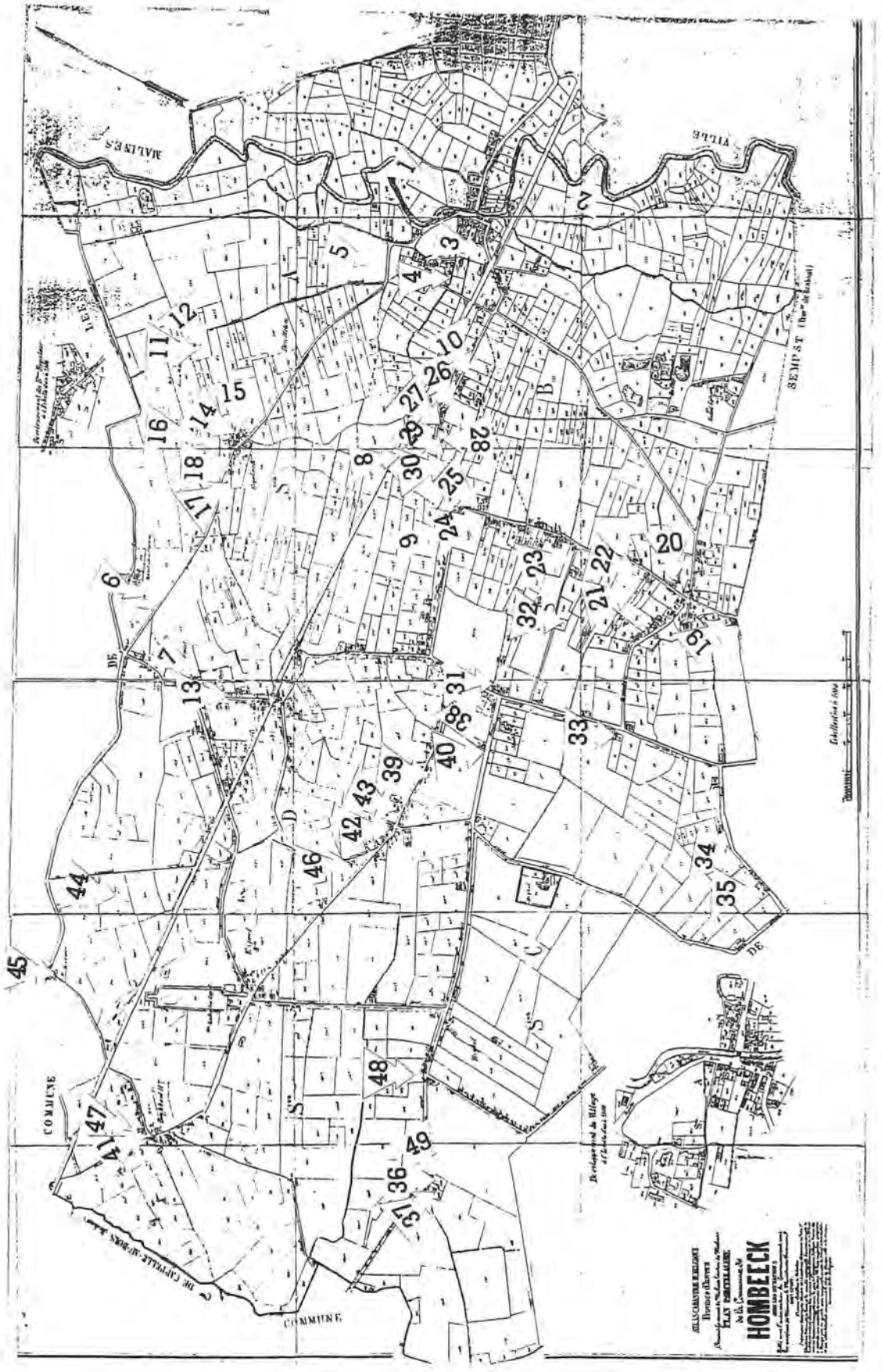
48. - wijk D, nr. 265d: Petrus Joannes ANDRIES-VERBERGHT, landbouwer te Hombeek was eigenaar van dit *bouwland* (1884) dat in 1878 werd opgedeeld in een tuin en bakhuis, in totaal 4 a. 50 ca. groot. Zeer waarschijnlijk werd het bakhuis dat jaar opgetrokken (vermelding: *nouvelle construction divisé en 265c & d)* (Art. nr. 664/12).

Ziekenliedenbos

49. - wijk D, nr. 125c: De eigenaar was Jan Baptist GOOVAERTS, landbouwer te Hombeek (1848), later Merten Alfons VAN DE RYCK-MEYSMANS, eveneens landbouwer te Hombeek (1915). Het bakhuis, groot 15 ca., dateert zeer waarschijnlijk van 1911 vermits dat jaar het perceel werd opgedeeld (vermelding: *nouvelle construction, divisé en 125b* -tuin- *& c*) (Art. nr. 601/12, 1536/5).

Bijlage 7.

Poppkaart met aanduiding van de inplanting volgens het kadaster van Hombeek sedert 1885 van de bakovens.

Eindnoten :

1. J. WEYNS, Bakhuis en broodbakken in Vlaanderen, Sint-Martens-Latem, 1963, 109 p.
2. Archief Hoembeka, Register van de gepleegde misdaden, overtredingen, wanbedrijven, mitsgaders van de plaats gehad hebbende rampen en buitengewone voorvallen, te beginnen met de 1sten january 1822 (RMOW), nr. 28.
3. Mededeling op 1/4/1997 door Jeannine Van Winghe, onderwijzeres te Kapelle-op-den-Bos en sedert eind 1984 gemeenteraadslid. Onze dank gaat naar haar en haar echtgenoot Frans Clerbout voor de informatie over het bakhuis en het ter beschikking stellen van het huurcontract.
4. J. WEYNS, o.c., p. 10.
5. Stadsarchief Mechelen (SAM), Notaris J. B. FREMIE, reg. nr. 709, akte nr. 159, dd. 14/5/1830.
6. RMOW, nr. 87.
7. SAM, Notaris F.H. DE PAUW, akte dd. 11/9/1856 en 25/9/1856.
   In de akte dd. 22/8/1871 van notaris Fr. H. SEBRECHTS te Willebroek over de openbare verkoop door koopman en herbergier Carolus Belmans te Hombeek van Den Engel, gelegen tegenover de Zennebrug, werd nog steeds *eenen hof en gemeyn ovenbuur* vermeld.
8. RMOW, nr. 60.
9. Mededeling op 14/5/1997 van Marie-Louise Lamberts; zij is sedert 1985 administratief bediende bij de politiedienst te Kapelle-op-den-Bos.
10. Mededeling op 14/5/1997 van Frans Clerbout.
11. Mededeling op 15/5/1997 van Ward De Kempeneer die, net als Wim Baetens bij een andere gelegenheid, onze gids was te Hombeek voor het opsporen van bakhuizen en het beleggen van contacten met enkele eigenaars.
12. Woordenboek der Nederlandsche taal, dl. VII/2, 's-Gravenhage, 1941, kol. 5314.
13. Mededeling van Mia Keuleers op 4/6/1997, die bereidwillig de foto van haar moeder vóór het oude bakhuis ter beschikking stelde.
14. Mededeling van Fernand Autrique op 8/4/1997.
15. Archief Hoembeka, Gemeenteraad Hombeek, van 14/10/1818 - 5/5/1824, politiereglement dd. 1/7/1819.
16. Archief Hoembeka, verslagen van het College van burgemeester en schepenen (CBS), 29/6/1867-31/1/1889, f° 70v°, zitting dd. 11/9/1879 en f° 74v°, zitting dd. 18/3/1880.
17. J. WEYNS, o.c., p. 69, 70., Gemeente Kapelle-op-den-Bos, Bevolkingsreg. 1930-1947, dl. II, f° 303 (Ipsvoordestraat, 7); idem 1948-1960, dl. III, f° 400 (Ipsvoordestraat 22).
    Mededeling op 12/5/97 van René Van den Brande, politieinspecteur te Kapelle-op-den-Bos. Hij was eertijds veldwachter van Nieuwenrode, net als wijlen zijn vader en grootvader vóór hem. Onze dank gaat naar hem uit voor al de verstrekte informatie, de eerste contacten die hij belegde o.a. met de heren Autrique, De Prins, Lagasse de Locht, Van Roy en Emmerechts voor onze zoektocht te Nieuwenrode en Ramsdonk waar hij de onmisbare gids bleek te zijn om de nog overblijvende bakhuizen en -ovens op te sporen.

Rijk zijn

Louis BUELENS

1.

Zij hadden er verlangend naar uitgekeken. Het beste kleedje werd met een kritisch oog van voor en achter bekeken en eindelijk, na rijp beraad, goed genoeg bevonden voor de vuurproef.

"Wat moet men nu bij zo'n gelegenheid aandoen ?" De grote vraag die door man-lief met een niets zeggend gegrom beantwoord wordt. Ontvangen worden door de Baron en Barones, op het meest gekende kasteel van Hombeek dat is niet niks.

Op de brede inrijlaan nog stiekem een koppig plooike recht getrokken, het kapsel in lijn gedrukt en onze Jef die zijn nieuwe das niet wilde aandoen. De mannen van tegenwoordig behoren tot de familie der dwarsliggers, spijtig dat de spoorwegen alleen houten biels gebruiken.

Op de pui worden we begroet door de sympatieke bewoners. Na een wat houterige intrede brengt een gemoedelijke uitleg, met deskundige rondleiding, de gepaste stemming. De verschillende ruim verlichtte zalen en plaatsen, met manshoge schilderijen en portretten van vroegere bewoners. De vele oude gebruiksvoorwerpen die met glans zovele jaren overleefd hebben en in menig salon of living een ereplaats zouden verdienen. De bibliotheek vol oude, dikke boeken, waar de stevige planken kreunend doorbuigen onder de last van zoveel geschreven wijsheid en wetenschap. Een brede draaitrap, waarvan voorzeker een paar treden zullen kraken, doen ons aan de gelukkige vlegeljaren terug denken. Die leuning moet een gedroomde schuifaf geweest zijn voor kleine baronnekes en misschien wel voor een paar vooruitstrevende baroneskes. Elk meubel, elk voorwerp heeft iets groots, iets geheimzinnig, alleen al in een echt kasteel mogen staan of liggen is een voorrecht.
Wij kijken met grote ogen en laten de indrukken zacht insijpelen, zonder haast of veel gerucht, om de speciale sfeer niet te breken.

In de ogen der vrouwelijke toehoorders fonkeld een gespannen glans bij zoveel schoonheid en weelde. *"En die tapijten en het behang."* Een vrouwenoog is een der grootste wonderen van de schepping als het te midden deze omgeving haar onuitgesproken gedachte uitstraalt: *"Hoe schoon..."* Zelfs een afgetakelde harp getuigt van een groot verleden. De mannen lopen er wat dromerig bij met het diep verborgen verlangen: de *kolossale* loterij ... ?

De groepsfoto zal door onze kleinkinderen wellicht met ontzag bekeken worden: *"Hier zie onze vava, die ooit eens een paar uren in een kasteel geleefd heeft"*, een dokument om met eerbied te koesteren. De wandeling door het uitgestrekte park brengt ons nieuwe verrassingen. Wat al mogelijkheden liggen hier onder handbereik. Wij moesten behoedzaam beducht voor de nieuwsgierige verwijtende blikken op zoek naar een rustig en veilig plekje om eens even hand in hand te kunnen wandelen. In de putten, in de zink, achter de biels of op de Heikesweg en nog waren we gezien, gevolgd door de onvermijdelijke commentaar. Hier zorgen de oude bomen, die hun knoestige takken beschermend uitspreiden, voor de beschutting tegen zon, regen, wind en nijdige tongen. Een zeldzame tulpenboom staat hier geduldig te wachten op de sporadische bezoekers en zal zich zeker gelukkig voelen bij zoveel bewondering. Een dikke oude eik wordt door drie volwassen mannen omarmd en schijnt zich vertederd tegen hun borst te vleien. *"Als men daar vierhonderd jaar moet op wachten, dan doe ik het maar verder met één man."* Ik dierf niet omkijken, kan dan ook geen naam plakken op het trouwe vrouwenhart. *"Wat moet rijk zijn prettig aanvoelen."* Het klinkt als een gefluisterde droom, gevolgd door een diepe zucht.
Laat dromen dan nog bedrog zijn, het doet soms wel eens goed.

Met in de verte het zicht op de achterzijde van het statige kasteel, beschermd onder een koepel van robuuste neerbuigende takken, laten we ons met een zucht van welbehagen neerzijgen op het koele grastapijt. Met een fris drankje en een lekker droogje bij de hand, is het geen kunst uw gedachten even te laten wegdwalen naar de mooie tijd van toen.

Zo lang is het geleden dat ik mij de eerste keer *rijk* voelde.

2.

De Sinte Mette-week van 1927. De laatste keer dat ik mee ging zingen. Het volgend jaar bleef ik thuis van school en kreeg mijn eerste lange broek. Dan begon het grote-mensen-leven en stond *gaan zingen* niet meer op het programma. *" Wel grote leunus, zijt ge niet verlegen "*, zou men zeggen en de opbrengst zou in verhouding zijn. De winter had reeds haar intrede gedaan met ijzige noord-oostenwind en de eerste nachtvorst ; echt Sinte Metteweer.
Het was kennelijk een goed fruitjaar geweest. Wij kregen handvollen peren en appelen van alle grootte en variëteit. Onze zakken puilden uit en de twee boodschappenzakken werden weldra te zwaar voor de twee jongsten, die ze moesten meezeulen. Het scheen niet logisch maar het kon niet anders. De kleinsten stonden vooraan en hielden de zak open, de grootsten achteraan om de negatieve commentaar op te vangen. De jongsten kregen het meest en 's avonds werd alles toch evenredig verdeeld.

Ons middagboterhammeke aten we op met de rijpste peren en de kleine of misvormde exemplaren gaven we ergens bij een boerderij aan de koeien. We moesten ruimte laten in onze zakken om de toer volledig te kunnen afmaken. Moesten huis voor huis gaan, iemand overslaan zou misschien als een affront opgenomen worden. De klant is en blijft altijd koning. Ook de traditie-getrouwe droge koekjes en een paar vlier- of muntbollen komen in onze zakken terecht, maar de muntstukken van 25 of 50 centiem zijn karig uitgemeten. Onze klanten zullen het nooit leren. Weten zij dan niet dat wij met geld zelf koeken en bezen kunnen kopen op de foor. Dan kunnen we zelf kiezen en zijn ze zeker vers. En fruit dat naar haverstro begint te smaken is ook niet geschikt om ons jongenshart te doen popelen.
"Een gekregen paard mag men niet in de muil kijken", zegt ons moeder en die is zeer onderlegt in wijze spreuken en heilzame gezegden.

De paar dagen voor de zondag heb ik mijn geld regelmatig geteld en het bedrag tamelijk pover gevonden, maar moeder houdt geen rekening met goede of slechte zangronde. *"Uw tering naar Uw nering zetten"* heet het.

Kermiszondag, koud maar prachtig weer. Vlak na de middag, die haast eeuwig op zich liet wachten, gaan we met de Plechtige Communie - portemonee, veel minder gevuld dan verleden jaar, ten aanval. Zelfs de vaste kermispree voor twee dagen kan mijn hart niet doen huppelen van vreugde. En juist nu ik stilaan moet overschakelen van kinder- naar grote jongensspelen. Het kettingmoleke moet wijken voor de grote molen met paarden, die op en neer gaan. Straks worden we soldaat en op voorhand de ruiterij inoefenen zal zeker van pas komen. De snoepkramen vallen ook weg, een klontje suiker uit de blikken doos is even voedzaam als ne lekstok of een paar rode snottebellen. Postuurkes vissen is goed voor meisjes en kleine jongens en het smoutebollenkraam zegt me ook niet veel meer. Ik had gehoopt nu en dan de floche te trekken, dat was telkens een ronde gratis op de molen, maar de grotere jongens zijn me altijd voor.

Aan het schietkraam sta ik vlak tegen een echte soldaat, die de stenen pijpen in flarden schiet. Hij verdient een rode papieren roos en stapt zo fier als een pauw heel de foor rond. Dat moet ik ook kunnen. Na enkele pogingen geef ik het op, dat geweer is zo krom als een sikkel. Als restitutie krijg ik ook een roos en niemand kan zien of het een van compassie is of ter ere van zoveel gesneuvelde pijpen.
Wacht maar tot ik zelf soldaat ben, dan schiet ik al de pijpen en al de rozen in duizend stukken. Ook de *boens* is een grote mensen attractie. Met een klasgenoot, die even bang is als ik, doen we ons best om te tonen dat we even hoog willen gaan als die waaghalzen hiernaast. Ze laten hun bootje tegen de nokbalk bonken en winnen zo de bewondering van een paar giechelende meisjes, die met flemende ogen hun afgod aanmoedigen. Wij staan met saamgeknepen billen en het angstzweet onder de neus maar wat aan te modderen; om de schijn te redden. Voor de kirrende gilletjes van de meisjes hebben we nog tijd genoeg.

Grote mens worden vraagt ook zijn offers en ik ben bereid die te brengen. Het begint koud te worden, we hebben alle standen bezocht. Dan ga ik naar huis waar de warme koffie en rozijnenbrood wachten. Eerst nog een *beuling* kopen bij Peteke van Kapelle, dat doen de mannen ook, om beter te kunnen drinken. Die stijve witte haring smaakt zout en is voorzeker één der zware offers die moeten gebracht worden.

In het wegske tussen den *Beikker* en *Freke* tel ik mijn geld na. Uit de hoek van mijn jaszak haal ik twee sollekes boven: één van ne frank en één van 25 centiemen. Een grondig onderzoek van de drie vakjes van mijn geld beugel en al mijn zakken brengt niets op. Die *beuling* is vergif, ik smijt de helft over de muur en ga met een bezwaard gemoed naar huis. Ik denk dat ik bestolen ben of in de *boens* misschien mijn geld verloren. Moet ik met dat geld de tweede kermisdag aanvatten ? Ne frank en twaalfenhalf noemt ons moeder dat, om nog meer de nietigheid van dat laatste stukje te benadrukken. Is het leven dan toch zo duur geworden ?

Ik voel geen koude wind achter de billen en heb meer goesting om mijn ellende uit te wenen. Maar

niets kan mij helpen. Ik heb mijn geld slecht beheerd. Thuis kan ik dat niet vertellen want dan volgt die spreuk van *op de blazen zitten* en dat kan ik nu zeker best missen. Met lome benen en een hoofd vol zorgen en kommer, schuif ik bij maar het eten smaakt niet. De gewone vragen van alle jaren worden zonder veel geestdrift beantwoord en dat kan ik niet verdoezelen.

"Ge zijt moe, ga maar vlug slapen dan zijt ge morgen ne nieuwe." Ze moesten het weten...
Over kommer en zorgen bestaat ook een spreuk, maar voor ik de tekst gevonden heb heeft de slaap zich over mij ontfermd.

Het begint te klaren als ik wakker word en het eerste beeld is een ledige portemennee. Waarom moest ik ook telkens opnieuw op de molen kruipen en die papieren roos heeft mij ook veel geld gekost en die *beuling* waar de kat van den *Beikker* misschien schuchter omheen gelopen is en die nu mijn keel verschroeit van dorst. En niemand anders de schuld kunnen geven. Ik zou best buikpijn kunnen krijgen, dan kon ik thuis blijven zonder iets te moeten vertellen. Zeker geen hulp vragen. Op het verloren geld voor de danstent, kan ik ook niet rekenen, dat is het werk van de misdienaars. Voor de mis van half acht gaan ze eerst bij *Tille Cat* op zoek naar de sollekes van nen halve frank, die tussen de latten van de ingang gevallen zijn. Met een ijzerdraad worden ze opzij gepeuterd en dat is een winstgevende bezigheid. Vervolgens maken ze een ommetje naar *Bertus Van Thienen*. Men kan zich toch niet voorstellen dat een jonge vrijer als hij van puur geluk zijn geld laat vallen en dan op zijn buik voor de tent dat geldstukje zou willen opvissen ? Genoeg om er zijn nieuwe grote vis mee te verspelen.

Maar de morgenstond heeft goud in de mond. Tijdens het luie nasoezen schiet mij een idee te binnen: Maandag voormiddag is het varkensmarkt in het dorp. De mensen komen dan een vervanger kopen voor hun geslacht kermiszwijn. Verleden jaar liep ik toevallig op *Zjang van 't Schoem*, die zijn vaste standplaats heeft vlak voor *Nikola*. In een grote ronde mand zitten de biggen, dicht bijeen gekropen, gillend hun beklag te maken over de koude wind die als een bot mes over hun blote ruggen scheert.
"Of ik zijn paard wat wilde in 't oog houden, terwijl hij tussen pot en pint, met de kopers akkoord maakte." Zijn gespan stond in het straatje aan de gevel van Pier Verbist. Ik voelde mij vereerd met die verantwoordelijke opdracht en het heeft mij drie limonaden en meer dan vier frank drinkgeld opgebracht. Met een ruk zit ik overeind. Dat moet de redding brengen. Dat ik daar niet eerder op gedacht heb. Vlug het bed uit en de koude kleren in. Onder de pomp een handvol water in het gezicht geplonst en een paar boterhammen binnen gewrongen.
"Ik moet om 9 uur op 't dorp zijn op het paard gaan passen." Na de gewone raadgevingen van: *"voorzichtig zijn en het paard goed in het oog houden bij dat luid muziek"*, schiet ik als een pijl uit en boog naar de Heikesweg. Over de springbareel, achter de biels, langs het wegske van de Pastoor, aan *Fieneke van de Meulder*, rakelings de hoek om en in een laatste spurt de Beekstraat in. Ik zie de vertrouwde kop van Juul op zijn vaste plaats, goed uit de wind naast *Verbistes* gevel. Ik zal daar goed warm staan en dicht tegen de herberg voor mijn limonaden. Een emmer koud water over mijn rug zou minder geschokt hebben dan de vaststelling dat mijn werk afgesnoept is door *Jefke van 't Schoem*, de jongere broer van de varkensteuser. Daarvoor heb ik bijna zonder eten de ziel uit mijn lijf gelopen om nu zo schandelijk bedrogen te worden. Ik tracht mijn teleurstelling te verbergen en kijk onverschillig de straat in. Daar staat die onnozele kwibus van 18-19 jaar zijn tijd te verbeuzelen bij de kop van een paard dat zeker niet zal gaan lopen. Die is het wachten gewoon, dat is zijn bijzonderste werk.

Voor het venster bij *Nikola* zit *'t Schoem* met een paar boeren te praten. Hij lacht mij vriendelijk toe. Die loebas heeft dat met opzet gedaan. Ik wilde dat hij vandaag geen enkel varken verkocht. Mijn laatste hoop is nu vervlogen. Ik voel de ijzige wind een knellende band leggen over het bezwete voorhoofd en hals. Maar wat over en weer slenteren tot straks om 10 uur de attracties herbeginnen. Een paar slaperige kramers lopen met grote stappen omheen hun barak en snauwen enkele ruwe woorden naar hun nog ongekamde kinderen. In de herberg *"In de kroon"* zitten enkele vroege dorstigen de kater te verdrinken. Ik mag het gespan niet uit het oog verliezen. Moest het gebeuren dat Jefke zijn werk opgaf, dan kon ik direkt overnemen en misschien de schade wat beperken. Maar voorlopig staat die onderkruiper rotsvast. De kramers leggen de luiken af, de muziek botst met korte stoten tegen de huisgevels aan en *Peterke* hangt een lange resem *beuling* vooraan zijn kraam. Ik voel mij ziek worden bij het zicht van die droge, zoute vissen. Misschien is de kat van den *Beikker* ook al dood.

Die laatste frank en dat solleke van twaalfenhalf zitten me dwars, ik zal het morgen aan het negertje geven voor de arme zwarte kinderen, dan brengt het toch nog wat aflaten op. Zo wrokkig zijn op alle mensen zou dat een grote zonde zijn ? Mijn zwaarmoedige gedachten worden afgeleid door een lange magere man, die voor de stal van *den Beikker* een ijzeren plooitafeltje neerzet. Het valt niet mee om tussen de hobbelige kasseien de smalle poten in te passen. Uit een zwart valiesje met op de hoeken

kartonnen vlakken, haalt hij een zwart stropzakje, legt het heel voorzichtig op het tafelblad en schuift de ledige open valies tussen de voorste poten. Kijkt links en rechts over de markt, schuift zijn bruine voorhoed in de nek, steekt zijn twee grote magere handen diep in de zakken en wacht. De baas uit *"de Kroon"* heeft samen met een paar klanten door het venster dat vertoon aandachtig gevolgd. Enkele nieuwsgierigen stellen zich op veilige afstand op en wachten zoals de geheimzinnige man. Kan men dat nu een kraam noemen ? Het is ook geen molen of *boens*. Maar de man, zijn tafeltje met halfgevuld zakje en die kamanke ledige valies, is het bezien waard. Rustig alsof hij nog iemand verwacht, staat hij rechtop heel het plein te overschouwen. *"Zou dat een spion zijn, die zoals vroeger de mannen van 'pik en zeis' nu met zwarte zakjes de weg voor de grote massa komt effenen ?"* De verhalen van de grote oorlog houden ons nog steeds in de ban. Intussen hebben de omstaanders een halve cirkel gevormd. Wat zou er in dat zakje zitten ? De grote vraag die iedereen zich schijnt te stellen. Twee mannen, een zelfgerolde sigaret in de mondhoek en kennelijk verlost van die kwellende nadorst, komen lachend buiten en stellen zich op één meter voor het tafeltje, bekijken de man van boven tot onder en grijnzen mekaar toe. De halve cirkel komt in beweging en sluit schoorvoetend de rangen. Als door een wesp gebeten komt de magere in actie. Schuift zijn hoed in normale stand, snuit luidruchtig de neus en droogt zorgvuldig zijn snor en kin. Heel plechtig haalt hij een rood opgerold briefje, samen gehouden door een kort buisje macaroni, waar moeder soep mee maakt. Staat als de priester bij de Consecratie met het rolleke hoog opgeheven.
"Dames en Heren, ik ben naar hier gekomen om U allen gelukkig te maken." Met een bijna zacht klinkende stem noemt hij onze Hombeekse moeders en zusters, ja zelfs de buurmeisjes *"Dames"*.
Dan zal het zeker geen spion zijn, want die waren zo beleefd niet. *"Dit briefje Dames en Heren is een lot. Op de meeste loten in deze beurs staat een nummer. Dat is het bedrag dat ge gewonnen hebt en dat ik U direkt uitbetaal. Er zijn loten van 2, 5 en 10 frank. Er is ook een hoofdprijs van 100 frank. Wie de hoofdprijs wint mag het niet meteen zeggen, maar wachten tot ik het vraag, als alle loten uit de beurs verkocht zijn, anders verliest hij of zij het recht op de prijs"*.

Niemand had kunnen denken dat die geheimzinnige man met zulke aangename stem zoveel ineens kon zeggen. En telkens vernoemt hij de *dames*, alhoewel er geen vrouw in de buurt is. *"De prijs van het lot bedraagt één simpele frank, dames en heren, één frank die U wellicht seffens de som van honderd franken kan opbrengen. Laat die kans niet voorbij gaan. Wie is de eerste winnaar ?"* Iedereen kijkt naar iedereen en wacht. De magere doet het zakje half open en komt voor de tafel staan. Die twee uit de herberg halen een handvol sollekes uit hun zak en wedden wie het eerst rijk zal worden. De oudste diept een lotje op, foefelt met zijn ruwe metsershand het buisje eraf en tracht het weerbarstige papier open te rollen. *"Miljaarde, niks, weeral een pint naar de..."* Ik heb van die bestemming in de klas nooit gehoord, maar aardrijkskunde was niet mijn sterkste vak. De omstaanders lachen en de magere troost de metser.

"Niet opgeven vriend, seffens hebt ge wel meer geluk." De andere wedder wint 2 frank en koopt er terug loten mee. De metser staat er verongelijkt bij. *"Ge moet niet schoon zijn om geluk te hebben"* meent hij. De verkoop komt stilaan op gang. De magere vertelt aanhoudend over die grote prijs die elk ogenblik kan te voorschijn komen. *"Hier meneer 5 frank"* met een glimlach volgt de boter bij de vis.

Intussen zijn er een paar vrouwen bijgekomen die hun man aanporren ook het geluk te wagen. *"Ge kunt uw geld beter hier riskeren dan het klakkeloos door uw keelgat te gieten. Dan zit ik later toch met de misere en de vuiligheid."*

Wis van Celine weet hare *Fons*, na enig tegensputteren, ook te overtuigen. *"Hierzie, de eerste keer in mijn leven, tien frank sé"*. De goeie ontvangt glunderend zijn prijs en spoedt zich naar de deur van *"De Kroon"*. *"Hela manneke hier met mijn 5 frank hé, ik heb de goede raad gegeven en dat moet betaald worden."* De buit wordt verdeeld en samen gaan ze hun overwinning vieren. *"Als ik het groot lot win, moeten ze mij deze avond met de kar naar huis voeren"* zegt *de Cheurre*. Hij bekijkt het briefje grondig, smijt het met een brede zwaai in de valies bij de andere lotjes en macaroni-buisjes. *"Die mens kan ook niet helemaal voor niet werken en het is voor ons toch kermis."* Sommige briefjes belanden met een nijdige plof bij hun lotgenoten, maar de meesten nemen het als een gezonde gok. Na rijp beraad kom ik tot het besluit mijn laatste frank ook maar te wagen. Straks op de foor kan ik niets meer komen doen. In de Congo bij de negertjes zal het op dat één frankske ook niet aankomen en daarbij als ik win zal ik zeker aan die kinderkes denken. Ik kan dus niets verspelen, alleen winnen. Dat geldstuk ligt reeds zo lang in mijn hand aan te wroeten dat het warm aanvoelt. Mijn besluit is er niet van zelf gekomen. Voor en tegen hebben hardnekkig gevochten, maar ik heb geen keus. Ik ben op de eerste rij geraakt en de kop van Koning Albert stevig tussen duim en wijsvinger. Ik hoop dat de magere vlug bij mij is, want elk lot dat getrokken wordt kan

het goede zijn. Vijf frank is genoeg, dan is mijn kermis gered. Bidden zal nu misschien niet meer helpen, hoe begint dat gebed nu ook weer, ik ben de woorden kwijt. Opeens staat die grote man vlak voor mij. Ik steek mijn geld zover mogelijk vooruit en mijn hand zweeft al boven de half-open beurs. Met een geruststellende glimlach krijg ik sein toe te slaan. Haal onder uit de verste hoek een lotje. Met bevende hand het buisje afgestroopt en het rolletje in de linkerhandpalm verscholen. Dat doen de anderen ook zo om het grote geheim zorgvuldig te bewaren. Afgeschermd door de gebolde rechterhand piep ik voorzichtig door een holleke. Een schok door heel mijn lichaam. Het buisje ontglipt mij en botst tussen de kasseien. Ik kijk nogmaals en zie dat magisch getal 100 staan. Het bloed stijgt naar het hoofd, ik voel me rood worden, mijn benen knikken en mijn hart bonkt ongenadig tegen de ribben. Het lot, krampachtig samen gekneld verdwijnt diep in de jaszak. Honderd frank, een kapitaal, als de magere maar niets miszien heeft en een reden zoekt om niet te moeten betalen. Dat overleef ik niet. De verkoop gaat rustig verder alsof er niet gebeurd is. *"Komaan dames en heren de beurs is bijna leeg en het goede lot zit er nog in."* Zou ik wel goed gezien hebben ? Die schijnt dat zelf ook nog te geloven. Ik klem mijn tanden vast opeen. Ik voel een hand zacht op mijn rechterschouder liggen. Een warme adem streelt mijn oor: *"zwijgen hé joeng en wachten"*. Met een ruk kijk ik in het grote-jongens gezicht van *Cyriel Baetens*. Die weet het ook al, zou die wel willen zwijgen ? Jaloezie misschien, van iemand die gisteren een lief opgescharreld heeft en dat geld ook goed zou kunnen gebruiken. De schrik wringt mijn keel toe. Nu ik het geluk in mijn zak heb voel ik me ziek en ellendig. Even langs de linkerkant naar omhoog geloerd. Een knipoog van verstandhouding word me toegestuurd door Jan Verbergt uit de Boskant. Die weet het ook. Ik heb me verraden door tweemaal te kijken. Het briefje brandt in mijn hand. Waren de loten al maar verkocht, dan was de twijfel weg. Ik hoor de magere al zeggen: *"Spijtig brave jongen maar ik kan U niet betalen, iedereen weet het."* Dat zou zwaar aankomen de tranen dringen op en ik zou mijn neus moeten snuiten, maar kan aan mijn zakdoek niet. De seconden lijken uren en ik krijg het schrikkelijk koud. *"Nog een paar loten dames en heren en we kennen de winnaar."* Hij zegt niet meer dat het grote lot er nog in zit. Zou hij toch niets gezien hebben ? Eindelijk keert hij de zak om en toont dat alles weg is. Legt de beurs tergend traag op het tafeltje, komt dicht bij het volk staan en vraagt plechtig: *"Wie is de winnaar van de honderd frank?"* Dat laatste woord overschreeuwd door mijn uitroep: *"Ikke, hier sé meneer, ie sé."* Lachend neemt hij mijn trofee in de hand en laat aan het publiek bekijken. *"Deze kleine jongen, dames en heren, wint hier de som van honderd frank. U weet allemaal hoeveel geld dat is, dat kan U seffens ook meemaken. Laat die kans niet liggen, het is U van harte gegund."* Met een plechtige buiging steekt hij mij een briefje toe dat ik met beide handen aangrijp en onmiddellijk in mijn ledige portemonnee steek. Ik weet met mijn geluk geen blijf en vergeet *"Merci"* te zeggen. Ik voel de belangstelling op mij gericht en zou liefst ergens in een verborgen hoekje willen kruipen. Het gele buisje is tussen twee grote kasseien gerold, maar ik durf het niet gaan oprapen. een hulsje min of meer zal ook de zaak niet maken voor die geheimzinnige meneer. Nu heb ik spijt dat ik hem als spion verdacht heb en voor mijn eigen de magere genoemd. Het is nu mijn vriend geworden, niemand mag er één kwaad woord over zeggen. Een welluidende, zachte stem met en vriendelijke glimlach en zo eerlijk als goud. Uit een bruine papieren puntzak belandt een nieuwe lading loten in de beurs. Duchtig alles dooreen schudden en de verkoop herbegint. De man kan moeilijk de koplustigen bijhouden. Iedereen is gehaast om dat gelukslotje in handen te krijgen. Ik word aangemaand om nog eens mijn geluk te beproeven maar kan het niet over mijn hart krijgen het briefje te wisselen. Dan weet alleman dat die bewuste frank de laatste was en dat is toch privaatzaak. Daarbij wil ik mijn hoofdprijs ongeschonden aan ons moeder afgeven. Die zal zeker blij en fier zijn dat haar zoon van jongsaf in de weer is om ook iets bij te verdienen. Er bestaat een spreekwoord: *"jong geleerd is oud gedaan."* Dat zal ze zeker uit haar voorraad opdiepen.

Ik mag ook niet hals over kop weg lopen. Laat me onopvallend achteruit drummen en word bijna omver gelopen door *Kail Pateet*, die na de derde mislukte poging met een smak papier een huls in de valies smijt en met een woest gezicht de straat instapt. Te zien aan de beweging van zijn lippen is het zeker geen schietgebed dat ten hemel opstijgt. Ik slenter tot achter het kraam van Peterke en zet in het wegske van *Freke* een snijdende spurt in. Deze zelfde weg heb ik gisteravond als een steile rotsachtige kalvarie beklommen. Nu lijkt het de gladde brede laan recht naar de hemelpoort. Deze morgen werd mijn ren gedreven door hoop en verwachting, nu voel ik mij als de renner, die in het zicht van de eindmeet de laatste krachten uit het lichaam perst. *"Wat zullen ze grote ogen trekken, honderd frank is een hele som geld."* Op de Heikesweg stop ik even om het briefje nog eens te bekijken en op adem te komen. Het zit nog altijd veilig opgeplooid in mijn portemonnee. In één ruk van het ruthuis naar huis, waar moeder in de stal met emmers bezig is. *"Moe, ik heb op de foor honderd frank gewonnen, hier sé en dat met één frank inzet."* Moeder zet haar emmer water met een plof neer, wrijft de handen alle-

bei over haar voorschoot en met een strakke blik recht in mijn ogen: *"Toch wel eerlijk gewonnen zeker hé, want gestolen geld brengt geen geluk bij." "Ja, ja eerlijk gewonnen, vraag het maar aan Cyriel van Lowieke Baetens en aan Zjang van Waar Verbergt."* Dat gaf de doorslag, haar ogen werden mild en ik moest mee in huis om alles van naaldje tot draadje te vertellen. Het bankbiljet werd langs alle kanten goed bekeken alsof er twijfel bestond aan de echtheid. *"En die meneer was nen hele brave mens, die de vrouwen allemaal 'dames' noemde en hij betaalde iedere winnaar direkt." "En na de middag ga ik terug wat winnen... als ik nog genoeg geld heb om lotjes te kopen."*

Het groot lot werd veilig opgeborgen, maar er viel een ruim percent af om mijn geluk te wagen. *"Maar niet overdrijven, alleen een klein visje in het water smijten om een grote te vangen."*

Nog nooit had het eten zo gesmaakt. Geen tijd verliezen, op een loopje naar de plaats waar een zak vol geluk ligt te wachten. Maar in heel de buurt geen tafeltje te bespeuren. Spijtig nu ik terug bij kas ben, maar ik laat het niet tot ontgoocheling komen. Een hele kermisdag wacht en ik zal nu beter op mijn geld passen.

Ook het gespan van de varkensteusers is verdwenen. Wat een geluk dat Jefke mijn werk overnam, anders had ik geen tijd gevonden voor een gok. En *'t Schoem* kon toch ook niet weten dat ik zou komen oppassen, er was niets afgesproken. Ik heb vandaag veel vrienden bijgewonnen. Die vreemde meneer, *Jefke van 't Schoem* en *Cyriel* en *Zjang* voor de morele steun in bange nood. Die handoplegging en dat knipoogje heeft me gesterkt om het zwijgen en wachten mogelijk te maken. Ik heb een mooie tweede kermisdag beleefd en heb genoeg over gehouden voor het negertje in de klas.

"Rijk zijn moet wel prettig aanvoelen", hoorde ik zeggen. Ik kan er over meespreken.